

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

#dětskéskupiny

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Projekt Podpora implementace dětských skupin

reg. č.: CZ.03.1.51/0.0/0.0/15_009/0002266

Průvodce při zakládání a provozování dětské skupiny

Tým projektu Podpora implementace dětských skupin

2022

V následujícím textu z důvodu srozumitelnosti a čtivosti používáme tzv. generické maskulinum, tedy mužský rod, který plní zástupnou funkci za obě pohlaví.

Obsah

Úvod	5
PODMÍNKY K ZAJIŠTĚNÍ PROVOZU DĚTSKÉ SKUPINY	
1 ZŘÍZENÍ DĚTSKÉ SKUPINY	6
1.1 Dětská skupina jako typ předškolního zařízení	6
1.2 Poskytovatel služby péče o dítě v dětské skupině.....	7
1.3 Oprávnění poskytovat službu a evidence poskytovatelů	8
1.4 Zřízení dětské skupiny	8
1.5 Kvalifikace pečujících osob	9
2 EKONOMICKÁ OBLAST PROVOZU DĚTSKÉ SKUPINY.....	11
2.1 Finanční plán	11
2.2 Příjmy dětské skupiny.....	11
2.3 Náklady dětské skupiny	12
2.4 Legislativa	13
3 PERSONALISTIKA.....	15
3.1 Vedoucí pracovník	15
3.2 Vedení pečujících osob.....	15
3.3 Zaškolování nových osob.....	16
3.4 Vzdělávání a rozvoj pečujících osob	17
4 HYGIENICKÉ POŽADAVKY	19
4.1 Závazné stanovisko krajské hygienické stanice	19
4.2 Prostory dětské skupiny	19
4.3 Provozní prostory	19
4.4 Stravování.....	20
4.5 Rozdíly mezi hygienickými požadavky	21
4.6 Očkování dětí.....	22
5 BEZPEČNOST.....	24
5.1 Primární prevence – bezpečné prostředí	24
5.1.1 Primární prevence – děti připravené na nebezpečné situace.....	25
5.1.2 Primární prevence – vybavení prostoru	25
5.1.3 Primární prevence – pobyt venku	26
5.2 Sekundární prevence.....	26
5.3 Ochrana před nemocí.....	28
6 NASTAVENÍ PROVOZU	29
6.1 Vnitřní pravidla.....	29

6.2	Evidence dětí	32
6.3	Smlouva o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině	32
VYBRANÉ OTÁZKY PRO VÝCHOVNOU ČINNOST DĚTSKÉ SKUPINY		
7	KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE S RODIČI.....	33
8	ADAPTAČNÍ OBDOBÍ.....	39
8.1	Adaptační období	39
8.2	Prostředí dětské skupiny a režim dne – základ adaptace	40
8.3	Dítě jako hlavní aktér adaptačního období	40
8.4	Specifika jednotlivých věkových skupin	41
8.5	Faktory znesnadňující adaptaci	42
8.6	Doporučení, jak adaptaci usnadnit.....	43
9	PLÁN VÝCHOVY A PÉČE – INSPIRACE PRO JEHO TVORBU A NAPLŇOVÁNÍ	45
9.1	Proces plánování	45
9.2	Naplňování plánu výchovy a péče a jeho vyhodnocování.....	55
9.3	Aktualizace a inovace plánu výchovy a péče.....	56
10	INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE S DÍTĚTEM	57
11	PRÁCE S NEGATIVNÍMI EMOCEMI DĚTÍ.....	62
12	ŘEČ – VÝVOJ, PORUCHY, PODPORA	69
12.1	Poruchy řeči, s nimiž je možné se v dětské skupině setkat častěji.....	71
13	DĚTI SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI.....	76
13.1	Děti se specifickými vývojovými poruchami.....	84
13.2	Děti s mimořádným nadáním	85
Slovo závěrem		87
Seznam použitých zdrojů.....		88

Úvod

Milí čtenáři, milé čtenářky,

přicházíme k vám s publikací, která vznikla v rámci metodické podpory poskytované dětským skupinám systérovým projektem Ministerstva práce a sociálních věcí ČR „Podpora implementace dětských skupin“, spolufinancovaným Evropským sociálním fondem.

*Průvodcem při zakládání a provozování dětské skupiny, který právě držíte v rukou, chceme oslovit jak poskytovatele služby péče o dítě v dětské skupině, tak pečující osoby. Zvolili jsme obsah, kterým bychom rádi upoutali pozornost obou skupin. Publikaci jsme za tímto účelem uspořádali do dvou částí. V první se zabýváme **problematikou zřízení a provozování dětské skupiny dle zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů ve znění platném v době aktualizování publikace (červenec 2022)**, ve druhé části nabízíme **vybraná témata související s péčí a výchovou**.*

Takto koncipovaný **obsah může obohatit obě skupiny**. Kromě toho, že upevní znalosti a pomůže v orientaci v oblastech, které každé ze skupin náleží, poskytovatelům objasní některé vývojové zákonitosti a výchovné postupy a pečující osoby nechá nahlédnout do řídicích a provozních záležitostí. Jsme názoru, že je výhodné, když se i pečující osoby orientují v řízení dětské skupiny a podílejí na jejím chodu zohledňujícím potřeby dětí. Stejně tak je žádoucí, aby se poskytovatel orientoval ve výchovné problematice.

Tato publikace, mající metodický charakter, se skládá z obsahově uzavřených celků, a proto není nutné číst ji souvisle od úvodu po závěr, ale lze si vybírat nebo se vracet ke kapitolám, které čtenář aktuálně řeší a které se ho bezprostředně týkají.

Obsah kapitol je vždy postaven na normativním či teoretickém základě (právní normy, pravidla, oborové poznatky), na který pak ve velké míře navazují **doporučené postupy a četné příklady**. Jsou zde naznačena i možná **rizika**.

Věříme, že si publikace svým praktickým zaměřením najde místo ve vaší pracovní knihovně a bude vám ve vybraných oblastech inspirací.

PODMÍNKY K ZAJIŠTĚNÍ PROVOZU DĚTSKÉ SKUPINY

1 ZŘÍZENÍ DĚTSKÉ SKUPINY

1.1 Dětská skupina jako typ předškolního zařízení

Dětská skupina (dále také „DS“) je kolektivní zařízení určené dětem předškolního věku, spočívající v pravidelné péči. Služba je poskytována mimo domácnost dítěte v kolektivu dětí a je zaměřena na zajištění jeho potřeb, také na výchovu, rozvoj schopností a dovedností i získání kulturních a hygienických návyků. Dětskou skupinu vymezuje **zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů** (dále „zákon o DS“). Tento zákon určuje podmínky, za nichž je služba péče o dítě v DS poskytována, a zároveň podmínky k získání oprávnění k poskytování této služby. Poskytovatel je povinen v názvu služby péče o dítě v dětské skupině použít označení „dětská skupina“.

Dětská skupina je určena dětem **od 6 měsíců věku do zahájení povinné školní docházky**, přičemž **maximální kapacita DS je 24 dětí**. V praxi se nejčastěji setkáváme s DS s maximální kapacitou 12 dětí. Velikost se odvíjí především od poptávky. Mezi neméně důležité faktory při zřizování DS však patří finanční, prostorové a další možnosti poskytovatele, které zároveň umožňují vyhovět požadavkům zákona o DS (poměr počtu dětí a pečujících osob, hygienické vybavení atd.).

Zákon o DS stanovuje minimální počty pečujících osob pro různě velké kolektivy dětí, a to následovně:

- jedna pečující osoba pro DS do 6 dětí
- dvě pečující osoby pro DS od 7 do 12 dětí
- tři pečující osoby pro DS od 13 do 24 dětí

O děti ve věku 6–12 měsíců lze pečovat pouze ve skupině nejvýše 4 dětí mladších 4 let.

Zákonem stanovené počty dětí a pečujících osob vždy platí pro daný moment. Celkový počet dětí přihlášených a navštěvujících jednu DS může být vyšší (můžou být využívána tzv. **sdílená místa** – některé děti například mohou chodit pouze dopoledne, jiné zase odpoledne, nebo jen některé dny v týdnu apod.). Nesmí se ovšem zapomenout, že v jednom okamžiku se v DS může fyzicky nacházet pouze maximální počet dětí dle kapacity dětské skupiny zapsané v evidenci poskytovatelů s odpovídajícím minimálním počtem pečujících osob. Počet pečujících osob může být samozřejmě i vyšší. Poskytovatel je totiž zároveň povinen při stanovení počtu pečujících osob zohlednit zdravotní stav dětí, dobu pobytu dětí v DS a věk dětí, zejména pak počet dětí ve věku do 2 let, nebo další faktory, které mohou mít vliv na kvalitu vykonávané péče.

Velkou výhodou dětské skupiny je její **flexibilita**. Zákon nestanovuje žádné konkrétní požadavky na délku či frekvenci docházky dětí do DS. Není vymezeno ani období pro přihlašování, přijímání a nástup dětí, vše může probíhat v průběhu celého roku. I konkrétní otevírací dobu si stanovuje poskytovatel dle svých možností a dle potřeb rodičů, DS však musí být otevřena **minimálně 6 hodin během provozního dne**.

Ani způsob stravování dětí není zákonem striktně určen, je proto plně na poskytovateli, jakým způsobem dětem pitný režim a stravu zajistí. Může si zvolit, zda rodiče zajistí dětem stravu sami, či bude jídlo dovážet, nebo může mít vlastní vývařovnu. Zároveň má možnost výše uvedené varianty

kombinovat. Při všech zmíněných způsobech samozřejmě musejí být důsledně dodržovány hygienické požadavky.

Pouze u dětí ve věku od 6 do 12 měsíců zákon ukládá rodičům stravu dítěti docházejícímu do DS zajistit.

Poskytování služby péče o dítě v DS je vždy **nezisková činnost**, to znamená, že poskytovatel **nesmí generovat zisk**, tedy že veškeré příjmy je nutno použít na zajištění služby (nové hračky, mzdové náklady na pečující a provozní personál, nákup vybavení, nájem prostor či výlety s dětmi apod.). Zákon stanovuje možnost poskytovat **službu bez úhrady, s částečnou nebo plnou úhradou nákladů** ze strany rodičů. Pokud je financování služby zajišťováno s využitím státního příspěvku na provoz dětské skupiny u míst obsazených dítětem ve věku od 6 měsíců věku do dne 31. srpna po dosažení 3 let věku, je služba péče o dítě v dětské skupině poskytována za úhradu nákladů rodičem v maximální výši 4 000 Kč.

1.2 Poskytovatel služby péče o dítě v dětské skupině

Poskytovatelem služby péče o dítě v DS může podle zákona o DS být:

- fyzická nebo právnická osoba, která zaměstnává alespoň jednoho zaměstnance (může jít o hlavní pracovní poměr, ale i částečný úvazek či dohodu o provedení pracovní činnosti nebo dohodu o provedení práce)
- organizační složka státu, v níž jsou zařazeni zaměstnanci v pracovním poměru, zaměstnanci činní na základě dohody o provedení pracovní činnosti/práce nebo státní zaměstnanci ve služebním poměru
- útvar, složka nebo jiná organizační část bezpečnostních sborů nebo ozbrojených sil České republiky

V tomto případě je služba poskytována pouze zaměstnancům poskytovatele nebo také rodičům, s jejichž zaměstnavatelem uzavřel poskytovatel DS dohodu. Takovou DS můžeme neformálně označit jako podnikovou DS.

Zřizovatelem DS může ale být také:

- ústav, jestliže poskytování služby péče o dítě v DS je v souladu s jeho zakládací listinou
- právnická osoba registrovaná nebo evidovaná podle zákona o církvích a náboženských společnostech, pokud poskytování služby je v souladu s jejím předmětem činnosti
- územní samosprávný celek nebo jím založená či zřízená právnická osoba
- obecně prospěšná společnost, jestliže poskytování služby péče o dítě v DS je v souladu s její zakládací listinou nebo zakládací smlouvou
- nadace nebo nadační fond
- vysoká škola
- spolek, jestliže poskytování služby péče o dítě v DS je v souladu s jeho stanovami
- veřejná výzkumná instituce
- pečující osoba poskytující službu péče o dítě v dětské skupině o kapacitě nejvýše 4 dětí

Pokud jsou poskytovatelem služby péče o dítě v DS výše zmíněné subjekty, nemusejí být zaměstnavatelem rodičů a můžeme mluvit o tzv. veřejné DS, je totiž otevřena veřejnosti.

1.3 Oprávnění poskytovat službu a evidence poskytovatelů

Poskytovat službu péče o dítě v DS lze jen na základě **oprávnění** k této činnosti, které vzniká dnem zápisu fyzické nebo právnické osoby do **evidence poskytovatelů Ministerstva práce a sociálních věcí ČR**. Získání oprávnění k provozu DS pro poskytovatele znamená, že se musí při poskytování služby řídit zákonem o DS. Dodržování zákonných podmínek pak může být kontrolováno ze strany oprávněných správních orgánů.

Zápis do evidence poskytovatelů provádí Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále „MPSV“) na žádost fyzické nebo právnické osoby. Lze ji podat buď na tiskopise předepsaném MPSV, nebo prostřednictvím elektronické aplikace MPSV, která má údaje, obsah i uspořádání shodné s předepsaným tiskopisem a která umožňuje dálkový přístup. Vyplněný tiskopis, včetně všech povinných příloh, lze podat osobně v podatelně MPSV, zaslat poštou nebo prostřednictvím datové schránky. Elektronickou evidenci DS najdete na webových stránkách evidence.mpsv.cz.

K žádosti o zápis je nutné přiložit originály nebo výstupy z autorizované konverze dokumentů (získává se prostřednictvím služby Czech POINT):

1. **doklad o vlastnickém nebo jiném právu k objektu nebo prostorám**, z něhož vyplývá oprávnění tento objekt nebo prostory užívat k poskytování služby péče o dítě v DS
2. **doklad prokazující splnění požadavků požární ochrany** zpracovaný osobou, které byla udělena autorizace pro požární bezpečnost staveb podle jiného právního předpisu
3. **závazné stanovisko krajské hygienické stanice** o splnění hygienických požadavků na stravování, provoz a prostory, v nichž bude poskytována služba péče o dítě v DS, stanovených zákonem č. 247/2014 Sb., nebo jiným právním předpisem
4. **smlouva o pojištění odpovědnosti za újmu nebo potvrzení o uzavření smlouvy** o pojištění odpovědnosti za újmu, které vystaví pojišťovna
5. **doklad o bezúhonnosti** poskytovatele jakožto fyzické osoby v případě, že se jedná o cizince (pokud je žadatel občanem ČR, nemusí bezúhonnost dokládat – MPSV ji ověří samo)
6. **rámcový popis majetkového zajištění a financování poskytování služby péče o dítě v dětské skupině**

1.4 Zřízení dětské skupiny

Pokud jste se rozhodli otevřít DS, prvním krokem je **důkladně si nastudovat zákon o DS** a příslušné vyhlášky týkající se hygienických požadavků a požadavků požární ochrany. Poté je důležité si svůj záměr **pečlivě promyslet a naplánovat**. Než se pustíte do budování, ujistěte se, že o DS v dané lokalitě bude zájem, připravte si do detailů promyšlený finanční plán a ověřte si, že vámi vybrané prostory jsou pro toto zařízení vhodné.

Ve chvíli, kdy s budováním začínáte, **si stanovte parametry DS na základě svého záměru, potřeb rodičů a zákonných povinností**. Měly by zahrnovat otevírací dobu, kapacitu DS, věkové rozmezí dětí, objekt, v němž bude DS provozována, a jeho vybavení, finanční plán (stanovení výše úhrady a případného spolufinancování ze strany poskytovatele a jiných zdrojů), řešení stravování, personální obsazení (pečující osoby pro přímou péči o děti, ale také administrativně-provozní zázemí nutné k zajištění fungování).

Na začátku příprav je vhodné kontaktovat příslušnou **krajskou hygienickou stanici** (dále „KHS“) a **hasičský záchranný sbor kraje** s jednoduchým popisem prostor a žádostí o konzultaci, zda jsou uvedené prostory vhodné k provozu DS, respektive jaké konkrétní požadavky musí dané prostory splňovat a co všechno budete vy jako poskytovatel muset doplnit. K zápisu do evidence poskytovatelů je potřeba doložit **závazné stanovisko místně příslušné hygienické stanice**. Toto stanovisko je dokladem, že jsou splněny hygienické požadavky na stravování, provoz a prostory, v nichž bude

služba poskytována. Žádost o závazné stanovisko je nutné podat na místně příslušnou hygienickou stanici prostřednictvím podatelny nebo datové schránky.

Žádost o stanovisko musí obsahovat:

1. kolaudační rozhodnutí (kolaudační souhlas) vztahující se k prostorům
2. popis provozních podmínek
3. popis způsobu stravování

Hygienickým požadavkům se bude podrobněji věnovat čtvrtá kapitola.

Dalším dokumentem nezbytným pro zápis DS do evidence poskytovatelů je **doklad prokazující splnění požadavků požární ochrany** zpracovaný osobou, které byla udělena autorizace pro požární bezpečnost staveb.

Poskytovatel je povinen před započítáním poskytování služby péče o dítě v DS uzavřít **pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou při poskytování služby péče o dítě v DS**. Toto pojištění musí být sjednáno po celou dobu, po kterou poskytovatel službu péče o dítě v DS poskytuje. Pokud tedy máte splněny všechny technické podmínky, uzavřete pojištění odpovědnosti za újmu.

Pečlivě vybírejte a sestavujte pečující personál.

Zpracujte si pravidla organizace pro péči o děti, ve spolupráci s pečujícím personálem připravte plán výchovy a péče, včetně plánu aktivit, a začněte vybavovat prostory (podrobnosti ke všem uvedeným bodům se dočtete v následujících kapitolách).

Podějte žádost do evidence poskytovatelů u MPSV.¹

1.5 Kvalifikace pečujících osob

Personální zabezpečení služby péče o dítě v dětské skupině je klíčovou záležitostí, neboť od ní se bude odvíjet konkrétní podoba a kvalita služby. **Zákon stanovuje požadavky na kvalifikaci a počet osob**, které se o děti v DS starají. K zajištění kvalitní služby je třeba vybrat kvalifikované a také osobnostně vhodné pečující osoby, s žádoucím přirozeným vztahem k dětem. Děti se v dětské skupině potřebují cítit dobře a bezpečně, což může zajistit pouze **stabilní a profesionální tým** schopný nabídnout co možná nejvíce empatickou a individualizovanou péči, ochranu, výchovu a rozvoj nejmenších dětí.

Podle zákona o DS pečující osoby musejí být **bezúhonné, odborně a zdravotně způsobilé, plně svéprávné a dosáhly věku 18 let**.

Zákon o DS také stanovuje odbornou způsobilost k výkonu několika povolání, na základě které může člověk pracovat v DS jako pečující osoba. Můžeme ji rozdělit do následujících skupin:

- zdravotnická – odborná způsobilost k výkonu povolání všeobecné sestry, praktické sestry, dětské sestry, porodní asistentky, zdravotně-sociálního pracovníka, zdravotnického záchranáře, psychologa ve zdravotnictví nebo specializovaná způsobilost k výkonu povolání klinického psychologa a lékaře
- sociální – odborná způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka nebo pracovníka v sociálních službách se středním vzděláním s maturitou, profesní kvalifikace chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky a profesní kvalifikace chůvy pro děti v dětské skupině
- pedagogická – odborná kvalifikace učitele mateřské školy, učitele prvního stupně základní školy, asistenta pedagoga, speciálního pedagoga nebo vychovatele

Odpovídající kvalifikaci musí mít každá pečující osoba dosaženu před začátkem výkonu své práce v DS.

¹ Všechny žádosti podávejte včas. Počítejte s tím, že správní orgány vyřizují žádosti sice bez zbytečného odkladu, avšak ve lhůtě 30 dnů, v odůvodněných případech až 60 dnů.

Profesní kvalifikace chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky a chůvy pro děti v dětské skupině jsou oproti ostatním specifické, jelikož se nejedná o klasické studium v rámci školského systému a lze je získat na základě úspěšně složené zkoušky u autorizované osoby (často v návaznosti na absolvování kurzu, což ale není podmínkou k jejímu absolvování).

V případě, že si nejste jisti, zda vámi vybraná potenciální pečující osoba splňuje požadovanou odbornou způsobilost, je možné se s oficiálním dotazem obrátit na příslušné ministerstvo. Jelikož jsou požadované kvalifikace ze tří různých resortů, je potřeba spojit příslušné zaměření/kvalifikaci s konkrétním ministerstvem. MPSV posuzuje sociální sféru, tj. profesní kvalifikace chůva, sociální pracovník a pracovník v sociálních službách, způsobilost z oblasti pedagogického zaměření spadá do gesce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále „MŠMT“) a zdravotnický personál posuzuje Ministerstvo zdravotnictví (dále „MZ“). Pokud tedy potřebujete pomoci při posouzení kvalifikace, směrujte svůj dotaz na podatelnu příslušného ministerstva spolu s doložením nejvyššího dosaženého vzdělání dané osoby (případně kurzů apod.).

Tato kapitola měla za úkol předestřít základní koncept DS, její velké výhody a důvody, proč má své pevné místo mezi předškolními zařízeními, ale také zákonné povinnosti a základní postup při jejím zřizování. Pokud se rozhodnete DS založit, důležité je rozmyslet si do detailu, jakou službu chcete nabízet, připravit si finanční plán a naplánovat si její zřízení krok po kroku. S tím vším vám může pomoci aktualizovaná Metodika pro poskytovatele dětských skupin vydaná Ministerstvem práce a sociálních věcí, která je volně ke stažení na webových stránkách projektu Podpora implementace dětských skupin dsmpsv.cz v sekci Pro poskytovatele.

2 EKONOMICKÁ OBLAST PROVOZU DĚTSKÉ SKUPINY

2.1 Finanční plán

Než se pustíte do zakládání DS, uvědomte si, že její založení a provozování doprovází složitá struktura nákladů a příjmů. Je nezbytné si předem vytvořit rozpočet, ideálně celý **finanční plán**, který vám pomůže si ujasnit, za jakou cenu budete službu nabízet, abyste pokryli všechny své náklady. Tento dokument zároveň může sloužit jako rámcový popis majetkového zajištění a financování, který je součástí žádosti o udělení oprávnění.

Cílem finančního plánu je nalezení rovnováhy mezi cenou a kvalitou. V žádném případě nelze spoléhat na to, že když se budete snažit mít co nejnižší náklady a například najmete co nejnižší možný počet pečujících osob, budete na tom finančně lépe. Může se totiž stát, že pro nízkou kvalitu služby nenaplníte kapacitu a nebudete schopni pokrýt ani ty nejnižší náklady. Jak bylo uvedeno v první kapitole, služba DS je navíc **nezisková**, takže není zřizována proto, aby generovala zisk, ale proto, aby splnila své poslání. V oblasti finančního řízení je tedy třeba se zaměřit na to, jak **nabídnout kvalitní službu**, která si najde své klienty, **za odpovídající cenu**. Příjmy následně investujete zpět do služby za účelem jejího neustálého zlepšování.

2.2 Příjmy dětské skupiny

Finance do DS mohou přicházet z několika možných zdrojů a v naprosté většině jde o kombinace více možností. Mezi jednu z nich řadíme úplatu od rodičů, která samozřejmě není jediným zdrojem financí DS. Záleží především na vás, vašich možnostech a schopnostech, jaké další příjmy získáte. U dotací si ale pečlivě hlídejte dvojí financování, tedy financování shodné činnosti ze dvou dotačních zdrojů zároveň.

Péči o děti v dětské skupině poskytovatelé nabízejí buď bez úhrady nákladů, pouze s částečnou úhradou nákladů anebo s plnou úhradou nákladů. Pokud na místa obsazená dětmi ve věku od 6 měsíců do dne 31. srpna po dosažení 3 let věku využijete státní příspěvek na provoz dětské skupiny, je maximální úhrada ze strany rodiče podle zákona o DS 4 000 Kč měsíčně.

Vaší povinností je stanovit kritéria, na jejichž základě je určena výše úhrady nákladů, a to proto aby se předešlo diskriminaci a ke všem bylo přístupováno bez rozdílu. Novela zákona zavádí příspěvek na provoz dětské skupiny, který se vyplácí ze státního rozpočtu. Příspěvek je určen poskytovatelům na pokrytí výdajů spojených s poskytováním služby. Konkrétně se jedná o:

- výdaje na mzdy a platy, náhrady mezd a platů, odměny za pracovní pohotovost, odměny za práci vykonávanou na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a odstupné, výdaje na úhradu pojistného na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a pojistné na veřejné zdravotní pojištění, přiděly do fondu kulturních a sociálních potřeb, ostatní náklady vyplývající ze základních pracovněprávních vztahů a služebních poměrů a odměn osob pečujících podle § 3 odst. 2 písm. i)
- náklady spojené se zajištěním povinného dalšího vzdělávání pečujících osob
- náklady na stravování dětí, které je zajišťováno poskytovatelem
- další provozní náklady

Dalším možným zdrojem příjmů jsou **dotace**, tedy finanční podpora, která je poskytována na základě smlouvy s přesně stanoveným účelem, způsobem čerpání a vyúčtování. I v případě dotací musí být splněna podmínka neziskovosti, veškeré finance musejí být vyčerpány na schválené výdaje projektu a nevyčerpaná část musí být vždy vrácena. Je vhodné průběžně sledovat stránky Evropského sociálního fondu ČR (www.esfcr.cz). Na uvedených webových stránkách naleznete harmonogram dotačních výzev i diskuzní fórum, ve kterém na vaše otázky přímo odpovídají zodpovědné osoby z řídicího orgánu. Dotační programy podporující DS vypisují i kraje, města a místní akční skupiny, je tedy na místě

sledovat příležitosti i přímo v místě poskytování vaší služby. Při využití dotace je velmi důležité si pohlídat už zmíněné dvojí financování a další náležitosti vztahující se k čerpání dané dotace.

Využit lze také **daru**. Ten musí být poskytnut na základě smlouvy, ve které je možné stanovit účel použití daru. U poplatníků, kteří poskytují DS bezúplatné plnění (dar), lze navíc uvažovat za určitých podmínek o položce snižující základ daně, viz § 20, odst. 8, zákona č. 586/1992 Sb.

2.3 Náklady dětské skupiny

Náklady DS rozumíme finance, které jsou nutné k zabezpečení jejího provozu. Postarat se musíte o **náklady zřizovací**, tedy koupě budovy, nájem, stavební úpravy nutné ke zřízení DS, nákup vybavení apod. Samozřejmě také nesmíme opomenout **náklady běžné**, kam patří úklidové, hygienické a kancelářské prostředky, ale také například jídlo, pokud DS poskytuje dětem stravu, nebo pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou při poskytování služby péče o dítě v DS, náklady související s vedením účetnictví apod. Rovněž musíte kalkulovat s **náklady mzdovými**, do kterých zahrnujeme mzdy pro pečující osoby, administrativní či provozní pracovníky, u kterých je důležité mít na paměti sociální a zdravotní pojištění a daň z příjmu.

Ukázka položkového rozpočtu DS s kapacitou 12 dětí:

Upozornění: jednotlivé položky slouží jako příklad a částky jsou smyšlené.

Tabulka 1

Finanční plán dětské skupiny s kapacitou 12 dětí

PROVOZNÍ NÁKLADY		
OSOBNÍ NÁKLADY	Měsíčně	Ročně
PRACOVNÍ SMLOUVY		
z toho:		
Hrubá mzda + odvody zaměstnavatele pečující osoby 1	32 454 Kč	389 448 Kč
Hrubá mzda + odvody zaměstnavatele pečující osoby 2	32 454 Kč	389 448 Kč
Vedoucí dětské skupiny	10 000 Kč	120 000 Kč
DOHODA O PROVEDENÍ PRÁCE		
z toho:		
Dodatečné výdaje na personál (zástup při nemoci, dovolené, při vytižených obdobích, administrativa apod.)	10 000 Kč	120 000 Kč
SPOTŘEBOVANÉ NÁKUPY		
SPOTŘEBA MATERIÁLU A ZBOŽÍ		
z toho:		
Drobné hračky, hry, hudební nástroje, sportovní potřeby, spotřební materiál, výtvarné potřeby	1 050 Kč	12 600 Kč
Úklidové prostředky	800 Kč	9 600 Kč

ENERGIE			
z toho:			
Energie (elektřina, plyn, ...)		3 700 Kč	44 400 Kč
SLUŽBY			
z toho:			
Nájem		20 000 Kč	240 000 Kč
Telefonní poplatky		600 Kč	7 200 Kč
Internet, webové stránky		200 Kč	2 400 Kč
Úklidové služby		3 000 Kč	36 000 Kč
Praní prádla		1 500 Kč	18 000 Kč
Pojištění		250 Kč	3 000 Kč
Vedení účetnictví		1 500 Kč	18 000 Kč
		117 508 Kč	1 410 096 Kč

Zdroj: vlastní

Zpracování finančního plánu pro vaši konkrétní situaci a jeho porovnání s předpokládanými příjmy vám pomůže zjistit, zda je za daných podmínek provoz reálný a také zda odpovídá požadavku neziskovosti.

2.4 Legislativa

Poskytovatel služby péče o dítě v DS je v jakékoli právní úpravě povinen vést účetní záznamy týkající se poskytování této služby odděleně od ostatních účetních záznamů (zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví). Uspořádání daní a odpočtů se i v DS řídí zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

Náklady na provozování DS jsou daňově uznatelné, stejně jako náklady na provoz těchto zařízení zajišťovaných jinými subjekty pro děti zaměstnanců zaměstnavatele, který tyto příspěvky bude poskytovat. V případě, kdy si zaměstnavatel uplatní příslušné výdaje do nákladů a poskytne zaměstnanci tuto péči formou nepeněžního plnění, bude se jednat o zdanitelný příjem zaměstnance, včetně odvodů pojistného (§ 6, odst. 9, písm. d), bod 2 zákona č. 586/1992 Sb.), to znamená, že pokud zaměstnanec má v DS svoje dítě a neplatí za něj, musí se částka dodanit.

Poskytovatel je také jako zaměstnavatel povinen platit za své zaměstnance odvody. Sazba zdravotního pojištění je dána zákonem č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné **zdravotní pojištění**, a činí 13,5 % z vyměřovacího základu. Z toho 9 % hradí zaměstnavatel a 4,5 % hradí zaměstnanec. Pokud je zaměstnanec v DS v zaměstnaneckém poměru, zdravotní pojištění se platí vždy. Sazba **sociálního pojištění** vychází ze zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, a představuje 31,3 %, z toho 24,8 % hradí zaměstnavatel a 6,5 % hradí zaměstnanec z vyměřovacího základu. Sociální pojištění nemusí být vždy uhrazeno, ale v případě neplacení není nárok na důchod či jiné sociální dávky. Sociální pojištění se neplatí, pokud je v pracovní smlouvě sjednána mzda menší než 3 000 Kč. Při dohodě o pracovní činnosti (dále „DPČ“) se zdravotní pojištění neplatí, pokud v rozhodném měsíci nedosáhne mzda výše 3 000 Kč a více, což platí i pro sociální pojištění. Při dohodě o provedení práce (dále „DPP“) se zdravotní i sociální pojištění platí při měsíčním příjmu nad 10 000 Kč.

Kromě pojištění je povinností zaměstnavatele odvádět za zaměstnance v zaměstnaneckém poměru zálohu na **daň z příjmů fyzických osob**, která se opět řídí zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů. Pokud zaměstnanec podepíše Prohlášení poplatníka daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti (tento dokument může mít v jednom kalendářním měsíci podepsán jen u jednoho zaměstnavatele), může si vedle základní slevy na dani na poplatníka uplatnit i další slevy na dani, na které má nárok (např. slevu na manžela, slevu na studenta, daňové zvýhodnění aj.).

Co se týče DPP, jsou tři varianty:

1. Pokud odměna zaměstnance nepřesáhne za kalendářní měsíc částku 10 000 Kč a zaměstnanec u tohoto zaměstnavatele nepodepsal prohlášení k dani, odvede zaměstnavatel daň vybíranou srážkou podle zvláštní sazby daně ve výši 15 %.
2. Pokud zaměstnanec prohlášení k dani podepsal, sráží se z odměny (včetně částky příjmu do 10 000 Kč) záloha na daň a poplatník má možnost si vedle základní slevy na dani na poplatníka uplatnit i další slevy na dani, na které má nárok (např. slevu na manžela, slevu na studenta, daňové zvýhodnění aj.).
3. Je-li odměna vyšší než 10 000 Kč, sráží se z ní bez ohledu na skutečnost, zda poplatník podepsal, nebo nepodepsal prohlášení k dani, odvádí se záloha na daň z příjmů, sociální a zdravotní odvody.

U DPČ je to podobné:

1. Pokud zaměstnanec prohlášení k dani podepsal a odpracoval maximálně 50 % pracovní doby, sráží se z odměny (včetně částky příjmu do 3 000 Kč) záloha na daň a poplatník má možnost si vedle základní slevy na dani na poplatníka uplatnit i další slevy na dani, na které má nárok (např. slevu na manžela, slevu na studenta, daňové zvýhodnění aj.).
2. Je-li odměna vyšší než 3 000 Kč, sráží se z ní bez ohledu na skutečnost, zda poplatník učinil, nebo neučinil prohlášení k dani, záloha na daň.

Rodič dítěte umístěného do DS má nárok uplatnit si v rámci vyúčtování daně z příjmů fyzických osob **slevu za umístění dítěte**. Výše této slevy odpovídá výši výdajů prokazatelně vynaložených za umístění vyživovaného dítěte v předškolním zařízení za kalendářní rok. Za každé dítě lze uplatnit roční slevu maximálně do výše minimální mzdy, a to pouze žije-li vyživované dítě s poplatníkem ve společně hospodařící domácnosti. Slevu za umístění dítěte, je-li dítě vyživováno oběma rodiči v jedné společně hospodařící domácnosti, si může uplatnit pouze jeden z nich. Slevu lze uplatnit za kalendářní rok buď v rámci Vyúčtování daně z příjmů ze závislé činnosti, nebo v daňovém přiznání k dani z příjmů fyzických osob. K uplatnění slevy je nutné doložit Potvrzení o výši výdajů vynaložených za umístění vyživovaného dítěte, které vystaví poskytovatel DS (oficiální tiskopis neexistuje). Ve slevě na dani nelze uplatnit poplatky za stravování v DS.

→ Sleva za umístění dítěte za rok 2022 činí 16 200 Kč za rok.

Finanční plán je základním předpokladem toho, že si vaše DS najde stabilní místo mezi dalšími službami a na tomto místě dlouhodobě setrvá. Bez důkladného promyšlení se velmi snadno může stát, že místo toho, abyste řešili nadstavbový program pro děti, případně pro děti a jejich rodiče, budete řešit to, jak rychle sehnat finance na další fungování. Zjistěte si, jestli nejsou k dispozici pro vás vhodné dotační tituly, které by vám (potažmo rodičům dětí navštěvujících vaši DS) situaci ulehčily a umožnily do služby více investovat. A především nezapomeňte, že je nezbytné držet se legislativy a plnit všechny zákonem dané povinnosti.

3 PERSONALISTIKA

Jak již bylo výše uvedeno, klíčovou součástí služby péče o dítě v DS je personální zabezpečení – od něj se totiž odvíjí konkrétní podoba a kvalita služby. Zákon stanovuje požadavky na kvalifikaci a počet osob, které o děti v DS pečují, k tomu, aby byla služba opravdu kvalitní, je ale třeba vybrat pečující osoby, které jsou osobnostně vhodné a mají přirozený vztah k dětem. DS má poskytovat co možná nejvíce empatickou a individualizovanou péči, ochranu, výchovu a rozvoj nejmenších dětí. Děti se v předškolním zařízení více než kde jinde potřebují cítit dobře a bezpečně a to může zajistit jedině **stabilní a profesionální tým**. Ten ovšem nevznikne pouze výběrem vhodného personálu, ale potřebuje také zaměstnavatele, který o něj bude pečovat a zajistí mu optimální pracovní podmínky.

3.1 Vedoucí pracovník

K tomu, abyste si takový tým vytvořili a také – a to především – jej dlouhodobě udrželi, je potřeba profesionální manažerská práce, která nekončí nábořem a podpisem smlouvy.

Jedná se o dlouhodobý proces, ve kterém se trvale věnujete celému týmu a reagujete na jeho potřeby. Zaměstnanec DS, který má na starosti řízení, by měl mít přirozené schopnosti k vedení personálu a znalosti z oblasti **personalistiky**. Úspěšná personální práce totiž **začíná vhodným výběrem osob** na základě odborné způsobilosti a osobnostních charakteristik žádoucích pro práci s dětmi a dále **pokračuje soustavnou péčí** o zaměstnance – zejména zajištěním příznivých pracovních podmínek a podporou jejich dalšího vzdělávání. Vedoucí pracovník by měl umět s pracovníky **vhodně komunikovat**, měl by být schopen vcítit se do situace a přizpůsobit svou komunikaci aktuálním okolnostem. Žádanou kompetencí jsou taktéž organizační dovednosti a schopnost pracovat s informačními technologiemi. Rovněž k jeho pracovním povinnostem patří monitorování práce ostatních zaměstnanců (ať už průběžným sledováním situací v DS, nebo cíleným hospitováním, tedy návštěvou programu, která má za cíl zjistit úroveň výchovné práce) a její hodnocení. Dále též motivování zaměstnanců a jejich transparentní odměňování. V některých případech může do náplně práce vedoucího pracovníka spadat také administrativní agenda (vedení povinné personální agendy, specifikace pracovních požadavků), nebo si DS na tuto práci stanoví externího spolupracovníka, jenž za ni zodpovídá. Svými řídicími schopnostmi a **nastavením potřebného řádu** může vedoucí pracovník účinně **předcházet kolizním a konfliktním situacím**, které v DS představují velké riziko v podobě nepřijemného sociálního prostředí a které pečujícím osobám brání plně se soustředit na práci s dětmi. Potřebné psychické, ale také fyzické pohodlí může napomoci promyšleným **rozložením práce**. Obdobně by měl vedoucí pracovník přistupovat k sobě a některé úkoly rovnoměrně **delegovat** i na pracovníky DS. Tím je zároveň motivuje, neboť projevuje důvěru v jejich schopnosti a dává jim příležitost k seberealizaci. Vedoucí pracovník by měl svým působením usilovat o vyšší kvalitu sociálních vztahů v pracovním kolektivu, a to především podporou vzájemné spolupráce. Z pracovního kolektivu by měl vytvořit skutečný **tým usilující o stejné cíle**.

3.2 Vedení pečujících osob

Abyste si mohli být jisti, že práce s dětmi ve vaší DS je na profesionální úrovni, je vhodné, aby byly pečující osoby v péči **mentora**, tj. člověka, který jim svými znalostmi a zkušenostmi může poskytovat **systematickou odbornou podporu**, a tím přispívat k jejich profesnímu, ale i osobnímu růstu. Mentorem může být jak vedoucí pracovník nebo někdo další z DS, tak i externě přizvaná osoba. Jeho úlohou je kvalifikovaně vést pečující osoby tak, aby práci vykonávaly s hlubším porozuměním a v souladu s **nejlepším zájmem dítěte** (s ohledem na jeho věk, psychické i tělesné schopnosti) a v souladu s rodinným prostředím.

Mentor by měl sledovat rozvoj odborné a osobnostní stránky mentorované osoby, a proto:

- poskytovat prostor pro sdílení otázek
- dávat zpětnou vazbu a doporučení
- řešit otázky a nejasnosti pečující osoby
- propojovat praxi s teorií k prohloubení chápání projevů dětí a přiměřených výchovných postupů
- navrhopvat na základě profesních či osobnostních potřeb nebo zájmů směr dalšího vzdělávání
- vyhodnocovat výsledky práce

Mentor může mít na starosti odborné vedení všech pečujících osob a vést porady nebo jejich části, které se týkají práce s dětmi, ale může třeba organizovat i programy tmelící tým (teambuildingy).

3.3 Zaškolování nových osob

V případě, že do týmu přibíráte novou pečující osobu, je velmi vhodné mít **promyšlený plán zaškolování** a určit člověka, který bude mít novou osobu na starosti. Jeho úkolem je nového pracovníka krok po kroku provést počátečními úskalími, tj. seznámit ho se vším potřebným, co se provozu a práce s dětmi a rodiči týče. Mimo tyto základní informace by se nemělo zapomínat na poskytování emoční podpory (pozitivní zpětnou vazbou, ujištěními, pomocí při zvládnání nejistoty). Délku trvání tohoto procesu lze s nastupující osobou dohodnout předem. Určení doby zaškolování záleží na vzdělání i předchozích zkušenostech nastupující osoby, na individuálních předpokladech pro práci, zájmu nebo na náročnosti organizačních podmínek DS, minimálně by se však měla krýt s dobou zkušební.

Ideální je, pokud samotný zaškolovací plán zahrnuje všechny oblasti fungování DS:

- **administrativu a legislativu:**
 - ✓ povinná vstupní školení (BOZP, PO, hygienické minimum)
 - ✓ směrnice DS (sanitační řád, HACCP, vnitřní pravidla a další dokumenty jako etický kodex, GDPR, směrnice řešení mimořádných situací apod.)
 - ✓ zákon o DS a specifika DS (nastudování zákona, využití e-learningu a vzdělávacích videí PIDS – více informací na www.dsmpsv.cz)
 - ✓ sledování docházky dětí
 - ✓ dokumenty od rodičů (příhláška, smlouva o poskytování služby, případně dokumenty povinné pro příjemce dotace)
- **péči o děti:**
 - ✓ přímá péče o děti (harmonogram dne)
 - ✓ sebeobsluha
 - ✓ řízená činnost (různé druhy – pohybová, výtvarná, hudební, zaměřená na rozvoj specifických dovedností)
 - ✓ plán výchovy a péče
 - ✓ portfolia dětí
 - ✓ procházky a pobyt venku (zásady bezpečného chování při pobytu venku)

→ **komunikaci, předávání informací:**

- ✓ komunikace s rodiči (nástup dětí, adaptace dětí, komunikace s rodiči při předávání a vyzvedávání dětí, sociální sítě, které slouží ke komunikaci s rodiči)
- ✓ vnitřní komunikace (systém komunikace mezi pečujícími osobami, systém komunikace s vedením DS)
- ✓ komunikace směrem k veřejnosti (webové stránky, sociální sítě, které DS používá k prezentaci)

→ **organizaci chodu DS:**

- ✓ prostory, jejich využití a zabezpečení úklidu
- ✓ rozdělení kompetencí a zodpovědností
- ✓ režim dne, organizace služeb atd.

U jednotlivých oblastí je vhodné stanovit si výstup, např. certifikát o absolvování, prověření znalostí nebo aktivní zapojení, který se dá jednoduše zhodnotit. Součástí plánu by totiž mělo být **hodnocení**, případně **sebehodnocení**, a z něho vyplývající **doporučení pro další rozvoj** pečující osoby. Po uplynutí sjednané doby pro zaškolení by mělo proběhnout **vyhodnocení** efektivity procesu a nastavení osobních cílů pro další období. Období pro zapracování může být podle potřeb prodlouženo nebo po jeho uplynutí může zaškolená osoba zůstat pod dohledem mentora, který byl této osobě k dispozici po celou dobu zaškolování.

Před nástupem nového zaměstnance, zejména pečující osoby, je žádoucí **včas informovat rodiče**. Potřebné je na novou situaci **přípravit i děti** – například se spolu s nimi na nově příchozí těšit a vyrobit dárek na uvítanou nebo předat vypěstovanou kytičku, a to s vědomím, že pracovníci DS jsou vedle rodinných příslušníků dalšími významnými osobami v životě dětí.

3.4 **Vzdělávání a rozvoj pečujících osob**

Práce s dětmi vyžaduje orientovat se v mnoha oblastech, proto by na odbornou způsobilost mělo navazovat **další vzdělávání** podporující osobní a profesní rozvoj. To nejenže napomáhá zvyšovat kvalitu služby, ale zároveň přispívá k osobnímu rozvoji zaměstnanců, prohlubuje jejich nadšení do práce i motivaci.

Zákon o DS stanovuje povinnost poskytovatele zajistit pečujícím osobám další vzdělávání v oblasti péče o dítě v rozsahu nejméně 8 hodin za kalendářní rok. Zároveň je poskytovatel povinen pečující osobě zajistit absolvování kurzu první pomoci zaměřeného na děti alespoň jednou za dva roky.

Další vzdělávání probíhá nejčastěji v podobě **účasti na vzdělávacích akcích** – na seminářích, workshopech, vzdělávacích cyklech, konferencích nebo kulatých stolech, ať už jsou pořádány prezenčně, nebo online, **nebo formou odborné stáže**.

V současné době si lze vybrat z pestré nabídky témat, jedná se o inspirativní semináře pro pohybové, hudební, výtvarné a další aktivity s dětmi. Vzdělávací akce se mohou týkat také mnoha dalších pro profesi potřebných oblastí, jakými jsou například vývojová psychologie, komunikační dovednosti nebo řešení konfliktů. Velkou škálu těchto akcí nabízí i tým projektu Podpora implementace dětských skupin, který poskytuje především online formu podpory např. e-learningový kurz či online verze workshopů, seminářů apod. Výhodou aktivit pořádaných projektem Podpora implementace dětských skupin je, že jsou pro účastníky zdarma.

Z důvodu zastupitelnosti není vždy možné uspokojit zájem o účast pečujících osob na vybraných vzdělávacích akcích. Omezené možnosti lze kompenzovat **samostudiem** – informacemi čerpanými z tematicky zaměřených internetových portálů i odborných periodik a publikací. Přínosné je, když DS má pro pečující osoby, případně i rodiče, vytvořenou **knihovničku** s publikacemi z oblasti psychologie,

pedagogiky i s náměty pro činnosti a hry s dětmi. Poznatky a zkušenosti získané dalším vzděláváním by se měly odrazit v přímé práci s dětmi – je proto žádoucí, aby si **personál informace** z akcí a samostudia mezi sebou **předával** a následně je společně v praxi **uplatňoval**. Velké profesní obohacení také představují **návštěvy v jiných předškolních zařízeních**. Sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe s pečujícími osobami z jiných DS je vhodným nástrojem sloužícím ke zkvalitnění poskytovaných služeb, k osobnímu i profesionálnímu rozvoji zaměstnanců, ale zároveň jde i o způsob, jak předcházet syndromu vyhoření. Lze tedy organizovat odborné stáže ve spřátelených DS či podobných zařízeních. Pro tyto účely je samozřejmě potřeba uzavřít s organizací, kam budou zaměstnanci na odborné stáže či náslechy docházet, písemnou smlouvu upravující konkrétní podmínky a povinnosti.

Efektivitu dalšího vzdělávání může podpořit **individuální plán dalšího vzdělávání** pro jednotlivé pracovníky, který reaguje jak na potřeby DS související například se zaměřením, filozofií DS nebo řešením aktuálních problémů (přítomnost dítěte cizinců, očekávaný nástup dítěte se speciálními potřebami aj.), tak na potřeby pracovníků, které vyplývají z výsledků hodnocení jejich práce nebo z jejich zájmu.

Dále lze jako způsob péče o pečující osoby nebo celý tým DS doporučit **supervizi**. Úkolem supervize je pomoci pracovnímu týmu zvládnout náročnější situace, řešit vztahy s klientelou, vztahy uvnitř týmu, vztahy mezi personálem a vedením. Jde o aktivitu, která se odehrává v partnerském vztahu se supervizorem, tedy nezávislou, k tomu školenou osobou, přičemž nejde o kontrolu, ale o způsob podpory, který je rovněž významným pomocníkem v prevenci syndromu vyhoření. Tato metoda je zavedená především v sociální práci, ale je přínosná a využitelná v podstatě v každém oboru. Tam, kde zaměstnanci pracují s lidmi, a s dětmi obzvlášť, může být pravidelná supervize velkým přínosem, je však třeba poznamenat, že se jedná o finančně náročné opatření.

Péče o zaměstnance je zcela zásadní součástí fungování jakékoli organizace, a pokud mluvíme o službě péče o dítě v DS, můžeme říci, že je dokonce nezbytná. Péče o nejmenší děti je nesmírně psychicky náročná, a je proto důležité věnovat pečujícím osobám působícím v DS velkou pozornost. Jen stabilní tým pracující v příjemném sociálním klimatu dokáže odvést profesionální práci a zároveň poskytnout dětem pocit bezpečí a spokojenosti. Pečující osoby by měly mít dojem, že je vede někdo, kdo má vizi směřování týmu, kdo jim dokáže pro práci vytvářet optimální podmínky a na koho se mohou v případě potřeby obrátit.

4 HYGIENICKÉ POŽADAVKY

V případě, že si chcete zřídit DS a následně provozovat službu péče o dítě v DS, je nezbytně nutné dodržovat hygienické požadavky. Ty stanovuje následující legislativa:

- **pro DS do 12 dětí včetně** (vyhláška č. 350/2021 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů)
- **pro DS do 24 dětí** (vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých)
- zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, **pro DS nad 12 dětí** (§ 7 odst. 1)

Na plnění veškerých hygienických požadavků pak dohlíží krajská hygienická stanice. V ideálním případě se s krajskými hygieniky dostanete do kontaktu už při budování DS, kdy je můžete požádat o konzultaci k prostorám, kde DS plánujete vybudovat. Tím, že krajské hygieniky oslovíte s předstihem, se můžete vyhnout nepříjemnostem v podobě zbytečných nebo dodatečných stavebních úprav a usnadnit si cestu k zápisu do evidence poskytovatelů služby péče o dítě v dětské skupině. Jak bylo zmíněno v první kapitole, k žádosti o zápis do evidence je mimo jiné nutné přiložit **závazné stanovisko příslušné krajské hygienické stanice odboru hygieny dětí a mladistvých** „o splnění hygienických požadavků na stravování, prostory a provoz pro dětskou skupinu“.

4.1 Závazné stanovisko krajské hygienické stanice

K vydání závazného stanoviska je potřeba KHS doložit následující:

- kolaudační rozhodnutí (kolaudační souhlas) vztahující se k prostorům
- popis provozních podmínek
- popis způsobu stravování

4.2 Prostory dětské skupiny

Vedle hygienických požadavků na prostory musí stavba dle stavebního zákona plnit i technické požadavky na prostory a provoz. Do kompetence stavebního úřadu, který vydal rozhodnutí k užívání (či změně užívání) stavby, spadá § 14 zákona č. 247/2014 Sb. Obecně je třeba splnit požadavky na byt, obytnou místnost či pobytovou místnost s přihlédnutím k umístění dětí mladších 6 let.

4.3 Provozní prostory

Popis provozních podmínek by měl obsahovat tyto základní atributy:

- kapacita zařízení
- případné omezení věku dětí
- doba provozu
- počet osob personálu
- zajištění pobytu venku
- popis provozu a vybavení

Vodítkem k popisu provozu a vybavení jsou požadavky vyhlášek. Proto je třeba popsat zacházení s prádlem (uložení čistého a špinavého prádla, režim prání), úklid (může být řešen v rámci vnitřního předpisu organizace), sanitaci nočníků, jak bude probíhat přebalování (nakládání s jednorázovými plenami) a jaké podmínky mají k dispozici pečující osoby (např. hygienické zařízení pro pečující osoby, šatna).

4.4 Stravování

Podle zákona o DS není dětská skupina povinná zajistit stravovací služby, z povahy služby péče o dítě v DS vyplývá nutnost se o stravování postarat. Stravu dětem ve věku od 6 do 12 měsíců vždy zajišťují rodiče.

DS může fungovat ve třech režimech:

- vývařovna – jídlo si za přísných hygienických podmínek vaří sama
- přípravná – připravuje si sama pouze studenou kuchyni
- výdejna – přinesené jídlo pouze vydává

Tyto režimy lze libovolně kombinovat. Na dohodě DS a rodičů je, jakým způsobem bude stravování zajištěno, zda se rodič podílí na zajištění stravování, nebo ne – to musí být společně s informací, jakým způsobem bude strava hrazena, jasně specifikováno ve smlouvě s rodiči.

V každém případě je DS stravovací službou dle § 23 zákona č. 258/2000 Sb., a to i pokud pouze vydává stravu poskytnutou rodičem dítěte. I taková činnost je epidemiologicky závažná a osoba ve výdeji musí mít zdravotní průkaz a základní znalosti k ochraně veřejného zdraví a dodržovat zásady osobní a provozní hygieny.²

Pokud poskytovatel nežadá v rámci příspěvku na provoz dětské skupiny ze státního rozpočtu o normativ na náklady na stravování dětí, nevztahují se na stravování dětí žádné výživové normy, způsob stravování se řídí výhradně smluvním ujednáním s rodiči. Stravu může zajišťovat poskytovatel, rodič nebo kombinovaně, např. oběd zajišťuje poskytovatel a svačiny rodič.

V případě, že poskytovatel žádá o příspěvek na stravování, musí zajišťovat kompletní stravování (oběd i svačiny) a dodržovat výživové normy. Ty se dle věku liší následovně:

- pro děti od 1 roku do 3 let (tj. ode dne 1. narozenin do dne před 3. narozeninami) se strava řídí výživovými normami dle vyhlášky č. 350/2021 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů
- pro děti od 3. narozenin do zahájení povinné školní docházky se strava řídí výživovými normami dle vyhlášky č. 107/2005 Sb., o školním stravování

Výživové normy se od sebe liší jen mírně, v řadě případů bude možné oběma věkovým skupinám podávat stejnou stravu, případně s mírnou úpravou u mladších dětí, včetně velikosti porce.

Každá DS musí mít zpracovaný HACCP (Hazard analysis and critical control points, *česky: analýza nebezpečí a kritické kontrolní body*), tedy systém preventivních opatření, která slouží k zajištění zdravotní nezávadnosti potravin a pokrmů během činností souvisejících s výrobou, zpracováním, skladováním, manipulací, přepravou a prodejem konečnému spotřebiteli. Systém HACCP udává, jaké prostředky a postupy jsou nezbytné k tomu, aby se předcházelo nebezpečím, která ohrožují zdraví konzumenta ještě před tím, než se mohou projevit.

Nejčastějšími chybami při zajištění stravování v DS bývá **křížení neslučitelných činností**, při kterých by mohlo dojít ke znečištění či kontaminaci potravin (například křížení čistých a špinavých zón, krájení pečiva na prkénku od masa), **nedostatečná osobní hygiena** (nedostatečné podmínky pro mytí rukou, výdej stravy v civilním oděvu) nebo **nedostatečná provozní hygiena** (například nesouvisející předměty ve stravovacím úseku).

² Další požadavky vycházejí z nařízení Evropského parlamentu ES č. 852/2004, o hygieně potravin – konkrétně čl. 4 a přílohy II, z prováděcího předpisu k zákonu č. 258/2000 Sb. – konkrétně vyhlášky č. 137/2004 Sb., o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných na osobní a provozní hygienu, a to přiměřeně rozsahu činnosti.

4.5 Rozdíly mezi hygienickými požadavky

Na začátku této kapitoly byly zmíněny dvě vyhlášky, které stanovují hygienické požadavky, a to v závislosti na maximální kapacitě DS. První z nich je vyhláška č. 350/2021 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, a druhá vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, která se týká DS o maximální kapacitě 13 dětí a více.

V tabulce níže si můžeme nyní ukázat, jaké jsou mezi těmito dvěma vyhláškami základní rozdíly.³

Tabulka 2

č. 350/2021 Sb. (do 12 dětí)	č. 410/2005 Sb. (13 a více dětí)
Poskytovatel zajistí nezastavěnou plochu pozemku pro pobyt a hru dětí venku nebo veřejné hřiště nebo pobyt v přírodě.	Poskytovatel musí zajistit nezastavěnou plochu pozemku určenou pro pobyt a hru dětí, min. 4 m ² /1 dítě, pozemek musí být oplocen.
K dennímu pobytu a odpočinku dětí slouží samostatná místnost, prostorovými podmínkami (vč. vybavení nábytkem, pomůckami a hračkami) odpovídá věku, potřebám a počtu dětí.	Prostorové podmínky a vnitřní uspořádání musí umožňovat výuku, volnou hru dětí, odpočinek, osobní hygienu s otužováním, tělesné cvičení a stravování, pokud toto není zajištěno v jiném stravovacím zařízení.
Stanovená plocha v denní místnosti je 3 m ² /1 dítě.	Stanovená plocha na denní místnost, která je užívána jako herna a ložnice, je min. 4 m ² /1 dítě. Pokud je ložnice, jídelna a tělocvična stavebně oddělená 3 m ² /1 dítě.
Denní místnost je vybavena lehátko, dětskými postýlkami nebo vysokými matracemi pro odpočinek dětí.	Lehátka nebo lůžka jsou umístěna buď v samostatné ložnici, nebo místnosti využívané jako herna a ložnice. Plocha na lehátka nebo lůžka musí činit min. 1,7 m ² /1 dítě.
Prostor pro ukládání lehátek, vysokých matrací a lůžkovin musí umožňovat jejich řádné provětrávání a oddělené uložení lůžkovin pro každé dítě.	Prostor pro ukládání lehátek a lůžkovin musí umožňovat jejich řádné provětrávání a oddělené uložení lůžkovin pro každé dítě.
Každé dítě musí mít k dispozici vlastní označené lůžkoviny.	Každé dítě musí mít k dispozici individuálně přidělené označené lůžkoviny.
ŠATNA	
DS do 4 dětí: vyčleněn prostor pro odkládání oděvu a obuvi dětí a pečujících osob a vybaven šatním nábytkem. DS od 5 do 12 dětí: vyčleněn prostor, který není součástí denní místnosti, pro odkládání oděvu a obuvi dětí a pečujících osob a je vybaven šatním nábytkem.	→ § 49 vyhlášky č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby → prostory šaten musí být osvětlené a větratelné → odkládání oděvu pedagogických a nepedagogických pracovníků musí být odděleno od šaten žáků

³ Platí k datu vydání této publikace.

HYGIENICKÉ ZAŘÍZENÍ	
<ul style="list-style-type: none"> → DS do 4 dětí: 1x záchod, 1x umyvadlo, 1x sprcha → DS od 5 do 12 dětí, ve které je nejvíce 6 dětí: 1x dětský záchod, 1x umyvadlo → v ostatních případech 2x dětské záchody, 2x umyvadla, 1x dětská vanička nebo 1x sprchový box → pokud má DS 5-12 dětí: pečující osoba má oddělené hygienické zařízení 	<ul style="list-style-type: none"> → záchody a umývárny musí být přístupny ze šatny a denní místnosti → v umývárně jsou 1–2 sprchy, přístupné dětem bez cizí pomoci → na 5 dětí musí být 1x dětská mísa, 1x umyvadlo → místo dětských mís jsou povoleny max. 2 dětské pisoáry
<p>Prostor je vybavený výlevnou s přívodem tekoucí pitné studené a teplé vody vč. odtoku vody / v prostoru hygienického zařízení určeného pro pečující osoby je jiné technické vybavení s přívodem pitné studené a teplé vody vč. odtoku zajišťující mytí a dezinfekci dětských nočníků.</p>	<p>Alespoň na 1 podlaží je umístěná odvětrávaná úklidová komora s omyvatelnými stěnami, vybavená výlevkou s přívodem tekoucí pitné studené a teplé vody vč. odtoku vody.</p>
<p>Prostor/skříň pro ukládání úklidových prostředků a pomůcek, nesmí být přístupna dětem.</p>	<p>Na každém dalším podlaží musí být umístěna výlevka v odvětrávaném prostoru pro ukládání úklidových prostředků a pomůcek.</p>

Zdroj: vlastní

Základní požadavky, které platí pro všechny DS:

- Lehátko nebo lůžko musí poskytovat pevnou oporu zad.
- Výměna lůžkovin probíhá nejméně 1krát za 3 týdny, v případě potřeby ihned.
- Součástí vybavení denní místnosti je lékárníčka, která je vybavena pro poskytnutí první pomoci.

Požadavky, které platí pouze pro DS s maximální kapacitou 13 a více dětí:

- Použité lůžkoviny se nesmí třídít v pobytových místnostech, ukládají se do vhodných transportních obalů (zábrana kontaminace).
- Obaly musí být vhodné k praní, nebo omyvatelné, dezinfikovatelné, nebo na 1 použití.
- Použité lůžkoviny se skladují ve vyčleněném prostoru.
- Čisté lůžkoviny se skladují v samostatných skladech, nebo v čistých, uzavíratelných skříních, nebo na policích v obalech.

4.6 Očkování dětí

Do gesce hygienických stanic patří i kontrola povinného očkování dětí. Poskytovatel je dle zákona o DS povinen mít v evidenci dětí údaj o tom, zda se dítě podrobilo stanoveným pravidelným očkováním nebo že je proti nákaze imunní anebo že se nemůže očkování podrobit pro kontraindikaci. Doporučujeme, aby šlo o dokument stvrzený praktickým lékařem pro děti a dorost. Předlohou může být evidenční list mateřské školy, kam přímo lékař řádné očkování potvrdí/nepotvrdí.

Dodržování hygienických požadavků je nezbytnou součástí poskytování služby péče o dítě v DS. Veškeré z požadavků jsou nastaveny tak, aby bylo zajištěno bezpečí i těch nejmenších dětí, které v DS máte. Pracovníci KHS jsou vám k dispozici, proto se na ně neváhejte obrátit už ve chvíli, kdy DS začínáte budovat. Obdržáním závazného stanoviska o splnění hygienických požadavků na stravování, prostory a provoz pro DS však vaše povinnosti nekončí, právě naopak, hygienické požadavky musejí být i nadále beze zbytku plněny tak, aby nedocházelo k ohrožení zdraví svěřených dětí.

5 BEZPEČNOST

Jedním z základních úkolů služby péče o dítě v DS je ochránit zdraví dětí, to znamená chránit je před úrazem a nemocí.

Je proto nezbytné zajistit bezpečné podmínky, které představuje:

- **bezpečný prostor** (i při pobytu venku)
- **bezpečné a věkově vhodné vybavení** (s vhodným a bezpečným umístěním)
- **personální zajištění**

Každý úraz **má vždy své příčiny** a **vždy mu lze předcházet či zabránit**. Pokud dojde k úrazu, příčinou je buď prostředí, které pro dítě není dostatečně bezpečné, nebo fakt, že dítě neví, jak se chovat, aby k úrazu nedošlo. Vytvořte tedy pro děti bezpečné prostředí a naučte je, jak se nebezpečí vyhnout.

5.1 Primární prevence – bezpečné prostředí

Opatření, která snižují riziko úrazu u dětí, tedy především to, jak zajistit bezpečné prostředí a naučit děti rozpoznat potenciálně nebezpečné situace a jak v nich reagovat, označujeme jako **primární prevenci**. Primární prevence je ve fungování DS naprosto zásadní. Je třeba mít během péče o děti vždy na paměti bezpečné prostředí. Už ve chvíli, kdy DS budujete, je nutné, abyste si představili, jak se děti v prostoru samotném budou pohybovat a jaké nástrahy na ně mohou čekat.

Rizika může představovat například:

- **nestabilní nábytek**: šatní nábytek nebo dětská kuchyňka, tedy nábytek se zadní stěnou nebo nástavbou, na který mohou děti vylézt, je vhodné ukotvit ke stěně a tím zabránit možnosti jeho převrácení
- **tvrdá a studená dlažba**: podlaha je přirozeným prostředím batolat, kde si nejvíce hrají a pohybují se, doporučujeme proto pokrýt ji například kobercovou krytinou, aby nedošlo ke zranění při pádu či k nachlazení
- **topná tělesa, zvláště v podobě těžkých litinových žeber**, je vhodné zajistit zábranou, aby se děti nemohly o kovové topení uhodit, způsobit si zranění
- **vyčnívající, odhalená elektroinstalace, elektronická zařízení, kabely**: volně přístupná elektroinstalace nemá v DS místo, hrozí nebezpečí zranění elektrickým proudem, stejně jako volně ležící či visící kabely, o které děti mohou zakopnout nebo na sebe tahem převrátit elektronické zařízení
- **těžké, tvrdé předměty například vázy či kameny jako dekorace** musejí být odstraněny z dosahu dětí, aby nedošlo ke zranění
- **ostré rohy nábytku** mohou představovat nebezpečí, zvláště ty v úrovni očí dětí, odstraňte je nebo opatřete ochrannými kryty
- **zvedající se rohy koberců** jsou nebezpečné jak pro děti, tak pro dospělé, v případě, že dospělý zakopne, může zranit sebe či pádem na děti i je – koberce by tedy měly pevně přiléhat k podlaze
- **překážky v dráze, kde děti běžně běhají**, například vysavač, je třeba uklidit
- **drobné předměty** (korálky, třpytky, drobné tvary stavebnic, hračky z čokoládových vajíček, zvláštní nebezpečí představují drobné magnety) mohou malé děti vdechnout, spolknout, vsunout do ucha či do nosu; je proto vhodné v prostorách podobné věci nemít a dohodnout se s rodiči na pravidlech, co lze do DS přinést, a co ne

- **rozbité hračky:** o jejich hrany se děti snadno zraní, jejich uvolněné části mohou spolknout, proto do DS nepatří
- **těžké policičky nad hlavou dětí:** vždy existuje riziko, že se předměty, například těžké police, uvolní a dítě zraní, proto se jich vyvarujte
- **volně přístupné tašky či kabelky zaměstnanců** na židli, na zemi pod stolem mohou obsahovat například léky nebo jiné dětem nebezpečné předměty, zaměstnanci by měli mít na osobní věci vyhrazené místo a tam je odkládat
- **úklidové prostředky:** personál DS by měl s úklidovými prostředky zacházet se vši opatrností, je nutné mít nastavená pravidla pro jejich používání, a především musejí být tyto prostředky uloženy mimo dosah dětí, ideálně v uzamykatelné skříňce
- **jedovaté rostliny:** ve vnitřních prostorách se přítomnosti jedovatých rostlin vyvarujte, ve vnějším prostředí je ale třeba s nimi počítat – pečující osoby by měly znát základní seznam rostlin, které mohou ohrozit zdraví dětí, a vědět, jaká opatření mají podniknout, pokud dojde k požití rostliny

5.1.1 Primární prevence – děti připravené na nebezpečné situace

V DS je pochopitelně nutné zajistit **stálý dohled** nad dětmi. Pečující osoby i ostatní personál by měli být schopni **předvídat** možná **rizika a vyloučit je**. Ve chvíli, kdy jste výše zmíněné splnili, je načase přejít k tomu naučit děti, jak se chovat, aby k úrazu nedošlo. Je důležité, aby děti poznaly, jaké situace, předměty a chování jsou pro ně nebezpečné. Děti by měly chápat, proč jsou určité věci i situace rizikové a co se může stát, a zároveň by se měly naučit, jak úrazu předcházet. Nejjednodušším způsobem, jak toto děti naučit, jsou jasně stanovená pravidla. Taková pravidla se týkají chování v prostorech DS nebo venku při vycházce, ale také chování k dalším dětem a lidem obecně. A především je nutné, aby jim v tom pečující osoby šly bez výjimky příkladem. Každá DS by si měla ujasnit pravidla bezpečného zacházení s některými nástroji a pomůckami, se kterými pracují i děti, jako jsou výtvarné potřeby či základní náradí. Děti s nebezpečnými pomůckami citlivě seznamte, nezastrašujte je a jednoduše vysvětlíte, k čemu se používají a proč mohou být nebezpečné. Takovéto vysvětlení doprovodte praktickou ukázkou. Ideální při používání nebezpečných pomůcek je práce s dětmi v menší skupince nebo individuálně, třeba s dopomocí maňáska.

5.1.2 Primární prevence – vybavení prostoru

Při vybavování DS je třeba umět si představit děti při pohybu v prostoru a zaměřit se na jednotlivé věci, které mohou být rizikové. Například vybírat pečlivě materiál, stabilitu a velikost stolečků i židliček, tak aby odpovídaly různému vzrůstu dětí, které by vždy měly mít pevnou oporu nohou a možnost mít vzpřímená záda. Pokud tedy máte široké věkové rozpětí jednotlivých dětí, věnujte pozornost možnosti mít více velikostí sedacího nábytku. Skladba vybavení má **zohledňovat věkovou strukturu** dětí v DS a jeho **umístění** má být rozvržené tak, aby nepředstavovalo bezpečnostní riziko a aby se v něm děti orientovaly.

Vybavení do DS pořizujte **v normované kvalitě** přiměřené věku (hračky s transparentní značkou CE nebo s potvrzením o certifikaci). Pro poskytovatele služby péče o dítě v DS je důležité uchovávat **certifikáty**, aby v případě nutnosti byl schopen doložit bezpečnost a pravidelné kontroly například u zahradních herních prvků. Je vhodné, aby DS byla vybavena **pestrou škálou hraček a pomůcek** umožňujících různorodé aktivity. Odpovídat by měly počtu dětí tak, aby jich byl dostatek ke každé aktivitě a žádné z dětí z aktivity nebylo vyřazeno. Vybavení je samozřejmě nutné průběžně **obnovovat** nebo vyměňovat (některé hračky stačí na čas uložit) a pečující osoby je mají umět kreativně využívat k různorodé nabídce aktivit.

V DS by neměly chybět **dětské bezpečnostní vesty** pro pobyt a pohyb venku, aby byly děti dobře viděny, a dopravní **terčíky** pro pečující osoby k převedení dětí přes vozovku.

5.1.3 Primární prevence – pobyt venku

Co se týče pobytu venku, DS s maximální kapacitou do 12 dětí nemusejí mít svoje vlastní hřiště, a je proto důležité okolí věnovat zvýšenou pozornost. Pokud je hřiště v přilehlém okolí vystavěno pro starší **věkovou skupinu**, než jsou děti předškolního věku, vzniká riziko úrazu – z důvodu velikosti a výšky herních prvků (například vysoké houpačky). Ideální je takovému hřišti se vyhnout. Pokud není lepší možnost, pak tedy pečující osoba musí dětem nastavit bezpečná pravidla (například zvolit herní prvky, na které se nebude chodit) a důsledně hlídat jejich dodržování.

Dalším rizikem veřejných hřišť může být i jejich **hygienický stav**. Pečující osoby musejí mít jistotu, že se na hřišti nenalézají zvířecí exkrementy (malé děti například rády ochutnávají písek) a nebezpečné předměty (sklo, ostré předměty, odpadky), a prostor si dobře prohlédnout.

Stejně tak městská zástavba se **silnou dopravou** vyžaduje od pečujících osob plné soustředění se na děti a současně na situaci kolem sebe. Pohyb na takových místech je proto třeba omezit nebo velmi dobře naplánovat. Využívá-li DS jiných prostor, jako je park nebo les, je třeba se v prostředí **orientovat** a rizikové oblasti nenavštěvovat. Neznámé prostředí nebo náročný terén mohou přinést spoustu neočekávaných okolností (například příliš rozbředlý nebo kluzký terén, setkání s pobíhajícím zvířetem), kterým může být se skupinou dětí předškolního věku velmi těžké čelit.

DS s **vlastním venkovním prostorem** je samozřejmě ve výhodě, protože část dne mohou děti trávit v bezpečněji uspořádaném a ohraničeném prostoru. Je na poskytovateli, jak a čím tento prostor vybaví. Vyplatí se postupovat na základě promyšleného plánu, díky němuž jednotlivými kroky dojde k vytvoření bezpečného a věku přiměřeného prostředí, které je zároveň podnětné pro pohyb i hru. Ideální je rozvrhnout plochu na různě zaměřené části (například na aktivní, relaxační a pěstiteckou část).

Pobyt venku by neměl být organizován jednotvárně, zpestřete pobyt na hřišti či jiném pravidelnějším místě poznávacími vycházkami, nejlépe s tematickým navázáním na výchovný obsah plánu výchovy a péče. V těchto případech také může dojít k neočekávané situaci, která děti silně rozruší, například když v parku mezi děti vběhne velký pes. Na rizikové situace připravte děti v klidu a předstihu, a to nejlépe pohádkou, příběhem, přehráním scénky. Účelem je nacvičit žádoucí chování. Pečující osoby v dětech mají vzbuzovat pocit, že jsou s nimi za každých okolností v bezpečí. Samy by neměly dávat najevo strach ani obavy, ale měly by zachovat klid a bez negativních emocí děti ze situace vyvést.

5.2 Sekundární prevence

Pokud primární prevence není dostatečná, přichází na řadu prevence sekundární, jejímž úkolem je snížit následky úrazu a dopadu na zdraví dítěte. Jde o systém opatření a procesů, které jsou nastavené pro případ úrazů, nestandardních a mimořádných situací. Opatření je nutné zaměřit nejen na děti, ale i na rodiče a pečující osoby. Základem je zapojení všech členů týmu tak, aby znali svoje kompetence a povinnosti. Pravidelné proškolení a trénink je základním předpokladem úspěšného zvládnutí jak preventivních opatření, tak kroků vedoucích ke snížení následků úrazů.

Obdobně jako v běžném životě mohou i v provozu DS nastat nepředvídatelné situace, jejichž výčet nemůže být nikdy úplný. Na tyto situace je ale také třeba myslet a každá DS by měla mít promyšlené postupy pro řešení **nejčastějších krizových a mimořádných situací**, které mohou nastat. Je velmi důležité, aby byli všichni obeznámeni s tím, jaká je v určité situaci jejich role a zodpovědnost. Vždy by na místě měl být někdo, kdo je pověřený řešením krizových situací a jejich zaznamenáním například do knihy úrazů (vedoucí pečující osoba, zástupce vedoucí pečující osoby). Vždy by mělo být jasné, jak bude probíhat případná první pomoc a souběžně zajištění dohledu nad ostatními dětmi. Pravidelně proškolený personál v oblasti poskytnutí první pomoci nebo evakuace DS je nejlepší prevencí vůbec. Nezbytný je také seznam SOS kontaktů vyvěšený na viditelném místě či uložený v pracovních mobilních telefonech, který v případě silně stresové situace nabídne jednoduchou pomůcku při řešení.

K jakým krizovým situacím může v DS nejčastěji dojít a je nutné na ně být připraven?

Uzavření provozu DS

K úplnému uzavření provozu DS může dojít například z důvodu havárie, přerušení dodávek vody, tepla, elektřiny. V takovém případě odpovědný zaměstnanec nebo vedoucí pracovník DS informuje neprodleně rodiče dětí o vzniklé situaci. Využije k tomu všechny informační kanály, které DS má.

Omezení provozu DS

K omezení provozu DS může dojít například při předem nahlášeném krátkodobém přerušení dodávek elektřiny nebo vody. Pověřená osoba DS informuje rodiče o této skutečnosti a přizpůsobí denní program nastalé situaci, například prodlouží pobyt dětí venku.

Onemocnění pečující osoby

Poskytovatel musí zajistit adekvátní personální náhradu. Je dobré mít k dispozici dalšího pracovníka DS, který v běžném provozu o děti nepečuje, ale přesto je odborně způsobilý k výkonu profese pečující osoby. Může to být například vedoucí DS, který se běžně stará o chod a administrativu DS. Doporučujeme mít připravený jasný návod, jak se bude v případě nemoci pečující osoby postupovat, a mít vytvořený seznam adekvátních náhradníků, který je znám všem zaměstnancům DS.

Včasné nevyzvednutí dítěte z DS

Může nastat situace, která nedovolí rodiči vyzvednout dítě včas. I pro tuto situaci by měla mít DS jasně stanovený postup, ideálně v písemné podobě. Pokud dítě není vyzvednuto do skončení provozní doby, pečující osoba, která má v té době dítě v péči, telefonicky kontaktuje rodiče, případně další osoby uvedené v seznamu osob oprávněných k vyzvednutí dítěte. V případě, že není možno se dovolat, musí postupovat dle platné legislativy, tzn. je povinna uvědomit Policii ČR. Ta dále koná ve spolupráci s pracovníky sociální péče. Pokud bude učiněno jinak, přebírá ten, kdo postupuje proti schváleným pravidlům, právní odpovědnost za dítě se všemi důsledky. Dítě nesmí být pečující osobou ani nikým jiným bez písemného souhlasu rodičů odvedeno mimo prostory.

Nemocné dítě v DS

Do DS mohou rodiče přivést pouze děti zdravé, které nemají žádné příznaky nemoci, infekce či napadení parazitem jako například trvalý kašel, průjem, zvracení, vši. Nemocné děti se samy necítí dobře, běžný režim je pro ně zátěží a zároveň přenášejí infekci na další zdravé děti v kolektivu i na pečující osoby. V případě akutních infekčních stavů nepodává pečující osoba dětem žádné léky, jako jsou kapky proti kašli, dávkovací sprej do nosu proti rýmě apod. Pečující osoba nebo jiný odpovědný pracovník má právo nemocné dítě odmítnout převzít. Při náhlém onemocnění dítěte nebo při zjištění výskytu vši u dítěte jsou rodiče telefonicky informováni o daném stavu věci a jsou povinni si dítě co nejdříve vyzvednout.

Úraz v DS

V případě úrazu dítěte je DS povinna zajistit prvotní ošetření dítěte, v případě nutnosti zavolat rychlou záchrannou službu. Rodiče jsou vyrozuměni bezodkladně.

Infekční onemocnění v DS a jeho šíření

Rodiče mají povinnost hlásit výskyt každého infekčního onemocnění v rodině (neštovice, žloutenka, mononukleóza aj.) vedoucímu DS nebo pečující osobě. Při vyšším výskytu je DS povinna informovat KHS, která poradí, jak dále postupovat. DS je povinna přijmout hygienická opatření, která zabrání dalšímu šíření infekčního onemocnění v jejích prostorech.

Požár, kouř, únik plynu atp.

V případě požáru, kouře nebo úniku plynu v DS je pečující osoba povinna postupovat dle evakuačního plánu, zajistit dětem bezpečný odchod z prostor DS a přivolat hasiče.

5.3 Ochrana před nemocí

K tomu, aby byly děti ochráněny před nemocí, jsou vyhláškou stanoveny **hygienické podmínky**. Na DS s kapacitou do 12 dětí jsou v tomto ohledu vyhláškou o hygienických požadavcích č. 350/2021 Sb. kladeny nižší požadavky. DS s větší maximální kapacitou se řídí vyhláškou č. 410/2005 Sb. Kromě těchto vyhlášek může DS přijmout svoje vlastní opatření, která pro zaměstnance a rodiče docházejících dětí budou závazná. Může mít ve vnitřních pravidlech ukotveno, za jakých podmínek nejsou děti ráno přijaty do DS, v etickém kodexu zase například pravidlo o ochraně zdraví ohleduplným chováním k ostatním, podle kterého budou děti vedeny například k tomu, aby si dávaly při kašli hřbet ruky či ideálně loketní jamku před ústa, nebo rodiče k tomu, aby vodili do prostor DS jen zdravé děti.

Bezpečnost dětí je, jak už bylo zmíněno v úvodu, základní a zásadní povinností DS. Je třeba mít toto na mysli už při budování DS nebo při nakupování nového vybavení. Pečující osoby by měly vědět, co přesně zajištění bezpečnosti dětí obnáší v běžných denních situacích, ale měly by být připraveny i na situace, které jsou sice nestandardní, přesto mohou nastat. Pokud budou vědět, jak mají ve stresové situaci reagovat, usnadní jim to aktuální situaci se skupinou dětí předškolního věku vyřešit a vyvést je z nebezpečí. Stejně tak důležité je, aby děti rozuměly tomu, které situace jsou pro ně rizikové a proč. Když se děti naučí respektovat pravidla, která si v DS nastavíte, riziko úrazu se zmenší. Bezpečnost rozhodně není radno podceňovat.

6 NASTAVENÍ PROVOZU

Základem bezproblémového fungování DS je správné nastavení provozu. Platí (podobně jako u předešlých témat), že je dobré se nad provozem DS důkladně zamyslet, představit si různé nežádoucí situace, ke kterým může dojít, a předejít jim správným nastavením. Pro hladký chod DS je třeba vést odpovídající dokumentaci a mít v ní patřičný řád. S pravidly, právy a povinnostmi musí být všichni účastníci provozu DS prokazatelně seznámeni, aby nedocházelo ke komplikacím a překážkám v poskytování služby péče o dítě v DS.

6.1 Vnitřní pravidla

Podle zákona o DS je poskytovatel povinen mít **vnitřní pravidla**, tedy pravidla spojená se zajištěním provozu DS, a **plán výchovy a péče**, který bude důkladně rozebrán v jedné z následujících kapitol, a těmito dokumenty se řídit. Oba dokumenty **musejí být zveřejněny** v místě, kde je služba péče o dítě v DS poskytována a kam mají přístup rodiče dětí, popřípadě je můžete zveřejnit také online a umožnit zájemcům vzdálený přístup. Zároveň musejí být tyto materiály přílohou smlouvy s rodiči.

Vnitřní pravidla jsou dokumentem, který je závazný. Řídit se jím musí nejen poskytovatel a jeho zaměstnanci, ale také rodiče dětí. Je potřeba, aby byl jeho obsah dobře specifikován, a určoval tak základní vztahy v dětské skupině. Čím promyšleněji budou vnitřní pravidla zpracována, tím méně problémů pak může v konkrétních situacích, ať už každodenních, nebo těch ojedinělých, nastat. Vnitřní pravidla si každá dětská skupina vytváří samostatně a přímo na míru svým podmínkám a možnostem.

Ze zákona o DS však musejí vnitřní pravidla obsahovat:

- identifikační údaje poskytovatele
- název DS
- kapacitu DS
- adresu místa poskytování služby
- den započetí poskytování služby
- podmínky poskytování služby včetně určení, zda je poskytována bez úhrady nákladů nebo s částečnou úhradou nebo plnou úhradou nákladů, a při poskytování služby s částečnou nebo plnou úhradou nákladů kritéria dle § 6 odst. 3 (tedy ceník služby)
- provozní dny

Kromě daného mohou vnitřní pravidla sloužit jako úvodní představení DS, kde se případní zájemci dozvědí základní informace. Uvést můžete, kdy a proč DS vznikla, jaká je její filozofie a hodnoty, kterým směrem se profiluje a podobně.

Smyslem zpracování vnitřních pravidel je vytvořit dokument, podle kterého bude vaše DS reálně fungovat a který rodičům dětí přehledně definuje podmínky poskytování služby. Proto se vyplatí pečlivě je zpracovat s ohledem na nejrůznější aspekty poskytování služby (např. děti se specifickými potřebami, používání zdravotních pomůcek, dietní stravování) a situace, které mohou nastat (např. opakované neomluvené absence). Je třeba si uvědomit, že vnitřní pravidla budou veřejná a možná i podle nich budou potenciální klienti hodnotit vaši profesionalitu. S ohledem na výše uvedené vám doporučujeme, abyste do vnitřních pravidel začlenili i následující informace:

- proces přijetí dítěte
- provozní doba a režim dne
- podmínky docházky dítěte
- informace ohledně plateb

- etický kodex
- dostupnost informací

Proces přijetí dítěte

Zjednodušit přijímání nových dětí můžou jasně stanovená pravidla jako například:

- za jakých podmínek může být dítě do DS přijato (věk, bydliště, pracující rodiče, povinné očkování), kritéria však nesmějí být diskriminační, mají zajistit rovný přístup ke všem
- jaké podklady musejí rodiče dítěte dodat (písemná přihláška obsahující základní údaje o zákonných zástupcích, o dítěti, o zájmu o docházku⁴ – každodenní/celodenní)
- kdy probíhá přijímání dětí do DS nebo zda DS přijímá děti celoročně, případně kombinace obojího
- jakým způsobem je přijímací proces dítěte komunikován směrem k rodičům (web, sociální sítě, nástěnky, zpravodaj DS, e-mail a podobně)
- zda je možná prohlídka DS předem i s dítětem
- kdo rozhoduje o přijetí/nepřijetí dítěte
- kdo a jak předává informace k dalšímu postupu po přijetí dítěte do DS (informační schůzka pro rodiče, adaptační proces)
- kdo a jak předává informace k dalšímu postupu v případě nepřijetí dítěte do DS, informace o dalších možnostech atp.

Je vhodné též uvést **informace o přijímání dětí se speciálními potřebami** – zda poskytovatel dětí se speciálními potřebami přijímá a za jakých podmínek. Nutné je v tomto případě myslet na personální zajištění, na podmínky provozu a vybavenost prostoru. DS musí v takovém případě zvážit, jestli má např. bezbariérový přístup, zda jsou pro pobyt dítěte nutné speciální pomůcky či zda je DS dostatečně personálně zajištěna.

Při přijímání nového dítěte se hodí mít pro rodiče připravené informace o akcích, chodu a provozu DS. Rodiče také již u přijímacího procesu po rozhodnutí o přijetí můžete poprosit o vyplnění krátkého vstupního dotazníku o dítěti, kde mohou uvést, jaké má zvyky před spaním, čeho se případně bojí, zda je zvyklé na dětský kolektiv, jak se projevuje v cizím prostředí. Získáte tak jedinečné informace ještě před samotným nástupem dítěte do DS.

Provozní doba a režim dne

Kromě denní provozní doby, tedy od kdy do kdy je DS otevřena během dne, by mohla vnitřní pravidla obsahovat i provozní dobu v rámci roku – kdy bude DS zavřena z důvodu státních svátků či prázdnin. Případně také za jakých podmínek a jakým způsobem bude DS oznamovat rodičům případné přerušení provozu. Dalším zásadním faktorem je uvedení režimu dne, který umožní rodičům udělat si představu o tom, jakým způsobem je v DS program nastaven. Poskytovatel si v rámci něj může stanovit jasná rozmezí, kdy může být dítě do DS přivedeno a kdy odvedeno.

Podmínky docházky dětí

Důležité pro rodiče je nastavení docházky dětí – zda je možné vybrat si docházku jen v určitých dnech, docházet jen na půlden (dopoledne či odpoledne), případně zda je možné dané nastavení podle potřeby měnit. Budete-li používat **rezervační systém pro docházku dětí**, je vhodné zde specifikovat podmínky jeho užívání. Díky rezervačnímu systému může být služba opravdu flexibilní – skrze něj lze

⁴ Formulář pro přihlášení je třeba připravit s ohledem na to, že dítě nakonec třeba nenastoupí, zjišťujeme jen údaje nutné pro rozhodnutí o přijetí.

lépe využít kapacitu sdílených míst, nabízet volná místa za děti, které onemocněly, případně plánovat stravování, a navíc děti i omlouvat.

Stanovte si i jasná pravidla omlouvání – komu a jak se mají rodiče omlouvat, jak postupovat při nenadálé absenci a jak při absenci plánované.

Informace ohledně úhrady nákladů

Uveďte také, jaká jsou kritéria stanovení výše úhrady nákladů (**ceník**) a jakým způsobem a kdy má být platba provedena. Popište, co bude následovat, pokud daná platba neproběhne. Informujte rodiče o tom, jaké další poplatky budete v průběhu roku vybírat a jak mají platit stravu, zda ji hradí zvlášť, či je součástí úhrady školkového (v tomto případě by mělo být jasně stanoveno, kolik peněz činí úplata za docházku a jaká výše náleží za stravu).

Etický kodex

Etický kodex je možné chápat jako **souhrn pravidel chování, jednání a způsobů komunikace**, který je postavený na společensky přijatých hodnotách. Pokud je dobře sepsán, lze očekávat, že dětem napomůže v osvojování společenských pravidel a k získání vhodných vzorů. Pro děti i dospělé může být také nástrojem k vytváření **pozitivního klimatu** v DS a zároveň prostředkem k **prevenci konfliktních situací**.

Etický kodex by se měl týkat všech zúčastněných. **S dětmi** je nutné na osvojení a dodržování pravidel průběžně pracovat, důsledně posilovat jejich vhodné chování a komunikaci. Nejlepší formou je vytváření pravidel společně a jejich následné výtvarné znázornění (ideální jsou piktogramy). Ty je potom vhodné umístit na viditelná místa v úrovni očí dětí. **Rodiče** lze seznámit s jednotlivými body kodexu například při informační schůzce v rámci přijímacího procesu, kde jim můžete vysvětlit jejich smysl. **Poskytovatel a pracovníci** DS by měli být hlavními tvůrci a měli by stanovit hlavní oblasti, které jsou pro DS určující. Základní část etického kodexu umístěte na dobře viditelná místa (pravidla určená dětem v jejich blízkosti a pravidla určená i dospělým například v šatně). Etický kodex je možné doplňovat a aktualizovat, případně mít veřejnou a interní verzi. Je vhodné jeho základ uvést ve vnitřních pravidlech.

Dostupnost informací

Rodiče předávají do péče DS to nejcennější, co mají, a proto je zajímavá, komu své děti svěřují. Je pro ně důležité, aby se rozhodli v nejlepší prospěch dítěte. DS by proto svými zveřejňovanými informacemi měla o sobě poskytovat vždy **pravdivý obraz**. V zájmu DS je seznámit rodiče-zájemce s podmínkami prostorovými, materiálními (možnost prohlídky), provozními a dále se životosprávou, režimem dne, výchovným působením, mírou poskytované péče apod. Rodiče by měli být ještě před nástupem dítěte **řádně informováni** o tom, co je zajímavá, a mít jasnou představu o činnosti DS.

Otázka informování rodičů by neměla být v DS podceňována. Mají-li rodiče pocit, že se jim (i přes řádnou péči a výchovu) nedostává úplných a včasných informací, může v nich narůstat nespokojenost. DS vytváří promyšlený **informační systém, který je vhodné uvést ve vnitřních pravidlech** – informace o tom, kdo jaké informace podává a jakou formou, na koho se v případě potřeby obrátit a jakým způsobem. Nejčastější a v mnoha ohledech nezastupitelné je **osobní** předávání informací, při kterém mohou obě strany reagovat. Rodiče by měli být zorientovaní v tom, jaký druh informací je jim poskytován automaticky (připomínka času odjezdu na výlet prostřednictvím SMS), a které si mohou nebo musí vyhledat sami (nástěnka, web, sociální sítě).

6.2 Evidence dětí

Další povinnost, která pro vás jako pro poskytovatele služby péče o dítě v DS vyplývá ze zákona o DS, je **vedení evidence dětí** v DS. Co všechno musí evidence obsahovat, naleznete přímo v daném zákoně.

Všechny údaje a jejich změny musejí rodiče poskytovateli oznámit **písemně** a informace týkající se zdravotního stavu dítěte i jeho povinného očkování musejí být písemně odevzdány už **při uzavření smlouvy o poskytování této služby**.

6.3 Smlouva o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině

Součástí evidence dětí je také smlouva se zákonným zástupcem dítěte. Smlouvu musíte s rodiči uzavřít vždy, je to vaše povinnost dle zákona, bez ohledu na to, jak často nebo dlouho bude dítě DS navštěvovat. Náležitosti smlouvy jsou rovněž uvedeny ve výše zmíněném zákoně. Předmětem smlouvy je to, k čemu se zavazuje poskytovatel (ke kvalitní péči, k odpovídajícím hygienickým podmínkám, zajištění stravy a pitného režimu, k individuálnímu přístupu, rozsahu pojištění apod.) a k čemu se zavazuje rodič (platit včas, předávat dítě podle pokynů, dodržovat provozní řád, oznamovat změny bydliště, telefonu, při onemocnění si dítě vyzvednout atd.). Pomoci s tvorbou smluv s rodiči vám může pomoci metodický materiál [Doporučení pro poskytovatele k uzavírání smlouvy o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině](#). Přílohou smlouvy je **Plán výchovy a péče a Vnitřní pravidla**.

Může se vám zdát, že dokumentů je příliš. Věřte ale, že veškeré uvedené písemnosti, a to včetně vnitřních pravidel a plánu výchovy a péče, mají svůj nezastupitelný účel a jsou po vás požadovány proto, že poskytování služby péče o dítě v DS má být opravdu kvalitní, odpovědné a profesionální. Péče o děti v DS není nahodilým, nestrukturovaným hlídáním dětí, ale jedná se o soustavnou práci rozvíjející jejich schopnosti a dovednosti. Kromě toho, že podrobným a kvalitním zpracováním dokumentů prokázujete svou profesionalitu rodičům jakožto svým klientům, jde i o vaši ochranu, abyste při případných problémech či nedorozuměních mohli prokázat, že jste vždy postupovali, jak jste měli, a nic jste nezanedbali. Proto si při vytváření těchto dokumentů dopřejte čas, nezapomínejte je dle potřeby aktualizovat a vytvářejte je s rozmyslem, jedná se o stěžejní dokumenty vaší DS.

VYBRANÉ OTÁZKY PRO VÝCHOVNOU ČINNOST DĚTSKÉ SKUPINY

7 KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE S RODIČI

Část, která se týká výchovné oblasti, zahajujeme tématem, které je pro poslání a činnost DS stěžejní. Významně přispívá k naplňování cílů DS, které máte s rodiči společné – zajištění péče a podpora vývoje dítěte. Kvalita činnosti DS je proto ve velké míře podmíněna vaší vzájemnou spoluprací. Hlavním prostředkem pro spolupráci je dobře zvládnutá **komunikace**, ideálně s rozvíjením pozitivních vztahů.

Vztahy s rodiči se utvářejí postupně. Ze strany DS jde o výsledek dlouhodobějšího působení na základě citlivých, často i trpělivých kroků a sociálně kultivovaného projevu. Úspěšnost v tomto ohledu závisí na profesionálním přístupu, tzn. na vašich sociálních a komunikačních schopnostech a dovednostech.

Jste to tedy vy – zástupci DS –, od koho se očekává vstřícný, lidský přístup (vnímavý, citlivý, chápavý, zdvořilý apod.) s podněty ke kontaktům a schopností přizpůsobit se různému naturelu a potřebám dětí i dospělých. Toto očekávání je zcela namístě, protože pracujete v sociální oblasti a osobní kontakty jsou základní náplní vaší práce. Za úspěchy či neúspěchy v komunikaci, vztazích a spolupráci s rodiči je proto **zodpovědná DS**, resp. její personál.

Vhodné je, aby zástupci DS (poskytovatel či vedením pověřená osoba a pečující osoby) rozpoznali převažující postoje v DS vůči rodičům. Lze se přitom orientovat podle naznačených projevů ve dvou následujících tabulkách. Ti, kteří správně chápou poslání DS (pečovat o dítě a rozvíjet jeho potenciál), se snaží pochopit projevy dítěte a podporovat jeho vývoj spolu s rodinou. Pokud tak nečiní, významně snižují účinnost výchovného působení, a tím i kvalitu činnosti DS.

Projevy pozitivních postojů k rodičům ze strany zástupců DS, např.:

- ✓ pozitivní vyjadřování o rodičích (např. „máme výborné rodiče, velmi nám pomáhají, přicházejí s nápady, účastní se s námi akcí, některé s námi i organizují, přispívají dary...; dají na naše rady, společně se domlouváme na dalších postupech v působení na dítě, konzultují s námi vyjádření specialistů; s rodiči, se kterými to zpočátku nebylo tak snadné, jsme již pokročili, pochopili jsme jejich postoje a názory, respektujeme je...“)
- ✓ vstřícný přístup k dětem i rodičům a k jejich potřebám (s empatií, přirozenými projevy, usměvavou tváří, otevřeností, čitelnými reakcemi apod.)
- ✓ navození důvěry s bezpečným prostorem pro rodiče (zachování mlčenlivosti)
- ✓ otevřené vzájemné informování
- ✓ podněcování rodičů k různorodé spolupráci prostřednictvím úspěšné komunikace a pozitivních vztahů
- ✓ výchovné působení na základě dohody s rodiči

Projevy negativních postojů k rodičům ze strany zástupců DS, např.:

- x časté stížnosti na rodiče („nespolupracují, nezajímají se, jde jim jen o hlídací službu, neberou vážně naše vyjádření“ apod.)
- x soudy o rodičích („své dítě jen rozmazlují...“) a komentáře nad rámec profesního zájmu („včera v supermarketu kupovali...“)
- x srovnávání („my se tady snažíme a oni...“)
- x nedocnění a nerozvíjení komunikace a spolupráce s rodiči (přezíravý postoj k rodičům, omezení se na nejnnutnější kontakty mezi dveřmi)
- x výchovné působení bez dohody s rodiči

Dojde-li k zachycení negativních postojů, měla by následovat promyšlená opatření, např.:

- pokusit se změnit postoje konkrétních pracovníků (nelze bez vnitřního přesvědčení)
- nastavit cíle a plán pro rozvíjení komunikace a spolupráce s rodiči
- vést k osobní odpovědnosti za výsledky v této oblasti
- nastavit jasná etická pravidla pro pracovníky DS, případně i pro rodiče
- poskytovat osobní příklad v jednání a komunikaci s rodiči
- podpořit rozvoj sociálních dovedností (např. workshopy pro efektivní komunikaci, asertivní jednání)
- pravidelně vyhodnocovat kvalitu komunikace a spolupráce s rodiči a s ní spojené dopady na rozvoj konkrétních dětí (např. hospitace, porady)

Jak bylo již zmíněno, základním prostředkem pro spolupráci s rodiči je dobře zvládnutá komunikace. Jejím cílem není jen výměna informací, ale často i snaha působit na názory, postoje a jednání komunikačního partnera.

Úspěšně komunikovat znamená dobře ovládat tři složky komunikace, a to verbální (slovní), neverbální (gesta, mimika, postoje apod.) a činy, které za nás „mluví“. Všechny by měly být v souladu, jinak se mluvčí stává nečitelným, nepředvídatelným, což komunikaci komplikuje (např. ujišťuje o pochopení, ale neprojevuje emoce).

Zkuste si uvědomit, zda komunikujete žádoucím způsobem, jak je naznačeno ve výčtu v následující tabulce:

- ✓ upřímně se o druhé zajímám
- ✓ pozorně naslouchám
- ✓ nechávám ostatní vyjádřit své názory a pocity
- ✓ beru zřetel na potřeby a pocity druhých
- ✓ snažím se pochopit sdělovaný obsah a reagovat na něj citlivě a taktně
- ✓ rady poskytuji teprve poté, co si ověřím, že jsou žádané
- ✓ nepřehlížím druhé, při kontaktu reaguji alespoň úsměvem, pozdravem
- ✓ projevuji druhým úctu
- ✓ vážím si druhých i jejich práce
- ✓ jednám s druhými jako se sebou rovnými
- ✓ vyznačuji klid místo neustálého spěchu
- ✓ mluvím většinou pozitivně
- ✓ dokážu mluvit o svých potřebách a pocitech
- ✓ dokážu otevřeně mluvit o nepříjemných věcech
- ✓ umím se kontrolovat
- ✓ dělím se o informace a zkušenosti s druhými
- ✓ vyjadřuji souhlas s druhými, kdykoliv je to na místě
- ✓ pokládám přímé otázky
- ✓ zachovávám tajemství
- ✓ dodržuji sliby
- ✓ pomáhám ostatním, pokud to potřebují
- ✓ umím vyjednávat
- ✓ dělám rozumné kompromisy

Jistě nikdo z nás nechce mít komunikačního partnera, který některé složky komunikace neovládá nebo se snaží druhými manipulovat ve svůj prospěch, např.:

- x při kontaktu nereaguje (neudrží oční kontakt, neusmívá se, nezdraví)
- x dává najevo nezájem, nechává partnera čekat (věnuje pozornost e-mailům, telefonátům, příchozím)
- x má neadekvátní nebo odrazující výraz (strnulý, znuděný, s úšklebky)
- x znevažuje, uráží (verbálně, neverbálně – otáčí se zády, obrací oči), mluví a jedná povýšeně, zesměšňuje a ztrapňuje druhé
- x skáče do řeči, přerušuje hovor, snaží se ovládnout konverzaci (pokládá útočné otázky, odvádí pozornost ke svým tématům)
- x mluví jen o sobě

- x odmítá kompromisy, s ničím nesouhlasí, klade požadavky
- x soustavně kritizuje
- x často se rozčiluje
- x vyvolává v druhých pocity viny
- x lže
- x nedodrží sliby, dohody
- x neudrží tajemství
- x neustále si stěžuje
- x nepřebírá zodpovědnost, hraje „chudinku“

Cílem výčtů v předchozích dvou tabulkách bylo uvědomit si, že komunikujeme celou svou osobností, a tím ve svém sociálním prostředí vyvoláváme určitý dojem. Ten nám v kontaktu s ostatními pomáhá, nebo ho narušuje. Výčty obsahují řadu sociálně-psychologických hledisek, kterými se zabývá tzv. **efektivní komunikace**. Ta, zjednodušeně řečeno, vypovídá o tom, jak dojít ke vzájemnému porozumění. Často si ani neuvědomujeme, jaké způsoby jednání a komunikace (zejména neverbální) používáme a jak toto naše vystupování působí na okolí. Z výše uvedených ukázek je zřejmé, že lze uplatňovat i takové způsoby, které komunikaci neprospívají. Proto je namístě se v tématu lépe zorientovat.

S rodiči, stejně jako s jinými komunikačními partnery, byste měli dodržovat některé zásady. Co by však mělo být ve vašem kontaktu s rodiči zvláště zřetelné, je vstřícnost, slušnost, takt, osobnostní vyzrálost a kultivovaný projev. V následující tabulce se dotkneme některých zásad efektivní komunikace, v DS dobře uplatnitelných.

Při rozhovoru s rodiči je vhodné např.:

- méně mluvit, více naslouchat
- dávat najevo zájem (přikyvování, oční kontakt, přizvukování, vyjádření pochopení, shrnutí obsahu)
- pomáhat rodičům ve formulaci sdělení
- nabídnout možnosti řešení
- na konci rozhovoru shrnout podstatné a dohodnuté
- myšlenky, názory vyjadřovat jasně (bez náznaků ironie, dvojsmyslností, vtipkování)

Přidejte, kde je to možné, **úsměv**, který působí jako kouzlo. Rozehřívá emoce a signalizuje, že je cesta ke komunikaci otevřená.

Komunikaci s rodiči naopak narušuje např.:

- x poučování, moralizování, poskytování nevyžádaných rad („Měli byste...; Ne/dělejte...; Radím vám...; Nejlépe byste udělali, kdyby...; Na vašem místě...; Každý ví, že...“)
- x vyvracení („Tak to není...; Ve skutečnosti je to jinak...“)
- x zlehčování („Nic není tak horké...“)
- x hodnocení („To máte tak..., každý má svou pravdu“)
- x kladení zvědavých otázek

- x zahlčení informacemi
- x jednoslovné reakce (ano – ne – nevím)
- x odbíhání od tématu

Verbální komunikace by měla v prostředí DS naplňovat **očekávání** po stránce formální i obsahové.

Požadavky na formu a obsah komunikace s rodiči jsou např.:

- srozumitelnost (mluvit řečí posluchačů, nepoužívat odborné výrazy)
- promyšlený, souvislý obsah s logickou návazností
- věcnost (držet se tématu)
- podložená tvrzení (uvádět konkrétní příklady)
- upřednostnění spisovného jazyka

V DS jste často nuceni přizpůsobovat svůj projev svému protějšku. V jedné chvíli hovoříte s dětmi, vzápětí s dalšími pracovníky DS, za okamžik s rodiči. Přitom musíte rychle měnit obsah i výrazové prostředky řeči, aby vaše vyjádření k dospělým nevyznívalo nepatřičně nebo dětinsky. Mějte přitom na paměti, že rodiče jsou v otázkách výchovy vašimi partnery.

Při komunikaci s rodiči je proto žádoucí:

- mluvit s rodiči jako s rovnocennými partnery (nikoliv pedagogickými amatéry)
- vnímat je jako „experty“, kteří nejlépe znají své dítě
- uvědomit si, že rodiče mají v otázkách svého dítěte rozhodovací práva

Nezapomínejte, že komunikační vzorce se rozvíjí i v závislosti na kultuře a rodině. V DS, která je často **multikulturním prostředím**, se můžete setkávat s komunikačními odlišnostmi jak u rodičů, tak u dětí. V tomto případě je třeba zjistit a respektovat jejich zvyklosti, např. komunikační vzdálenost, dynamiku hlasového projevu či odlišný kontakt s dítětem.

Základem komunikace s rodiči je **vzájemné informování**. V DS k tomu máte ideální podmínky díky častému kontaktu s rodiči. Protože se jedná o časově limitované úseky, je vhodné promyslet, na co se při krátkých kontaktech rodičů ptát a co jim pravidelně sdělovat. U batolat se pozornost zaměřuje více na biologickou oblast. Proto se vyplatí přehledně evidovat informace o jejich denním stravování, vyměšování, spánku (např. tabulka, do které je možné v rychlosti činit poznámky nebo přikládat symboly), aby i při výměně služeb mohli být rodiče důsledně informováni. Ostatní sdělení se obvykle týkají prožívání, úspěchů, dovedností a pokroků dětí a také výchovných postupů nebo plánovaných a realizovaných aktivit.

Vedení DS i její personál je zodpovědný za **nastavení a dodržování pravidel vzájemné komunikace** s rodiči tak, aby nebyl narušován denní program a dohled nad dětmi.

Doporučení pro zajištění podmínek pro běžnou komunikaci s rodiči:

- personální zajištění a promyšlený systém služeb (např. s kratšími úvazky pro zajištění vyššího počtu pečujících osob ve vyčíslených časových úsecích při předávání dětí)
- doplnění kvalifikace co největšího počtu členů týmu (vedení, provozní personál) absolvováním kurzů pro chůvy, který opravňuje převzít za děti zodpovědnost podle aktuálních potřeb DS

Při komunikaci s rodiči můžete narazit na **úskalí**, kdy z nějakého důvodu komunikace vázne, např. rodiče vyvolávají dojem, že s vámi komunikovat nepotřebují, nechťejí, při kontaktu spěchají nebo působí přezíravým dojmem anebo si jen neuvědomují, že komunikace může zásadním způsobem prospět jim a jejich dítěti. V těchto případech je vhodné hledat prostředky, jak kontakt zahájit a rozvinout. Zprvu využijte příležitosti, kdy rodičům můžete sdělovat příznivé zprávy. Také citlivě nakládejte se získanými informacemi a přesvědčte je, že na ně ve své práci navazujete. Docílíte tím větší otevřenosti rodičů a postupně i oboustranně vyváženější komunikace.

Důležité je komunikovat v případech, kdy vyvstávají otázky k diskusi. To se týká zejména rodičů, u jejichž dítěte je shledán nějaký **výchovný nebo vývojový problém**. Pokud v takovém případě vy, ať jste ve vedoucím postavení, nebo jste pečující osoba, ne zahájíte potřebné kroky a nehledáte cesty k řešení, nenaplnujete své profesní poslání pomáhat v rozvoji svěřenému dítěti.

V obdobných případech je vhodné zvolit jinou organizaci setkání než jen krátký a rušný úsek při předávání dítěte, nejlépe formou **konzultace** se zajištěním klidného místa pro rozhovor. Může se jednat o konzultace poskytované v pravidelném čase (např. každou středu v odpoledních hodinách). Jejich výhodou je, že je rodiče mohou využít, kdykoliv potřebují. Nebo se může jednat o zveřejněnou nabídku konzultací podle potřeb a časových možností DS i rodičů. V případě, kdy jsou rodiče ke konzultaci vyzváni ze strany DS, je však třeba postupovat velmi citlivě, aby rodiče nezůstali v napjatém očekávání nebo ji neodmítli. Konzultace je příležitostí k získání a předávání podrobnějších informací, proto stojí za to se na ni pečlivě připravit. Portfolio dítěte je vhodným nástrojem, o který se můžete při přípravě ke konzultaci opřít (podrobněji o něm v kapitole Individuální práce s dítětem).

Nejen obsahem, ale i způsobem komunikace v rodičích vyvoláváte určitý dojem. Pokud je příznivý, můžete postupovat k dalším stupňům komunikace založeným na pozitivním vztahu. A to už může být cesta k užší spolupráci. K tomu je ale třeba získat ještě něco velmi významného – **důvěru** rodičů. Jak? Především tím, že se rodiče přesvědčí, že vám jde o blaho jejich dítěte. A to zejména prostřednictvím vašeho jednání a činů (nejlépe v souladu s rodiči), které dítěti prospívají (v DS se cítí dobře, odnáší si z ní pozitivní zážitky, poznatky, zkušenosti a na pobyt v ní se těší). Pokud vám rodiče důvěřují, jsou ochotni se s vámi podělit o důležité a často i důvěrné informace, které napomohou pochopení situace a hledání společných řešení. Umět v rodičích vzbudit důvěru proto patří k významným profesním dovednostem. Bez ní je spolupráce s rodiči omezena, někdy i znemožněna.

Shrme-li obsah kapitoly, vyznívá, že spolehlivými východisky pro spolupráci s rodiči jsou úspěšně vedená komunikace, vytvoření pozitivního vztahu a navození důvěry. Tu navíc posiluje přesvědčení rodičů, že je jejich dítě v dobrých rukou. Takto přesvědčení rodiče se stávají uznalými, vděčnými a nejlépe spolupracujícími partnery DS.

8 ADAPTAČNÍ OBDOBÍ

Nástup dítěte do DS je velkou změnou nejen pro dítě, ale i pro celou rodinu, proto je důležité tomuto období **věnovat zvýšenou pozornost**. Je pochopitelné, že jistou míru nejistoty a obav mají všichni účastníci: dítě, rodiče i pečující osoby v DS. Mějte na paměti, že v procesu adaptace hraje roli mnoho faktorů. Proto je vždy třeba chápat celou situaci komplexně, nezapomínat na některý z faktorů a zvažovat, jakým způsobem spolu mohou souviset. **Každé dítě je jiné** a jen stěží se dá odhadnout, jak dlouho a jakým způsobem si bude na nové prostředí zvykat. Doporučujeme mít promyšlený systém adaptačního procesu, který je schopný reagovat na individuální potřeby všech zúčastněných, především dítěte.

8.1 Adaptační období

Adaptačním obdobím rozumíme období nástupu dítěte do DS, v rámci něhož se dítě seznamuje s fungováním zařízení, jeho prostředím a osvojuje si základní pravidla. Zároveň si také zvyká na odloučení od rodičů. Dostává se na novou úroveň socializačního procesu, který už není navázán pouze na rodinu, a srovnává se s faktem, že většina pozornosti okolí již není zaměřena pouze na něj. Toto období může trvat u dětí různě dlouho, obecně se uvádí doba 4 týdny až 3 měsíce. Doba trvání adaptace je závislá na osobnostních faktorech dítěte, rodičovském přístupu i přístupu pečujících osob. Žádoucím výsledkem je to, že dítě zvládá pobyt v DS bez velkých emocionálních výkyvů a uspokojivě zde rozvíjí své schopnosti a dovednosti. Odloučení od rodičů není po dokončení adaptace dennodenním stresem, dítě chápe, že pobyt v DS je časově omezen a že si jej rodiče vždy vyzvednou.

Aby adaptační proces mohl skončit úspěšně, je dobré **být na něj připraven a vědět**, co můžete očekávat. Jak je uvedeno v příručce Adaptační program pro děti v dětské skupině s akcentem na věková a vývojová specifika (Presslerová, Sotáková 2019)⁵, ze které tato kapitola vychází, samotný adaptační proces můžeme rozčlenit do několika fází:

1. Období orientace

Děti se drží v ústraní, zpovzdálí sledují dění ve třídě, nastavená pravidla, rozložení hraček a systém jejich půjčování a uklízení. Navenek působí zdrženlivě, nepřístupně, uzavřeně, straní se ostatních, většinou mluví velmi potichu. I doma se děti projevují uzavřeně, straní se ostatních.

2. Období sebeprosazování

Nastává po období seznámení s novým prostředím, kdy už dítě ví, jak to v něm funguje, kde se co nachází, jaká jsou pravidla. Získalo pocit jistoty ve vztahu k vnějším podmínkám a nyní nastává fáze, kdy se dítě potřebuje prosadit v kolektivu, upoutat na sebe pozornost. Začíná být společensky aktivní, často napodobuje podle něj oblíbené děti. Starší děti se mohou cítit ve své roli tímto novým dítětem ohroženy, roste výskyt různých forem konfliktů a rozepří. Doma se děti projevují jako náladové, nevyrovnané, mají potřebu pocitu jistoty a bezpečí.

3. Období zvláštních opatření

Je charakteristické ustálením rozdělených rolí a pozic ve skupině, jakýmsi zklidněním, ustáváním hádek a sporů. Nové děti ve skupině se snaží získat pozornost těch dětí, které mají podle jejich názoru vedoucí postavení. Navazují kontakty s oblíbenými dětmi, soustřeďují se na jedince, ne na skupinu, ostatní děti nechávají stranou. Doma působí unaveně, vyčerpaně, jako duchem nepřítomné.

⁵ Presslerová, Pavla a Hana Sotáková: *Adaptační program pro děti v dětské skupině s akcentem na věková a vývojová specifika*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. ISBN 978-80-7421-215-4.

4. Období ukončení adaptace

Děti se zakotvily ve vztazích ve skupině, přijaly v ní svou pozici. Ztotožnily se s hodnotami, pravidly a normami dané skupiny, navázaly vztah s pečující osobou, která je schopna je v případě potřeby podpořit.

8.2 Prostředí dětské skupiny a režim dne – základ adaptace

Základ úspěšné adaptace tvoří prostředí. Důležité je, aby bylo pro dítě **přehledné, podnětné, ale nezahlucující, a hlavně bezpečné**. Zejména v období do 3 let věku dítěte je pocit bezpečí rozhodujícím aspektem úspěšné adaptace. Dítě se cítí v bezpečí, pokud je prostředí kolem něj předvídatelné, tedy pokud je jasně dáno, co se kdy a kde dělá, a pokud se aktivity opakují v daném sledu tak, aby se v nich mohlo zorientovat, zapamatovat si je. Vhodné je prostředí skupiny jasně strukturovat, dodržovat denní režim a v průběhu adaptačního období se zaměřit na to, aby se dítě cítilo přijímané, aby navázalo vztah s pečujícími osobami, orientovalo se v novém prostředí a osvojilo si základní rutiny týkající se režimu dne. Není nutné klást na dítě další nároky a snažit se zařazovat mnoho rozvíjejících aktivit.

8.3 Dítě jako hlavní aktér adaptačního období

Adaptační proces u dítěte ovlivňuje několik základních aspektů. Mezi ty zásadní patří věk dítěte, jeho celková vyspělost a osobnostní faktory (např. introverze, úzkostnost). V úvahu ale berte i to, jak často je zvyklé být chvíli mimo domov, jaké má kontakty s vrstevníky i dalšími dospělými, jak má strukturovaný a pravidelný režim dne a podobně. Do adaptačních mechanismů se jistě promítá i zkušenost případných starších sourozenců dítěte nebo skutečnost, že je v rodině mladší sourozenec, který zůstává s rodičem doma. Každé dítě je jedinečné, věnujte mu dostatečnou pozornost. Je nezbytné získat o něm maximální možné množství informací (ideálně v rozhovoru s rodiči, který proběhne ještě před nástupem dítěte do DS). Dále je zásadní pozorovat jeho chování v průběhu dne a mezi pečujícími osobami sdílet informace o tom, co u dítěte funguje, o jeho drobných pokrocích.

V období adaptačního procesu je velmi důležité snažit se vcítit do pocitů dítěte a pokusit se představit si, co asi prožívá. Při nástupu do DS se musí vypořádat s následujícími:

- ✓ odloučení od rodičů
- ✓ vytvoření vztahu s jinou dospělou osobou, která se ovšem věnuje i jiným dětem
- ✓ přijetí pracovníků DS jako nové authority
- ✓ navazování vztahů s dalšími dětmi
- ✓ přijímání norem a hodnot skupiny – osvojení role, způsobu spolupráce, řešení konfliktů
- ✓ pravidelnost docházky
- ✓ přijetí režimu a programu dne, návaznosti jednotlivých aktivit
- ✓ přijímání nových pravidel a omezení
- ✓ provádění různých aktivit dohromady, skupinově
- ✓ poznávání nového prostředí
- ✓ pravidelnost ve stravování, společné stolování, nové chutě
- ✓ samostatnost v rámci sebeobsluhy například oblékání, úklid nádobí po jídle
- ✓ očekávání ze strany rodičů i pečujících osob

Je zjevné, že jde opravdu o mnoho nových situací v životě dítěte, a je tedy nezbytné brát na něj ohledy, být trpěliví a snažit se o co největší možnou míru empatie.

Významným faktorem je i **chování a prožívání rodičů**, jejich možné obavy, úzkosti, případně pocity viny na jedné straně a na straně druhé jejich vnitřní vyrovnanost. Pokud chcete, aby adaptační proces proběhl úspěšně, měli by se do něj rodiče aktivně zapojit. Už to, jakým způsobem zaměstnanci DS toto téma komunikují směrem k potencionálním zájemcům, je jedním z klíčových bodů, na jehož základě se rodiče rozhodují, zda vůbec své dítě přihlásí do dané DS. V úvodním rozhovoru s rodinou tedy zjistíte složení rodiny, základní motivaci rodičů k zařazení dítěte do skupiny, biorytmus i zvyky dítěte a samozřejmě také zkušenosti se skupinou vrstevníků, zapojení dalších lidí do péče o dítě atd.

8.4 Specifika jednotlivých věkových skupin

Adaptace obecně probíhá u dětí v různém věku odlišně. Batolata se vyvíjejí velmi rychle, je proto možné, že pouhých několik měsíců může znamenat v rámci adaptace velmi významný rozdíl. Přestože je vždy nutné nahlížet na každé dítě individuálně a vycházet z jeho celkové zralosti a osobnostních charakteristik, je možné uvést orientační charakteristiky průběhu adaptace u jednotlivých věkových skupin.

Adaptace dítěte ve věku 1–1,5 roku

V této věkové skupině můžete očekávat mezi jednotlivými dětmi velké rozdíly, a to jak v oblasti hrubé a jemné motoriky, tak v oblasti sebeobsluhy či vyjadřování. Některé děti už chodí jistě, jiné s prvními krůčky teprve mohou začínat. Některé jsou schopny se samy najíst nebo napít, jiné potřebují pomoci. Většina z nich bude pravděpodobně nosit plenky, a i v dalších oblastech sebeobsluhy budou potřebovat asistenci. Významnou roli v období adaptace může sehrát řeč, protože dítě se může cítit frustrované, že má omezené možnosti pro vyjádření svých potřeb. Pro to, aby se dítě v novém prostředí postupně cítilo bezpečně, je nezbytné, aby struktura dne a aktivit v dětské skupině byla pravidelná, pro dítě předvídatelná. V tomto směru kromě pořadí aktivit napomáhá i zařazení různých rituálů např. ranní kruh, pravidelná říkanka. Pečující osoby by dítěti měly pomáhat s orientací v prostředí i v přijetí nové situace a celkově v jeho dalším rozvoji tím, že budou veškeré aktivity popisovat, ale i např. komentovat vše, co dělají. Tímto se batole v nové situaci i prostředí cítí bezpečněji.

Doporučujte rodičům, aby se s DS seznámili oni i dítě dopředu – a to jak fyzicky návštěvou nového prostředí před samotným nástupem, tak psychicky povídáním o tom, jak bude den v DS probíhat. V takovéto domácí přípravě má pak smysl pokračovat i po nástupu do DS. Povídání si o tom, co dítě za celý den prožilo, mu může velmi pomoci v tom, aby se v nové situaci zorientovalo, a také zmírnit obavy z nového i z loučení – a to i v případě, že dítě ještě příliš nekomunikuje a půjde jen o monolog rodiče, který využívá informace, které dostal od pečující osoby. Většinou batolat v adaptačním období pomáhá, pokud si na nové prostředí, personál i děti zvykají postupně, zpočátku za přítomnosti rodiče a v krátkém časovém intervalu. V tomto směru je třeba respektovat individuální potřeby dítěte. Jsou roční batolata, která například již po několika návštěvách jsou schopna bez větších potíží zvládnout celé dopoledne sama, ale mohou být naopak osmnáctiměsíční batolata, která k tomuto kroku dospějí třeba až po delší době. Rodiče by měli být připraveni, že adaptační období vyžaduje jejich vysokou časovou flexibilitu a že bude potřeba, aby byli k dostižení na telefonu.

Kromě pravidelných, střídajících se aktivit v rámci programu DS je stejně zásadní, aby i ze strany rodičů byly dodržovány některé rituály při ranním příchodu do skupiny. Rodiče by měli dítě informovat už ráno doma, že daný den půjde do DS. Pro dítě může být velmi náročné a může to velmi znesnadnit adaptační proces, pokud se o tom, že jde do DS, dozví až bezprostředně přede dveřmi DS či třeba po zaparkování auta.

Ranní loučení bývá mnohdy obtížné i pro děti předškolního věku, natož pro malá batolata. Situaci lze zjednodušit velmi podobným provedením ranního rozloučení, a to beze spěchu. Spěchající rodič může být spouštěčem výraznější emoční reakce dítěte. Je velmi zásadní, aby dítě dostalo konkrétní informaci, kdy si pro něj rodič přijde, a tuto dohodu by měl rodič plnit. Samotný okamžik loučení by neměl být příliš dlouhý, s dítětem se loučíme laskavě, ale krátce a rozhodně.

Adaptace dítěte ve věku 1,5–2 roky

Přestože je tato skupina dětí v mnoha směrech vyspělejší než nejmladší skupina batolat, mohou mít tyto děti vzhledem k rozvoji jejich sebepojetí a vazby na rodiče mnohdy komplikovanější adaptaci. Jsou ve věku, ve kterém se své získané samostatnosti mohou zaleknout a separaci od rodičů prožívají emotivněji. Tento rozpor, kdy děti na jedné straně působí motoricky, sebeobslužně, rozumově i řečově vyspěle a na straně druhé mohou mít velmi silné emocionální reakce na odloučení, je vývojově specifický zejména pro tuto skupinu. Z hlediska vhodných postupů a doporučení pro usnadnění adaptace platí velmi obdobná specifika jako u dětí do roku a půl.

Adaptace dítěte ve věku 2–3 roky

Děti ve věku 2 až 3 roky jsou vyspělejší v oblasti samoobsluhy i hygieny, dokážou se zapojit do hry, rády zkoušejí nové aktivity a jsou schopny reagovat na instrukce pečující osoby, zároveň ale procházejí tzv. obdobím vzdoru, které může být v adaptačním procesu velkou komplikací. Je třeba mít na vědomí, že jde o zdravou vývojovou fázi, kdy dítě také testuje naše hranice.

„Proč?“ je nejčastější otázka, kterou děti v tomto období kladou. Adaptaci usnadní důraz na vysvětlení, odůvodnění jednotlivých požadavků, které na dítě klademe. Ukazuje se, že jedním z účinných nástrojů, které mohou u staršího batolete pomoci, aby se v novém prostředí cítilo dobře, je partnerský přístup v podobě dát mu pocit zodpovědnosti, např. zalít kytky, nachystat stůl na jídlo, přinést nějakou pomůcku.

Adaptace dítěte ve věku 3–5 let

U dětí předškolního věku nemůžeme automaticky předpokládat snadnější adaptaci. Naopak, mnohdy u nich může adaptační proces probíhat výrazněji, byť to nemusí být na první pohled ihned identifikovatelné. Reakce na stresovou situaci mohou být velmi pestré, nemusí jít jen o pláč či stranění se. V kombinaci s rozvojem slovní zásoby a také velkým spektrem otázek (Proč? Jak?) a zároveň egocentrismem (vývojovou sebestředností, kdy dítě posuzuje situaci vždy směrem k vlastní osobě) může proces adaptace na nové prostředí i osoby přinášet mnohé náročné situace. Dítě již ovládá schopnost manipulace s druhými. Zvláště v komunikaci s rodiči a dalšími dospělými si brzy osvojí mechanismy, jak některými projevy v chování může docílit svého. Zde je více než kde jinde důležité dodržovat jednotný přístup dospělých a dodržování pravidel a postupů.

8.5 Faktory znesnadňující adaptaci

Pokud chcete, aby adaptace nových dětí proběhla co nejsnadněji, připravte se na to, co ji může znesnadnit. Když budete tato úskalí znát, konkrétní situace vás pak nepřekvapí a budete vědět, jak jí čelit.

Faktory, které mohou adaptaci ovlivnit negativně, jsou například tyto:

→ neukončený separačně-individuační proces

Vzhledem k věku, ve kterém děti do DS vstupují, je možné, že ještě nezvládly tzv. separaci. Takové děti mají obtíže zvládnout pobyt v zařízení bez rodiče, což se může projevovat celou řadou psychosomatických projevů (apatii, nechutenstvím, zácpou atd.). Důležitá v těchto případech může být strukturace (pravidelné rozčlenění dne na aktivity, podle kterých se dítě může orientovat v čase) a vizualizace času (znázornění jednotlivých aktivit pomocí obrázků mu pomůže pochopit, co se bude dít a kdy si jej rodiče vyzvednou), verbální ujišťování, ale i fyzická blízkost pečujících osob v případě potřeby (pohládit, pochovat).

→ **nepřijetí nové situace**

Zařazení dítěte mezi další děti je pro něj novou situací i v případě, že má sourozence a s vrstevníky má již zkušenosti. Dítě může mít obtíže tuto situaci přijmout, zejména pokud na ni nebylo dobře připraveno nebo se děje v jeho životě více změn najednou. V těchto případech je třeba nechat dítěti čas na adaptaci, snažit se dodržovat rituály a hledat, co by pro něj mohlo být ve skupině atraktivní (děti, hračky, hřiště).

→ **problémy v přijetí pravidel/nové autority**

Děti přicházejí do skupiny z různých rodin, které mají svá pravidla a rituály. Fungování dětské skupiny a rodiny může být velmi odlišné. Děti se naučí postupem času mezi danými prostředími rozlišovat a chovat se podle toho, ale zpočátku to může působit problémy. Důležité je s dětmi pracovat láskyplně, ale zároveň dbát na jednotný přístup zaměstnanců DS, který odpovídá pravidlům a cílům skupiny. Čím jsou pravidla pro děti jasnější, tím kratší dobu potřebují k tomu, aby se na ně adaptovaly.

→ **dlouhodobá nepřítomnost/nemoc**

Stává se, že dítě onemocní a nějakou dobu není schopno do DS docházet. Pak musíme počítat s tím, že se adaptační proces pravděpodobně bude startovat znovu. Situaci lze pomoci tím, že dítě po nemoci přivítáme něčím, co mu ukáže, že jsme se na něj těšili, že nám chybělo (obrázek, výrobek od dětí).

→ **odlišný mateřský jazyk dítěte**

Dítě s odlišným mateřským jazykem se v počátku svého zařazení ve skupině jen velmi těžce orientuje v denním režimu, pravidlech. Je tedy důležitá vizualizační podpora (obrázky, fotky), dále větší pozornost pracovníků skupiny v adaptačním období (fyzická blízkost, vysvětlování, zjednodušení interakce s ostatními dětmi).

→ **nezkušenost pečujících osob, přehnaná očekávání**

Nezkušenost může ovlivnit možnost naladění pečujících osob na dítě, nároky a očekávání pak neodpovídají vývojové úrovni a aktuálnímu stavu dítěte. Může jít o nepochopení toho, že některé projevy jsou v adaptačním období přirozené (viz výše, např. pláč, těžko předvídatelné chování, omezené zapojování do aktivit).

→ **nejasně stanovená pravidla nebo program skupiny**

Možnost kdykoli přivádět a vyzvedávat děti je nevhodná nejen pro kolektiv DS, jehož program je neustále narušován přicházejícími nebo odcházejícími dětmi, ale i pro dítě v adaptaci, pro které je nepravidelný denní režim těžko předvídatelný a neorientuje se v něm.

8.6 Doporučení, jak adaptaci usnadnit

Rozhodující je **jasná struktura služby** – nastavení toho, jak bude adaptační proces probíhat – a otevřenost v komunikaci s rodiči, aby neočekávali naplnění cílů, které mohou být i v rozporu se zásadami skupiny. Dle standardů kvality péče je povinné mít základní informace a pravidla ukotveny v dokumentaci DS (je možné s rodiči uzavřít i smlouvu o adaptačním procesu), případně přístupné na webu. Čím jasnější struktura a pravidla DS jsou, tím je větší šance, že děti, a především jejich rodiny, budou vyznávat podobnou filozofii a předejde se nedorozuměním a nenaplněným očekáváním.

Spolupráce s rodiči je opravdu zásadní část procesu adaptace dítěte, každodenní komunikace a předávání si informací by mělo být samozřejmostí. Rodič může ráno pečující osobě povědět o stavu dítěte, o tom, jak si o DS povídali, pečující osoba při odpoledním předávání sděluje pokroky dítěte. Je vhodné, aby byl rodič přítomen při první návštěvě DS a doba pobytu dítěte v DS se postupně prodlužovala. Pro některé rodiče je adaptace skutečně náročným obdobím, kdy sami prožívají velkou

nejistotu. V takovémto případě je na pečujících osobách, aby rodiče ujistily, že když dítě pláče, nejedná se o nic nezvyklého.

Rodiče často mají jen mlhavou představu o tom, co dítě prožívá. Nevědí, jakým způsobem dítěti usnadnit novou situaci. Velmi prospěšné je mít připravené „desatero pro rodiče“, které si buď odnesou domů, nebo přečtou na webových stránkách v klidu domova.

„Desatero pro rodiče“ může obsahovat doporučení, která v adaptaci mohou pomoci:

- různé druhy rituálů (stejný způsob rozloučení, stejně probíhající cesta apod.)
- oblíbená hračka, fotka rodičů přinesená do DS
- přívětivé, ale neprodlužované loučení
- pravidelnost docházky s minimálními výjimkami
- postupné prodlužování času pobytu v DS (první dny se doporučuje docházka na několik málo hodin)

Ale také obecnější doporučení jako např.:

- ujištění, že jistá míra obav nebo strachu je u dítěte batolecího věku zcela v pořádku a svědčí o citové vazbě k rodičům (je důležité rodiče podpořit v jejich roli, ubezpečit je, že dítě je v pořádku, případně se i podílet na loučení – přijít si pro dítě do šatny, vzít ho do náruče, pojmenovávat situaci a ubezpečit dítě, že rodič přijde zpět)
- upozornění, že nástup dítěte do DS je velkým předělem v životě dítěte, není proto vhodné plánovat další významné změny v životě (např. stěhování, rozvod, narození sourozence apod.)
- příprava dítěte do DS s dostatečným časovým předstihem ještě před samotným zahájením docházky (povídání si o DS – aktivitách, fungování, dalších dětech)
- příprava rodičů na tuto změnu a přijetí tohoto rozhodnutí jako správné řešení
- akceptování toho, že adaptace dítěte je individuální proces (každé dítě si může zvykat různou dobu, překonávat různé počáteční potíže); počítat s tím, že adaptační období může trvat i 3 měsíce při pravidelném docházení dítěte do DS skupiny a nemít zbytečná očekávání
- upozornění, že základem zvládnutí adaptačního období je intenzivní komunikace rodiny a pečujících osob, zpětná vazba a hledání individuálních řešení

Je běžné a zcela přirozené, že s sebou adaptace přináší emocionální projevy dítěte. Nástup dítěte do DS představuje v jeho životě významnou změnu. Na tuto změnu se lze připravit ještě před samotným nástupem, ale i přesto může být pro dítě velmi zatěžující. Adaptační projevy dítěte jsou různorodé, je vždy důležité, aby se na jejich řešení aktivně a citlivě podíleli jak rodiče, tak pečující osoby a o konkrétních projevech u dítěte se vzájemně informovali. Čím bezpečnější a pro dítě předvídatelnější prostředí vytvoříte, tím kratší a emočně méně náročný průběh může adaptační období mít. Vždy je však nezbytné vzít v úvahu individuální osobnost dítěte, být hodně trpěliví a rodičům plně k dispozici.

9 PLÁN VÝCHOVY A PÉČE – INSPIRACE PRO JEHO TVORBU A NAPLŇOVÁNÍ

9.1 Proces plánování

Plán výchovy a péče (dále jen „PVP“) je základním dokumentem pro naplňování dvou základních funkcí DS obsažených v názvu tohoto dokumentu, tj. pro péči a výchovu dětí. Povinnost vypracovat a dodržovat PVP je dána zákonem o dětské skupině.

Obsah ani forma PVP stanoveny nejsou, a proto není dán ani návod pro jeho tvorbu. Každá DS má právo hledat svůj přístup ke zpracování. K čerpání podnětů, zvláště tam, kde jsou přijímány děti starší tří let, se nabízejí příležitosti v již existujících programech. Například v národním Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (dále jen „RVP PV“)⁶, který je závazným podkladem pro tvorbu školních vzdělávacích programů mateřských škol (obdobu PVP). Možné je inspirovat se i některými ucelenými programy (např. montessori či waldorfské pedagogiky, programy Začít spolu, programy škol podporujících zdraví, lesních mateřských škol, ekoškol a mnoha dalších dílčích projektů a programů).

Samotné tvorbě PVP by měly předcházet promyšlené kroky, např. ujasnit si, kdo se bude na práci podílet. Protože PVP je zásadním dokumentem pro pečovatelskou a výchovnou činnost DS, vyplatí se, když se na jeho tvorbě podílí celý tým. Pracovníci pak jeho obsahu rozumí a řídí se jím. Je proto namístě členy týmu v otázce plánování výchovné práce nejprve **proškolit a vybrat schopného pracovníka, aby tvorbu PVP koordinoval**. Také se nabízí možnost přizvat ke spolupráci zkušeného externího pracovníka.

Pokud poskytovatel zajistí **týmovou součinnost**, snáze získá spojence v prosazování svých plánů nebo je podle okolností i upraví. Vhodné je začít společným rozbořem podmínek uvnitř i vně DS, hledat nevyužitý či skrytý potenciál (např. získání prostoru pro aktivní pohyb dětí skládáním lehátek a využíváním nového obecního hřiště). Takto započatá práce může pokračovat řešením zásadních otázek PVP (formulování vize, úvahy o zaměření DS, stanovení priorit a k nim potřebných podmínek, sjednocení pohledu na preferované hodnoty, přístupy k péči a výchově apod.). Tím se postaví základ pro jednotné chápání a naplňování PVP.

Novým pracovníkům, kteří se tvorby PVP neúčastnili, je nutné obsah a systém práce DS vždy důkladně objasnit. Také provozní zaměstnanci, kteří přicházejí do styku s dětmi, případně s rodiči, by měli být obeznámeni alespoň s jeho zásadními body, např. s vyznávanými hodnotami, prioritami a zejména s výchovnými přístupy.

Níže vyjadřujeme shrnující doporučení a také upozorňujeme na možná rizika, která mohou bránit tvorbě kvalitního PVP a jeho úspěšné realizaci.

Doporučení pro tvorbu PVP:

- zajistit proškolení pečujících osob k tvorbě PVP, obrátit se na pracovníka (případně externistu) se zkušenostmi s plánováním nebo člověka s koncepčními a koordinačními předpoklady
- tvorbu PVP zahájit na základě předchozího vyhodnocení aktuálních a potenciálních podmínek DS (místních, personálních, prostorových, materiálních atd.)
- zapojit do tvorby PVP celý tým
- důsledně objasňovat koncepci DS novým pracovníkům

⁶ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018 [cit. 2020-12-08]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1-1>.

Proto, aby se stal PVP **funkčním dokumentem**, tj. aby byl využívaným podkladem pro činnost DS, je třeba, aby jeho obsahu ti, kteří s ním pracují, nejen dobře rozuměli, ale také se s ním vnitřně ztotožňovali. To se nemusí podařit v případech, kdy při jeho tvorbě tým nespolupracoval (např. PVP byl vypracován jednou osobou z DS nebo externě „na zakázku“ nebo je převzatý z jiné DS bez ohledu na odlišné podmínky anebo obsahuje doslovné opisy, např. z RVP PV bez přizpůsobení konkrétní DS). Také tam, kde si tým na počátku nestanovil a neujasnil výchovné přístupy, metody, priority, případně zaměření (podrobněji o tom níže), a neproběhly k obsahu PVP hlubší diskuze, nelze počítat s tím, že se jím pracovníci budou řídit. Rizikem je, pokud do PVP pečující osoby přispěly jen výchovnými tématy (podrobněji o tom v dalším textu).

Důvody nefunkčnosti PVP, např.:

Pracovníci PVP nechápou nebo se s ním neztotožňují, a proto jej nenaplnují. Možné příčiny nefunkčnosti PVP:

- ✗ PVP vypracovaný bez zapojení týmu (vypracovaný jednou osobou, převzatý z jiné instituce)
- ✗ PVP, k jehož obsahu neproběhly hlubší diskuze
- ✗ PVP, do něhož pracovníci DS přispěli jen výchovnými tématy (viz níže)

Při tvorbě PVP je třeba brát v úvahu, že slouží pracovníkům DS i veřejnosti. Pro DS je závazným dokumentem, veřejnosti pomáhá v navozování představ o jejích podmínkách a činnosti. Oběma stranám má být proto **srozumitelný**. Tomu napomůže promyšlená struktura a obsahově provázaný text (např. pokud DS za prioritu vyhlásí podporu pohybového rozvoje dětí, je třeba ji promítnout do nastavených podmínek i do výchovného plánu). Čtivost zajistí kratší věty a přiměřená délka dokumentu. Rychlou orientaci v dokumentu podpoří přehledná formální úprava.

Protože se jedná o dokument veřejný, samozřejmostí jsou kultivované vyjadřování a správný pravopis. PVP neplní jen informační funkci, ale stává se i vizitkou DS.

Doporučení pro zajištění srozumitelnosti a čtivosti PVP:

- přehledná struktura a logicky navazující obsah
- srozumitelný jazyk bez cizích slov, s vysvětlením užitých pojmů (např. co je situační, sociální, prožitkové učení)
- kratší věty
- přiměřená délka dokumentu
- přehledná formální úprava
- kultivované vyjadřování, správný pravopis

Informace, které DS o sobě zveřejňuje, jsou zavazující. Jestliže neodpovídají skutečnosti, veřejnost dostává o DS zkreslený obraz. Naléhavým požadavkem je proto **pravdivost** informací. Praxe ukazuje, že tento požadavek není vždy důsledně dodržován. V tabulce proto uvádíme oblasti, na které je vhodné dát si pozor.

Doporučení pro zajištění pravdivosti údajů v PVP:

- oddělovat to, co je skutečnost a co se plánuje (např. „dětská skupina má vhodné vnitřní prostorové podmínky a vybavení na podporu pohybových dovedností dětí, v daném období plánujeme dovybavit zahradu prvky k posilování jejich fyzické zdatnosti“)
- aktualizovat PVP (např. v případě, kdy DS organizuje již jiné zájmové aktivity)
- neuvádět v PVP, co neproběhlo diskuzí v týmu, čemu pečující osoby dobře nerozumí, v čem se dobře neorientují, a co proto nemohou naplňovat (např. při využívání prvků alternativních systémů montessori zajistit proškolení týmu, vybavit DS potřebnými pomůckami; při zaměření na zdravý životní styl si objasnit, jakých oblastí se týká, včetně pohybových aktivit)
- vyhýbat se nadneseným, neobjasněným, obecným nebo opsaným výrokům, které vyvolávají otázky, ale PVP na ně nepřináší odpovědi (např. „naším cílem je vést děti cestou přirozené výchovy“ bez dalšího upřesnění)

Pro potřeby pečujících osob může být PVP obohacen o různé neveřejné **pracovní přílohy** (např. dlouhodobější dílčí projekty rozpracované do postupných kroků jako Zdravé zoubky, program jógy pro nejmenší, ekologický projekt, plán mimořádných akcí – výletů, akcí pro děti a rodinné příslušníky, plán úkolů vyplývajících z předchozího vyhodnocení). Výhodou je, že je vše k výchovné oblasti na jednom místě a obsah se dá snáze propojovat. Na druhou stranu je třeba zvažovat, které přílohy k PVP přiložit, aby dokument nenarůstal a neztrácel tím na přehlednosti a funkčnosti.

Doporučení k obsahu PVP:

- PVP lze pro potřeby pečujících osob obohatit o pracovní přílohy
- pracovní přílohy volit takové, které přispívají ke kvalitnímu naplňování PVP a nenarušují jeho přehlednost

PVP jako každý oficiální dokument má mít uvedenu platnost (viz níže Údaje o DS). Aktuálně platná verze může být jen jedna. Jsou-li uveřejňovány informace, které obsahuje PVP, musí korespondovat s touto platnou verzí.

Rizika týkající se verzí PVP:

- × souběžná existence různých verzí PVP (např. s pozměněným obsahem v některé části PVP)
- × zveřejňování informací, které nejsou v souladu s platnou verzí PVP

Předpokladem pro kvalitní činnost DS je promyšlený plán, tedy **koncepte** pro celkový rozvoj DS jako instituce. Taková koncepte je často nahrazována PVP orientovaným pouze na výchovný plán (viz níže). Ale koncepční pojetí zahrnuje jak výchovnou oblast, tak další hlediska související zejména s podmínkami DS.

V praxi se v současnosti setkáváme se třemi podobami PVP, jakými jsou:

a/ PVP jako **seznam témat**, případně podtémat pro práci s dětmi. Takový strohý PVP nenavozuje představu o cílené a systematické práci s dětmi a zkvalitňování činnosti DS. Jedná se o pouhý výčet témat pro práci s dětmi, nikoliv o koncepční dokument.

b/ PVP v podobě **výchovného plánu**, kdy jsou témata a podtémata obohacena např. o cíle a o výchovnou nabídku. Jde již o pokročilejší variantu, naznačující snahu o cílenou a systematickou práci s dětmi. Zásadním omezením takového plánu je, že zahrnuje pouze výchovnou oblast.

c/ PVP v podobě **konceptně zpracovaného PVP**, kde už je výchovný plán zasazen do širšího rámce činnosti DS. V tom případě jde o ucelenější pojetí s možností veřejnosti, zejména rodičům, představit podmínky, záměry a celkovou činnost DS a zároveň se stává důležitým sjednocujícím vodítkem pro její pracovníky.

Variant, jak vytvořit PVP, je mnoho. V následující tabulce nabízíme možnou **strukturu PVP** inspirovanou RVP PV, která je ověřena praxí. Uvedené body pak rozvádíme v dalším textu.

Inspirace pro strukturu PVP:

Název PVP	Údaje o dětské skupině (DS)	Charakteristika DS	Podmínky výchovy a péče	Charakteristika práce s dětmi	Výchovný plán
	Název DS	Kapacita	Prostorové a materiální	Filozofie DS Zaměření Priority	Tematické celky
	Adresa DS	Věk dětí	Životospráva	Přístup k dětem	
	Poskytovatel	Prostředí DS	Psychosociální podmínky	Metody a formy	
	Kontakty	Historie DS	Organizace	Výchovné principy	
	Platnost		Řízení DS		
			Personální zajištění		
			Spolupráce s rodiči		

Název PVP

Název může charakterizovat DS, může být odvozený od jejího názvu či zaměření nebo výchovného obsahu PVP (např. DS Mašinka s názvem PVP – „S mašinkou do světa“; PVP – „Všeználkovy objevy“; PVP – „Z pohádky do pohádky“).

Název PVP se může s inovací výchovného plánu (viz níže) měnit.

Údaje o DS

Např. název DS, adresa poskytování služby, poskytovatel, kontakty.

Jako u každého dokumentu by měla být uvedena platnost PVP od určitého data, případně lze uvést i její konec. Protože mohou existovat různé verze PVP z různých období, datum platnosti zaručuje aktuálnost dokumentu.

Je možné též uvést, kdo PVP vypracoval.

Charakteristika DS

Např. kapacita, věk dětí, prostředí DS, charakter prostor DS a jejich členění, historie (kdy a proč vznikla, kým byla založena).

Pokud se DS inspiruje některým z programů (např. Začít spolu) nebo projektů (eko výchova pro nejmenší), je vhodné se o této skutečnosti zmínit na tomto místě. Avšak přístupy, metody, formy atp. je vhodnější rozepsat v kapitole Charakteristika práce s dětmi (viz níže).

Podmínky výchovy a péče

RVP PV stanovuje optimální podmínky pro MŠ. Není přípustné je opisovat, ale DS se jimi mohou inspirovat. PVP by měl vždy objektivně popisovat podmínky konkrétní DS:

- **prostorové a materiální podmínky** – popis prostor a jejich uspořádání, vybavení nábytkem, hračkami, pomůckami, speciálním vybavením (např. „pro vytváření zdravého prostředí jsme vybaveni výkonnou čističkou vzduchu, pro horké období mlhovištěm“).
- **životospráva** – popis zajištění stravy a pitného režimu, pobytu venku, spánku a relaxace, popis zajišťování péče o mladší děti (např. „pitný režim zajišťujeme celodenní nabídkou tekutin v podobě čajů, které nepřekyselují organismus“; „dětmi, které ještě nejsou při stravování samostatné, pomáháme nebo dopomáháme vždy tak, aby jim byl zaručen dostatečný přísun tekutin a stravy“; „pro nejmladší nebo lehce unavitelné děti máme vytvořený relaxační koutek, kam se děti mohou v průběhu celého dne kdykoliv uchýlit a odpočinout si, případně se prospat“).
- **psychosociální podmínky** – popis adaptačního programu, preferovaného výchovného přístupu, promyšlený režim dne (např. „harmonogram denních činností počítá s potřebným časem pro režimové přechody tak, aby na děti nebyl vyvíjen časový nátlak“).
- **organizace** – popis režimu dne, úkonů spojených s pečovatelskou činností (např. podmínky pro přebalování, využívání kočárků).
- **řízení DS** – rozdělení pozic, pravomocí (např. „za činnost DS zodpovídá její vedoucí, o děti se starají pečující osoby a o to, aby v DS bylo vždy čisto a útulno, se stará provozní pracovnice“), vnitřní informační systém („pro zkvalitňování činnosti DS jsou konány pravidelné porady“; „pracovníci si předávají informace při nástupu na službu dle rozpisu“); informace o spolupráci („máme nastavenou spolupráci s ..., jejím přínosem je ...“ apod.).
- **Personální zajištění** – např. uvedení počtu pracovníků, výše úvazků a kvalifikovanosti pečujícího týmu, další vzdělávání (např. „pro profesní rozvoj se pečující osoby účastní dalšího vzdělávání formami ...“; „v souladu s prioritami dětské skupiny i z pohledu osobního růstu se zaměříme na následující oblasti ...“).
- **spolupráce s rodiči** – popis možností podílet se na životě v DS (např. „v DS funguje dobrovolné uskupení rodičů; rodiče jsou podněcováni k hodnocení naší činnosti pro zkvalitňování služeb – dotazníky, schránkou důvěry; práce s dětmi se opírá o vzájemnou domluvu na společných postupech péče a výchovy; rodičům jsou předávány denně aktuální informace o prospívání dítěte, u mladších dětí též s informacemi o průběhu biologických potřeb, stravování, odpočinku...; k vyhodnocení celkového prospívání dítěte či řešení problému jsou vyhrazeny konzultační hodiny...“).
- **podmínky pro práci s dětmi se speciálními potřebami** – pokud takové podmínky DS má nebo takové dítě ji navštěvuje, je vhodné je popsat zde (podrobněji viz níže Úprava PVP pro dítě se speciálními potřebami).

Součástí tohoto oddílu, tj. Podmínky péče a výchovy, může být také stručný **Plán rozvoje dětské skupiny** (DS pro své potřeby může mít jeho podrobnější verzi). Jedná se o plán zahrnující návrhy pro rozvoj podmínek a zkvalitňování činnosti s termíny pro jejich naplňování. Plán se může týkat různých oblastí, např. doplnění vybavení, stavebních úprav, zlepšení stravování, organizace DS, zavedení moderních výchovných metod. Je přínosné, pokud do plánu mohou přispívat svými nápady všichni pracovníci (event. rodiče). Budou tak mít přehled o tom, co se chystá. Pokud DS takový plán nemá, lze využít výše popsané struktury PVP a doplnit kapitoly o **záměry** (např. kapitolu prostorové a materiální podmínky doplnit o plánované „zajištění bezpečného zastínění pískoviště a pořízení tělovýchovných prvků pro podporu spontánního pohybu dětí v interiéru DS“).

Charakteristika práce s dětmi

Charakteristika práce s dětmi se může dotýkat takových témat, jakými jsou např.:

- **filozofie dětské skupiny** – pokud se DS inspiruje ve své činnosti programy montessori či waldorfskou pedagogikou, Začít spolu, školy podporující zdraví, ekoškoly, lesní školky či projekty, které jsou spojené s některými výraznými výchovnými prvky, nebo se jedná o DS s určitým zaměřením (např. pohybovým) či o takovou, která má stanovené priority (např. rozvíjení sociální oblasti), je právě zde vhodný prostor pro seznámení s vyznávanými hodnotami, postoji a prioritami DS.
- DS se ale alternativami inspirovat nemusí, ani nemusí být na žádnou specifickou oblast zaměřena. Všechny DS jsou však povinny naplňovat zákon o DS, který říká (§ 2 a 10), že péče má být zaměřena na zajištění potřeb dítěte, na výchovu, rozvoj schopností, kulturních, hygienických a sociálních návyků dítěte a na rozvoj osobnosti dítěte a jeho fyzický a psychický vývoj. K tomu mají DS vytvářet vhodné podmínky a využívat přiměřené a účinné **výchovné prostředky**, které zde mohou blíže charakterizovat:
 - **přístup k dětem** – jaký DS preferuje, např.:
 - partnerský, vstřícný, empatický, podporující (např. zájmy dětí), podněcující (např. k aktivitě, rozhodování, vyjádření názoru), s prostorem pro vlastní volbu dětí a aktivní účast při rozhodování o aktivitách
 - **metody a formy práce** – jaké DS využívá, např.:
 - hry (spontánní, didaktické, námětové, konstruktivní atd.)
 - učení prožitkové (emocionálně motivované), situační (s využitím neplánovaných, ale didakticky přínosných situací), sociální (hry podporující sociální kontakty, poskytování sociálních vzorů hranými scénkami, vlastním příkladem) atd.
 - integrovaný přístup (nabídka aktivit na dané téma z různých oblastí, obsahově a logicky provázaných)
 - skupinová a individuální práce s dětmi
 - **výchovné principy** – na co DS klade důraz, např.:
 - zprostředkování poznávání prostřednictvím smyslů (názorně), postupně (od jednoduchého ke složitějšímu), přiměřeně věku a schopnostem dětí, individuálně, systematicky, tvořivě, zábavně/hravě

Výchovný plán

Přecházíme k poslední, ale významné oblasti PVP, která se týká plánování přímé práce s dětmi. Zde navážeme příkladem plánování pomocí tzv. **tematických celků**.

Víme, že výchova dětí má probíhat v souladu se životem, tj. v souvislostech. Nabídka aktivit by proto měla být obsahově propojena. Pojítkem aktivit bývá téma. Takové, které vychází ze života dětí a jejich okolí (např. rodina, DS, obec, příroda a její změny v ročních obdobích, tradice).

Tematický celek bývá v základu tvořen tématem, ke kterému mohou být volena podtémata. Jejich podoba může být různá (např. heslovitá, poetická, veršovaná), ale vždy taková, aby navodila představu o obsahu výchovné práce s dětmi.

Příklad tématu a podtémat:

Téma: Zima je tu (leden)

Podtéma:

- Tři králové přišli, dárečky mu nesli.
- Zvířátka – kdo je v zimě nakrmí, co je v zimě zahřeje?
- Kdo má dobré obutí, toho zima nestudí. Kdo si vezme rukavice, nebude mu zima více.
- Sníh, rampouchy a závěje? Bobování, koulování nás zahřeje.

Výchovný plán bývá často navrhován na celý rok. Jednou z možností je, že se skládá z tematických celků s časovým rozpětím (např. s tématem na měsíc a podtémata na týden). Pečující osoby mohou jejich trvání přizpůsobit. Záleží na přitažlivosti témat/podtémat (dětmi stále přináší radost a rozvíjí je), na jejich aktuálnosti (sněhová pokrývka) či na potřebě (prohlubování poznatků, dovedností, procvičení návyků) apod. Realita může přinést také neplánované situace, na které je vhodné reagovat (např. příjezd cirkusu). V PVP by měl zůstat prostor pro možné změny.

Jak dále tvořit tematický celek, aby byl srozumitelný rodičům a vodítkem pro práci pečujících osob?

Může být doplněn o zdůvodnění výběru tématu, např.:

„Smyslem zvoleného tématu je seznamovat děti se zimními tradicemi (svátky, pomoc zvířátkům), nástrahami (ochrana zdraví) a radostně si užít zimních aktivit.“

Pro zajištění cílené práce je žádoucí tematické celky dále doplnit tím, v čem by se mohly děti rozvinout. To znamená stanovit **výchovné cíle**. Zde je třeba se pozastavit. Kvalitní DS pracuje s dětmi cílevědomě, tj. stanovuje si cíle v souladu s obecnými, celospolečensky přijatými cíli, případně se svou filozofií, záměry a prioritami.

Obecné cíle jsou naplňovány dlouhodobě a pečující osoby by k nim měly při práci s dětmi průběžně směřovat. Pro DS jsou formulované v zákoně (viz výše). V souladu s obecnými cíli je vhodné k jednotlivým tematickým celkům stanovit dílčí cíle, a to z různých oblastí jako např. pohybové, poznávací, sociální, výtvarné, hudební, aby děti nebyly rozvíjeny jednostranně. Protože se mohou v PVP stanovit i s ročním předstihem, nemohou být formulovány konkrétně. To je možné až v krátkodobějších plánech. Teprve v nich je možné stanovit si konkrétní cíle pro práci s konkrétními dětmi a ujasnit si, čeho s nimi prostřednictvím zvolených aktivit chceme dosáhnout, v čem je chceme rozvinout. Otázce stanovování cílů se dále věnujeme v podkapitole Denní příprava.

Tematický celek je vhodné doplnit navrženými aktivitami, tj. **výchovnou nabídkou**, a tím navodit bližší představu, jak s tématem pracovat. Mělo by být zřejmé, že se aktivity týkají různých oblastí a že souvisí se stanovenými cíli.

Tematický celek pak může v bodech vypadat např. takto:

<p>Téma: Moje cesta do světa (září)</p> <p>Smyslem je vytvořit u dětí pocit jistoty, bezpečí, a tak napomoci jejich úspěšné adaptaci na nové prostředí. V průběhu měsíce si budeme také všimnout změn v přírodě.</p> <p>Podtéma:</p> <p>„Co tu je a kdo tu je? Bu bu bu – já se tu bát nebudu“ – nové prostředí, bezpečí</p> <p>„Můžu to a taky tamto?“ – pravidla</p> <p>„Co já všechno dovedu?“ – diagnostika dítěte</p> <p>„Podzim ťuká na vrátka, svolává svá zvířátka“ – změny v přírodě</p>	
Výchovné cíle	Výchovná nabídka
→ seznámit se s novým prostředím	→ Kde, co je? – prohlídka DS
→ navázat první vztahy s pracovníky a dětmi v DS (a znát je jménem)	→ Kdo je kdo? Budeme si hrát? – sociální, námětové, konstruktivní hry → Kdo nám vaří, kdo nám stele? – seznámení s pracovníky DS a jejich činnostmi
→ postupně přivykat pravidelnému rytmu činností	→ Co děláme celý den? – rozhovory, popis, vyprávění, popletené obrázky
→ učit se respektovat pravidla, která nám pomáhají	→ Víš, kam patří? – pomíchané hračky, společné uklízení
→ rozvíjet a usměrňovat přiměřenou fyzickou aktivitu	→ Rozcvičky pro ruce i nožičky – pohybové aktivity, pohybové hry
→ vnímat změny v přírodě	→ Ptáčci, kam letíte? – pozorování, poučení
→ rozvíjet fantazii a tvořivost, experimentovat, rozvíjet smysly	→ Čáry – máry, Co se slepí, neuletí, Podzimní strašidla – výtvarné experimentování
→ atd.	→ atd.

Takto vypracovaný PVP (od názvu až po výchovný plán) je uceleným podkladem pro práci s dětmi. Je však příliš obecný, než aby se podle něj mohla plánovat denní výchovná práce. Je třeba jej dále průběžně rozpracovávat.

Pokud je tedy výchovný plán v PVP tvořen z tematických celků, pak každý z nich zastává funkci dílčího (např. měsíčního) plánu. **Tematické celky** (viz výše) nemohou být pro svou obecnost využitelné pro každodenní práci s dětmi. Praktické je rozplánovat si je do kratších časových úseků, tedy do krátkodobých plánů (např. týdenních podtémat). Podle nich je pak možné plánovat denní činnost v podobě denních příprav. Tímto způsobem je zajištěna kontinuita (návaznost) výchovné práce.

Písemné vypracovávání **krátkodobých plánů** není povinné. Je na vedení DS a na pečujících osobách, jak k této otázce přistoupí, nicméně pro zajištění kvalitní práce s dětmi se písemnému plánování stěží vyhneme. Navíc jejich písemné zpracování je výhodné při suplování a lze se o ně opřít při zpětném vyhodnocování výchovné práce. Tam, kde pečující osoby plánují svou práci ze dne na den, probíhá výchovný proces nahodile a málo efektivně.

Krátkodobé plány mohou mít různou pracovní podobu (přehledná tabulka, třídní nástěnka, záznamy v kalendáři). Pokud obsahují cíle a aktivity, které se vážou ke zvolenému tématu, představují významnou podporu pro plánování konkrétních denních činností.

Při jejich vypracování je vhodné postupovat tak, že si v souladu s tematickým celkem vytyčíme, čeho chceme s dětmi docílit, a naplánujeme různorodé aktivity přiměřené věku a schopnostem dětí. Cíle můžeme již blíže specifikovat, stejně tak aktivity. Dále uvažujeme, v jakém sledu je zařadit, aby na sebe logicky navazovaly. Respektujeme přitom principy dětského poznávání a učení. Tak například plánujeme-li děti seznámit s nějakým tematickým prvkem, zvolíme nejdříve smyslové poznávání (pozorování, manipulace, opracovávání atd.) a vlastní objevování (pokusy, experimentování), přidáme slovo (komentování, poučení, rozhovor, říkadla, vyprávění pohádek, příběhů, kladení otázek, hádanek), hudbu (písničky, poslech melodie), pohyb a teprve poté, kdy si děti o tematickém prvku vytvoří jasnější představu, plánujeme tvořivé aktivity (malování, modelování atp.). Ponecháme si prostor i pro opakování, procvičování a upevňování návyků.

I když práce s dětmi s sebou nese potřebu určité dávky improvizace pro řešení aktuálních situací, je nutné se na ni pečlivě připravovat. **Denní příprava** spočívá v konkretizaci plánu s ohledem na aktuálně přítomnou skupinu dětí. Pracovat bychom měli již s jasnou představou o tom, na jaké předchozí znalosti, dovednosti, zkušenosti konkrétních dětí navazujeme – co – s kým – proč – jak – kdy – kde – s pomocí čeho budeme konat – jaké očekáváme výsledky a co bude následovat.

Denní příprava by měla počítat s celodenním děním v DS, nejen s úseky řízených aktivit (např. i výběr pohádky před spaním může vhodně doplňovat zvolené téma). Připravená výchovná nabídka začíná již od ranních her prostřednictvím konkrétních hraček a pomůcek. Děti by k nim měly být motivovány tak, aby se z nich nevytratil jeden ze znaků hry, kterým je dobrovolnost. Samy pečující osoby mohou začít hru, komentovat ji a nenásilně do ní děti zapojit nebo je přivábit třeba i jednoduchým popěvkem (Prší, prší) a nasměrovat je ke spontánnímu kresebnému projevu svislých čar, a přitom sledovat a rozvíjet jejich předpoklady pro kreslení a budoucí psaní.

Na denní práci s dětmi je tedy potřebné si vedle cílů a aktivit promyslet také motivaci (jak děti upoutat), dále metody (hra, prohlídka, manipulace atd.) a organizaci aktivit (u stolků, v prostoru, ve skupinkách). Vhodné je mít připravený další program pro případ nezájmu dětí, jejich vyšší potřeby pohybu nebo při nepříznivém počasí apod. Protože DS navštěvují děti různého věku a schopností, je třeba plánovat **diferencovanou výchovnou nabídku**, to znamená přizpůsobit ji jejich úrovni (např. s mladšími dětmi mačkat papír jako jablíčko, se staršími a šikovnějšími sestavit jablíčko z vytrhávaných kousků). Čím mladší děti DS navštěvují, tím víc je třeba při plánování počítat s větším individuálním přístupem. Důležité je vědět, čeho chceme u dětí prostřednictvím zvolených aktivit dosáhnout. Pro efektivní, systematickou práci s dětmi je proto nutné stanovit si cíle.

V následující tabulce vidíme příklad posloupnosti při stanovování cílů od obecných k individuálním:

obecné cíle → v zákoně o DS – <i>zajištění potřeb dítěte, jeho výchova, rozvoj schopností, kulturních, hygienických a sociálních návyků dítěte a rozvoj osobnosti dítěte a jeho fyzický a psychický vývoj</i> → v PVP – <i>např. v souvislosti se zaměřením, prioritami DS</i>
dílčí cíle → v tematickém celku - <i>např. rozvíjet manuální zručnost</i>
konkrétní cíle → v podtématu - <i>např. zvládnout držení nůžek s pokusy o stříh (pro děti starší 3 let)</i> → v denních přípravách plánovat náročnost cílů (tj. diferencovaně) dle věku a schopností dětí, např.: <ol style="list-style-type: none">1. <i>zvládnout držení nůžek s pokusy o stříh libovolných kousků (např. lístečky)</i>2. <i>zvládnout držení nůžek s pokusy o stříh podle rovné linie (např. hrábě)</i>3. <i>zvládnout stříh podle dané linie (např. jablko)</i> <p><i>Pozn.: Děti do skupin přiřazujeme nejen podle věku, ale především podle jejich schopností či zájmu si aktivitu zkusit.</i></p>
individuální cíle → v denních přípravách s konkrétním dítětem - <i>např. procvičovat úchopy předmětů, mačkání a trhání papíru, držení nůžek, pokusy o stříh s dopomocí</i>

V DS, kde je více pečujících osob, je důležitá včasná dohoda o plánovaných aktivitách, rozvržení rolí a příprava všech pomůcek v potřebném dosahu. Podoba příprav může být opět různá (např. kniha příprav nebo karty s kolonkami pro denní úseky a pro cíle, aktivity, pomůcky, individuální zaměření na dítě/děti, pro poznámky a hodnocení apod.).

Úprava PVP pro dítě se speciálními potřebami

Dítě se speciálními potřebami potřebuje k naplnění svých možností speciálně upravené podmínky (např. prostorové, materiální, personální, výchovné).

Je na zvážení poskytovatele služby péče o dítě, zda je DS schopna potřebné podmínky dítěti zajistit.

Pokud je do kolektivu dítě přijato, pak je žádoucí do PVP zahrnout konkrétní opatření, která by vedla k bezpečnému zapojení dítěte (nejen fyzicky, ale i po stránce citové a sociální). Součástí PVP by tedy mohl být v následující tabulce nastíněný obsah plánu opatření, ve kterém poskytovatel vymezí podmínky pro přijetí dítěte se speciálními potřebami.

Příklad plánu opatření pro dítě se speciálními podmínkami:

- personální zajištění (např. navýšení počtu pečujících osob ve dnech, kdy dítě skupinu navštěvuje), v případě nutnosti osobního asistenta dítěte – smlouva s organizací, která tuto službu zajišťuje, domluva náležitostí a seznámení se s osobním asistentem dítěte, organizací apod.
- navázání spolupráce s příslušným poradenským zařízením či odborníkem (např. logopedem, speciálním pedagogem) s cílem zajistit odbornou pomoc pečujícím osobám, nemají-li potřebnou kvalifikaci či zkušenosti
- zajištění potřebného materiálního zabezpečení (nákup či výroba pomůcek, které mohou dítěti se speciálními potřebami ulehčit zapojení do kolektivu, např. tabule s obrázkovým komunikačním systémem, na kterém se dítěti vizualizuje denní režim ve skupině)
- úprava prostředí (např. zřízení relaxačního koutku)
- dohoda s rodinou o podmínkách úzké spolupráce

Znakem kvality poskytovatele je efektivní nastavení systému přijetí dítěte se speciálními potřebami, úspěšná adaptace a začlenění dítěte do prostředí DS, kdy je nezbytnou součástí také podpora rodičů dítěte. Avšak ne každá DS má nebo může vytvořit podmínky pro přijetí dětí s určitými speciálními potřebami (např. nemá personál, který by zvládl poskytovat potřebný speciální přístup a péči). O dětech se speciálními potřebami dále pojednává samostatná kapitola Děti se speciálními potřebami.

9.2 Naplňování plánu výchovy a péče a jeho vyhodnocování

Naplňování PVP patří ke stěžejní činnosti pečujících osob. PVP podporuje jejich promyšlenou, systematickou práci. Dětem pak mohou nabízet podněty, které je posunují v rozvoji.

Jen pokud mají plány nastavené cíle, lze vyhodnotit, zda se jich podařilo dosáhnout. Pečující osoby by proto měly denně vyhodnocovat výsledky své práce (naplnění/nenaplnění stanovených cílů). A na tomto základě pak plánovat svou další činnost s vědomím, že dětem je třeba dávat mnoho příležitostí v různých variantách, aby si osvojily určitou dovednost, upevnily návyk, získaly poznatky apod.

Stejně jako denní činnost je možné vyhodnocovat další plány (např. krátkodobé plány, jednotlivé tematické celky, výchovný plán i celý PVP), a to opět na základě vyhodnocení naplnění/nenaplnění stanovených cílů. Pokud se jich podařilo dosáhnout (např. dítě zvládlo správně držet nůžky, poté stříhat rovně), nastavíme náročnější cíl (např. zkusíme s ním vystříhat podle předkreslené zaoblené linie). Stejný princip platí pro nastavování dalších cílů.

Pokud jsme vyhodnotili, že některého cíle dosaženo nebylo, budeme hledat cesty, jak ho docílit. Je nutné přihlédnout k tomu, zda byly cíle stanoveny vzhledem ke schopnostem dětí reálně, a není-li vhodné vrátit se na nižší úroveň nebo počkat, až budou v souladu s přirozeným vývojem dětí.

Ve fázi vyhodnocování cílů se jedná o tzv. evaluaci (vyhodnocení). Ta je součástí opakujícího se cyklu: plánování – realizace – vyhodnocení (při zjištění nedostatků stanovení cest k nápravě a přijetí opatření k nápravě) a opět plánování – realizace – vyhodnocení (příp. stanovení a přijetí opatření).

Pokud je PVP vypracován formou ucelené koncepce (viz výše), může být základním podkladem pro hodnocení činnosti celé DS (např. vedle výsledků kvality péče a výchovy je možné podle něj vyhodnotit kvalitu podmínek, výchovného procesu, spolupráce s rodiči, personálních podmínek, sociálního klimatu).

9.3 Aktualizace a inovace plánu výchovy a péče

Aby PVP nezůstal formálním a zastaralým dokumentem, je třeba v něm informace aktualizovat tak, aby odpovídaly realitě, a jeho obsah inovovat novými náměty. Vhodné je obměnit výchovný obsah, aby se dětem, které DS navštěvují déle, neopakoval.

Stejně jako při tvorbě PVP je žádoucí do procesu aktualizace a inovace PVP zapojit tým DS. Při aktualizaci poskytovaných informací a inovaci výchovného obsahu může DS vyjít z hodnocení (evaluace) své činnosti a přijatých opatření pro změny a zlepšení. Ty je pak možné zpracovat do další verze PVP s novou platností.

Zařazením této kapitoly jsme chtěli zdůraznit, že promyšlené plánování je zásadním předpokladem kvalitní činnosti DS, která by měla být cílená a systematická. PVP je v tomto procesu významným dokumentem. Je-li zpracován v podobě komplexního, koncepčního plánu, je nejen podkladem sjednocujícím práci pečujících osob, ale i důležitým informačním zdrojem pro veřejnost.

10 INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE S DÍTĚTEM

Každé dítě je jiné, a proto je nutné přizpůsobit péči a výchovu jeho potřebám, zájmům, schopnostem, dovednostem a zkušenostem, tj. přistupovat k němu individuálně.

Pro **individuální práci s dítětem** (individualizovaný přístup) jsou v DS vytvořeny příznivé podmínky zejména výhodným poměrem počtu dětí a pečujících osob. Řada rodičů si tuto okolnost uvědomuje, hodnotí ji pozitivně a podle výzkumu veřejného mínění⁷ je jedním z ukazatelů jejich rozhodnutí pro umístění dítěte do DS.

Aby bylo možné uspokojovat individuální potřeby dětí a podporovat jejich rozvoj, je nutné **děti dobře poznat**, a to především **cíleným pozorováním**, kdy víme, co, jak a proč pozorujeme. Pro pojem cílené pozorování je často užíváno také termínu záměrné pozorování. Jeho účelem je získat o každém dítěti potřebné informace, poznat, jaké má potřeby, a zjistit stupeň jeho vývoje ve sledovaných oblastech (např. rozumové, pohybové, sociální, emocionální, výtvarné, hudební, pracovní). Tento typ pozorování nám zároveň umožní poznat i jeho osobnostní charakteristiky (např. temperament, přizpůsobivost, sebeovládání).

Cílenému pozorování mnohdy předchází nahodilé sledování dítěte, při němž se ukáže, že některé jeho projevy vyžadují bližší pozornost. Záměrně pozorovat dítě můžeme v přirozených i v připravených situacích (např. při hrách se lze zaměřit na sociální dovednosti dítěte, na jeho tvořivý přístup, vytrvalost i míru soustředění). Pokud přirozené situace nepřinášejí potřebná zjištění, je vhodné připravit takové, u nichž předpokládáme, že chybějící informace poskytnou (např. nabídkou poutavých kresebných, pracovních a pohybových aktivit můžeme odhalit stupeň rozvoje jemné i hrubé motoriky).

K poznání, které projevy jsou pro dítě typické, slouží **opakované pozorování** ve srovnatelných situacích tak, aby projevy a výkony dítěte nebyly ovlivněny momentálními okolnostmi, jakými jsou např. únava, nízká motivace, rušné prostředí, časová tíseň nebo náročná životní situace (stěhování, narození sourozence, rozvod rodičů). V úvahu je třeba brát i sociální klima. Pokud se dítě v DS necítí dobře, jeho projevy budou omezené a nebudou přirozené. Také je třeba zajistit, aby dítě nepoznalo, že je sledováno nebo zkoušeno, zvláště jedná-li se o dítě introvertní či úzkostně laděné. Při vyhodnocování je nutné počítat i s tím, že dětské projevy a výkony jsou do značné míry ovlivněny rodinným prostředím, z něhož dítě čerpá vzory, návyky, zkušenosti a poznatky.

Úkolem DS je získat co nejobjektivnější pohled na dítě. Pozorování však může být poznamenáno jednostranným, subjektivním nazíráním i opomenutím mnoha hledisek. Proto je vhodné do něj zapojit více osob. Významnými pozorovateli jsou rodiče. Mohou si cíleně všimnout některých projevů dítěte a o výsledky se podělit s pečujícími osobami. Také můžete do procesu pozorování zapojit odborníka, pokud s některým vaše DS spolupracuje, a se souhlasem rodičů ho přizvat k monitorování (sledování, vyhodnocování) projevů a výsledků činnosti dítěte/děti v podmínkách DS.

Vyplatí se pořizovat si z pozorování systematické a pravidelné záznamy (viz níže). Ale i z nahodilých zjištění si stačí zaznamenat heslovitou poznámku na lístek. Ta pak může být připomínkou na situaci, na niž lze při plánování práce s dítětem navázat.

Doplňující aktivitou při poznávání dítěte je **zakládání výsledků jeho činnosti** v časovém sledu. Jedná se zejména o výkresy (ze spontánních nebo řízených aktivit) a o výsledky pracovních činností. Doporučujeme ukládat jen takové, které mají vzhledem k vývoji dítěte nějakou vypovídající hodnotu.

⁷ *Analytická zpráva výzkumu: Šetření o dětských skupinách, jejich nastavení a vnímání poskytovateli i rodiči.* Praha: MindBridge Consulting, a. s., 2019. ISBN 978-80-7421-213-0.

Doporučení pro cílené pozorování:

- určit, co (cíl pozorování), kdo, za jakých podmínek, proč se pozorování uskutečňuje
- vytvořit příznivé podmínky (k navození přirozených projevů dítěte)
- zapojit do pozorování dítěte více osob (tým DS, rodiče, případně odborníky)
- zakládat výsledky činností dítěte (vhodných pro určení dosažené vývojové úrovně)
- pořizovat si z pozorování záznamy

Rizika v procesu pozorování:

- x zkreslené vnímání (vidíme, co vidět chceme)
- x jednorázové pozorování (bez opakovaného ověření)
- x jednostranný pohled (pozorování jednou osobou)
- x dítě ví, že je pozorováno
- x nezohlednění vnějších vlivů (rodinná situace apod.)

Jak jsme si ukázali, prvními kroky při poznávání dítěte jsou nahodilá a cílená pozorování dítěte a sběr vybraných výsledků jeho činností.

Dalším krokem je **vyhodnocení** výsledků pozorování a **rozbor výsledků činností dítěte**. Jedná se o zpracování získaných informací formou jejich objektivní interpretace (výkladu, vysvětlení) a posouzení, zda se dítě vyvíjí podle očekávání.

Posuzování projevů dětí a hodnocení stupně jejich vývoje v různých oblastech je vždy citlivou záležitostí. Ke zjištění je třeba přistupovat obezřetně, ověřovat si je z více stran a závěry činit na základě znalostí (zejména z vývojové psychologie) a s vědomím, že každé dítě má jiné schopnosti a vrozený individuální vývojový „program“. Je možné brát v úvahu i případné rozdíly mezi chlapci a děvčaty (např. chlapci se mohou vyvíjet rychleji v pohybové oblasti, dívky v řečové a sociální).

Výsledky pozorování a jejich vyhodnocení mohou být zkresleny vlivem výše uvedených nepříznivých okolností a unáhlených závěrů (bez opakovaného pozorování, důkladného rozboru výsledků činností dítěte a řádných diskuzí v týmu). Riziko pro správné vyhodnocení tkví i v přístupu pozorovatele, který může mít předem vytvořené představy, v nichž se opírá o podobné zkušenosti nebo pocity (např. sympatie) či přesvědčení (např. o tom, že děti s nadváhou jsou neobratné).

Neopominutelným výsledkem pozorování by mělo být zjištění, jak vůbec dítě pobyt v DS prožívá. Jestliže se v DS dlouhodobě necítí dobře, pak tento stav představuje hlavní překážku pro jeho zdravý rozvoj, a ani promyšlený výchovný program nepřinese očekávané výsledky. Situace si žádá hledat příčiny a na základě nich se dohodnout na potřebném uspořádání podmínek (úprava adaptačního programu, příležitost mít k dispozici „svou“ pečující osobu, přístup k dítěti – jednotný, vřelý, vstřícný, pozitivní apod.).

Pokud jsou při vyhodnocení vývoje dítěte shledány vývojové odlišnosti, je důležité pokusit se s týmem, rodiči a případně specialisty odhalit jejich příčiny (např. biologická nebo dědičná podmíněnost, nepodnětné rodinné prostředí).

Doporučení pro vyhodnocování zjištění:

- vyhodnotit zjištění citlivě a na základě znalostí o vývoji dětí
- využít rozboru výsledků činností dítěte
- hledat v případě zjištění vývojových odlišností příčiny (v týmu, s rodiči, příp. s odborníky)

Rizika při vyhodnocování zjištění:

- x neznalost zákonitostí dětského vývoje
- x ukvapené závěry bez ověření
- x jednostranné, subjektivní vyhodnocení
- x absence hledání souvislostí a příčin při zjištěných vývojových odlišnostech
- x absence spolupráce s rodiči

Následným krokem je **stanovení individuálních výchovných opatření**, tj. dalších postupů týkajících se zejména oblastí, ve kterých dítě potřebuje podpořit. Někdy se zapomíná, že individuální podporu potřebují i děti, které projevují v některých oblastech mimořádné nadání nebo mají o některá témata hlubší zájem (děti pohybově nadané, děti projevující technické myšlení při konstruktivních hrách, děti s trvalým zájmem o určitou oblast např. zoologickou).

Po stanovení, v jakých oblastech dítě potřebuje podpořit (na základě dohody v týmu a s rodiči, případně podle doporučení odborníků), pečující osoby mohou pro dítě připravit vhodné podmínky (např. nabídkou manuálních činností pro synchronizaci koordinace rukou), v nichž mu poskytnou více příležitostí k potřebným aktivitám a více možností k procvičování. Někdy je nutné se s dítětem vrátit o vývojový stupeň níže k nácvičku elementární dovednosti (např. nacvičit správné držení lžice, tužky).

Dalším krokem je **plánování a realizace individuální práce s dítětem** s poskytováním cílené podpory, kdy pečující osoby na základě zjištění a stanovených výchovných postupů vědí, s čím mají při plánování práce u dítěte počítat a na co mohou navazovat. Na základě takových podkladů lze připravovat přiměřené aktivity, které dítě rozvíjejí, tzn. ne příliš náročné, ani ne příliš snadné.

Přínosné je zahrnovat konkrétní cíle pro dítě, které potřebuje posílit v některé oblasti nebo podpořit zájem či nadání, do denních příprav. Využity mohou být chvílky či jen momenty v průběhu celého dne (např. při ranních hrách nebo pobytu venku lze dítě výchovnou nabídkou namotivovat k aktivitám, aniž by postřehlo, že přitom procvičuje nebo upevňuje některé dovednosti nebo funkce jako sebeobsluhu, sociální samostatnost, paměť, postřeh, soustředění, zrakové rozlišování). Individuální práce s dítětem ve skutečnosti nemusí zabrat mnoho času. Jde především o promyšlenou a systematickou přípravu na práci, případně i o úpravu podmínek např. materiálních (zajištění potřebného vybavení) a organizačních (nastavení systému práce, rozvržení služeb pečujících osob).

Shrnutí doporučených kroků pro nastavení podmínek při individuální práci s dítětem:

1. cílené pozorování a rozbor výsledků práce dětí
2. vyhodnocení zjištění
3. stanovení výchovných opatření a postupů pro individuální práci s dětmi
4. plánování a realizace individuální práce s dítětem (poskytování cílené podpory v potřebných oblastech)

V celém procesu:

- spolupráce v týmu a s rodinou, případně s odborníky

Osobní portfolio

K systematickému sledování a vyhodnocování pokroků v daných oblastech se osvědčilo tzv. osobní portfolio dítěte. Doporučujeme jej založit každému dítěti, v níže navrhované podobě zvláště pro ty, které dosáhly 3 let. Sledování vývoje dětí neodmyslitelně patří ke kvalitní (systematické, cílené, plánované, individualizované) výchovné práci.

Funkční portfolio slouží především jako podklad pro plánování další práce s dítětem a napomáhá sledovat pokroky dítěte a jeho vývoj po celou dobu docházky do DS. Svou podstatou slouží k zachycení možných vývojových odchylek dítěte. Osobní portfolio proto lze uplatnit při spolupráci týmu (i v případě personálních změn) a při konzultacích a spolupráci s rodiči. Může sloužit i samotným pečujícím osobám jako podpora proti syndromu vyhoření, protože vidí výsledky své práce v evidovaném posunu dětí.

Vhodné je si předem stanovit, co bude do portfolia zaznamenáváno a zařazováno. Součástí portfolia bývají **výsledky činností dětí** s datem jejich vzniku a **záznamy o pokrocích dítěte**. Co se týká výsledků činností dětí, jedná se o plošné nebo trojrozměrné výtvořky. Protože v DS zabírají dost místa, děti si je často odnášejí domů. Pak stačí mít založené jejich kopie nebo fotografie. Z výsledků aktivit každého dítěte můžeme vysledovat např. zručnost, tvořivost, vývoj grafomotorického i kresebného projevu, u staršího dítěte i potenciální rizika (dysgrafie, dyspraxie).

Záznamy o dětech mohou mít různou podobu, např. jako charakteristiky dětí s popisem toho, co je u kterého nápadné. Je zde však riziko, že některé vývojové oblasti zůstanou opomenuty. Na druhou stranu, pokud jsou vypracovány v souvislém textu, je v nich možné zaznamenat významné souvislosti.

Další v praxi osvědčenou formou jsou záznamy do listů s předtištěnými kolonkami. Obsah v nich bývá strukturován podle zvolených oblastí. Jejich výhodou je rychlý zápis. Někdy stačí proškrtnutí kolonky, jindy barevné označení, doplnění symbolem, např. číslicí (1–5, tj. v jaké kvalitě dítě sledovanou oblast zvládá) či písmenem (A/Č/N, tj. ano, částečně, ne). Možností je nespočetně, záleží na dohodě v týmu. Účelem je, aby se v záznamech pečující osoby rychle orientovaly a mohly je reálně využívat. Výhodou je, že při dobře stanoveném obsahu je možné u dítěte podchytit všechny důležité oblasti. Pokud však formulář zabíhá do podružných podrobností, výsledkem může být analytický pohled na dítě. Osvědčilo se obě formy kombinovat. Pro některá zjištění stačí rychlý záznam do kolonky, pro jiná se hodí slovní komentář s vyjádřením vztahů mezi zjištěními. Pohled na dítě je pak komplexnější a lépe odráží skutečnost.

Aby byly záznamy o aktuálním vývojovém stupni dítěte plně využitelné, měly by se obohatit o **výchovná opatření**, tedy o doporučené náměty, jak s dítětem dále pracovat v oblastech, kde potřebuje podpořit. Ty je třeba při plánování práce s dětmi dále konkretizovat.

Co tedy může vytvářet obsah záznamů o pokrocích dítěte? Jak bylo uvedeno, záleží na dohodě v týmu. Doporučujeme úkolem pověřit zkušenou a profesně zdatnou pečující osobu, případně externího mentora. Portfolio, podobně jako PVP, by nemělo být dílem jednoho pracovníka. Pokud má být funkční, musí být všem, kteří s ním pracují, srozumitelné. Při organizaci a členění portfolia je třeba pamatovat i na to, aby důvěrné a citlivé informace o dítěti a jeho rodině byly řádně zajištěny.

Při sestavování obsahu může DS čerpat z odborné literatury, zejména z publikací vývojové psychologie. Ve struktuře se může inspirovat i dokumenty pro předškolní vzdělávání, ovšem s citlivým ohledem na věk dětí v DS. Jedná se např. o Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Desatero pro rodiče dětí předškolního věku a Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV (obsahuje tzv. vývojové řady)⁸. Jejich obsahy jsou členěny do oblastí se stanovenými kritérii pro dosažení dané úrovně.

⁸ *Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-10-6.

Pokud DS navazuje na některý z alternativních systémů nebo je zaměřena na určitou oblast, na niž v péči a výchově dětí klade důraz (např. na pohybový rozvoj), z obsahu záznamů by mělo být zřejmé, že DS u jednotlivých dětí zjišťuje, jakých výsledků v prioritních oblastech dosahuje.

Záznamy o pokrocích dětí je vhodné vyplňovat zhruba třikrát do roka (na počátku, kdy děti poznáváme, v pololetí a na konci roku). Mimo tyto cyklické záznamy je možné do nich zachytit významná data v životě dítěte (např. kdy poprvé samostatně sešlo schody). Součástí záznamů mohou být vyjádření a doporučení od specialistů (od psychologa, neurologa apod.).

Portfolia mají nejčastěji podobu šanonů, příp. boxů na výtvary dětí. Mohou být označeny fotografií či značkou dítěte, které by mělo vědět, jaké výsledky jeho činností se do nich ukládají. V neposlední řadě portfolia mohou sloužit i jako „kronika“ života dítěte ve vaší DS. K tomu účelu mohou obsahovat postřehy a výroky dítěte, popřípadě audiovizuální dokumenty (fotografie, audio, video), ocenění (diplomy) a při předání rodině zůstat hezkou vzpomínkou na raný věk dítěte a jeho prožití v DS.

Cílem této kapitoly bylo zdůraznit, že jedním z nejdůležitějších ukazatelů kvalitní činnosti DS je schopnost pečujících osob pracovat s dětmi podle jejich individuálních potřeb. Podmínkou je, aby na tuto práci byly dobře připraveny (kvalifikace, další vzdělávání). Nejen pečující osoby, ale také vhodná organizace podmínek DS, pozitivní sociální klima DS a úzká spolupráce dospělých mohou účinně přispívat k rozvoji osobnosti každého dítěte.

11 PRÁCE S NEGATIVNÍMI EMOCEMI DĚTÍ

Téměř každé dítě občas projevuje negativní emoce. Nás dospělé taková situace nenechává klidnými a zajímá nás, co za těmito projevy stojí a jak jim případně předcházet.

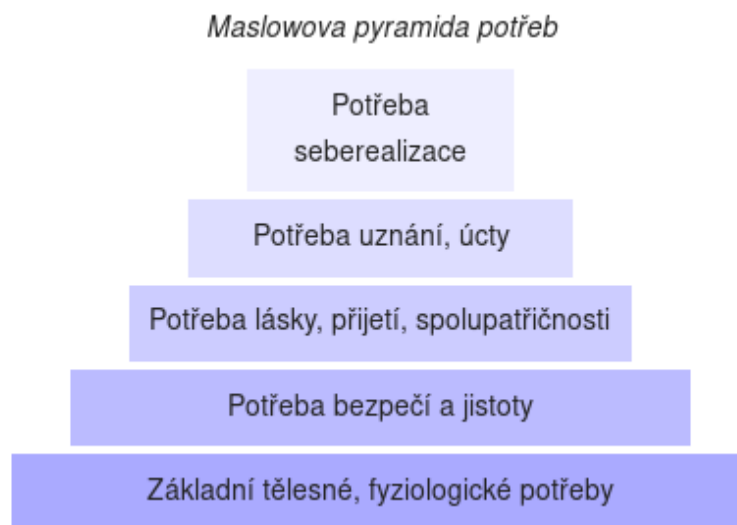
Většina dětí mezi druhým a třetím rokem prochází **obdobím vzdoru**. Jedná se v procesu sebeuvědomování o přirozené stadium. Projevuje se negativismem se slůvkem „ne“ a snahou o samostatnost „já sám“. Tento vývojově podmíněný vzdor někdy charakterizují bouřlivé emoce.

Při jejich projevech je třeba si uvědomit, čím byly vyvolané. Pokud jde o křik, vztek a vzdor, často se jedná o emoce podnícené nepohodlím, přetížením, únavou dítěte nebo jinou příčinou spojenou s nevhodnými okolnostmi, kterými nebyly naplněny některé z jeho potřeb.

Proto si připomeňme 5 základních lidských potřeb. Platí pro nás pro všechny, lišíme se jen v míře a způsobu jejich naplňování. Znalost potřeb nám může usnadnit pochopení projevů dítěte a dovést nás k nastavení optimálnějších podmínek.

Následující obrázek znázorňuje základní **lidské potřeby** (podle psychologa Abrahama Maslowa). Stupně představují jejich posloupnost, kde naplnění spodního je předpokladem pro naplňování vyššího stupně, nelze je přeskočit. Z toho je zřejmé, že nejprve musíme mít uspokojeny základní tělesné potřeby k zachování života (pití, jídlo, spánek, teplo apod.). Jakmile toto máme zajištěno, vyvstává potřeba bezpečí a jistoty, a to nejen v oblasti biologické (např. příbytek, pravidelný přísun stravy), ale i psychické (potřeba sociálního prostředí se stabilními vztahy poskytujícími ochranu apod.). Na nejvyšším stupni se nalézá potřeba seberealizace, tj. využívání schopností a vloh k naplňování smyslu života.

Obrázek 1

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida

Z výše uvedeného vyplývá, že důležitým úkolem DS je zajistit každému dítěti prostředí, ve kterém jsou naplňovány jeho fyziologické potřeby a kde se navíc cítí bezpečně a jistě (např. vytvořením pozitivního sociálního klimatu a předvídatelného prostředí se systémem a pravidly), kde cítí, že je přijímané a je součástí společenství, kde jsou jeho aktivity oceňovány a kde jsou rozvíjeny jeho schopnosti s prostorem pro jejich uplatnění.

Vedle obecně platných potřeb je nutné v DS zohledňovat **potřeby individuální**, které se u jednotlivých dětí mohou lišit v míře, kterou k naplnění potřebují (např. při uspokojování individuální potřeby spánku a odpočinku, při respektu k osobnímu tempu, při poskytování množství smyslových podnětů). Takové prostředí pak podporuje tělesnou a duševní pohodu dětí a přispívá k jejich zdravému rozvoji.

Při práci s dětmi bychom měli mít na mysli, že k duševní rovnováze a pocitu spokojenosti potřebují děti naplňovat **3 svobody**:

1. svobodu pohybu (děti potřebují denně několik hodin pohybu, převážně spontánního, tj. neorganizovaného)
2. svobodu projevu (bez popírání emocí)
3. svobodu ve volbě smysluplné aktivity (smysluplné pro dítě, ne pro dospělého)

Ve shodě s výše uvedenou pyramidou potřeb dítě při tom potřebuje prožívat:

- ✓ pocit bezpečí a jistoty
- ✓ láskyplné přijetí
- ✓ vytyčené hranice (jasné a přitom milující)
- ✓ svoji cenu skrze smysluplnou aktivitu (dítě se chce zdokonalovat)
- ✓ svou důležitou roli ve společnosti

V následujících tabulkách uvádíme příklady možných příčin projevů negativních emocí u dětí z důvodu nerespektování jejich potřeb a také doporučení, jak předcházet jejich vzniku nebo jak je zmírnit.

Ad 1) **Svoboda pohybu**

Příčiny negativních emočních reakcí dětí, jejichž příčinou je nesvoboda pohybu, kdy dítě např.:

- x je svázané oblečením, které je příliš těsné, nebo naopak při pohybu překáží (sukně, kalhoty, ponožky, plena)
- x balíme do plen (necítí své tělo, není v kontaktu s podložkou holou kůží, holýma nohama a rukama, má kyčle neustále ve vynucené poloze)
- x nemůže se hýbat (např. je připoutáno do autosedačky, do jídelní židličky, je v ohrádce anebo v postýlce s ohrádkou, v kočárku, nosítku či šátku)
- x zažívá frustraci z mála hmatových podnětů (nesmí se pohybovat nahé na podlaze, venku v písku, na trávě a hlíně, nesmí si hrát s blátem a ve vodě – v kalužích či potoce)
- x nemá fyzické překážky, které by mohlo zdolávat (chybí možnost skákat, válet se, šplhat, spouštět se a klouzat, tahat, nosit břemena), zažívá odrazování od takových činností
- x nesmí sahat na předměty, které vidí denně v užívání u dospělých (telefony, počítače, tablety, protože by je mohlo rozbít)
- x má omezený pohyb, aby si neublížilo (např. nespadlo, nespálilo se, neřízlo se)
- x nedosáhne na věci (ve skříni, na vodovodní kohoutek, nevyleze si samo na jídelní židličku, nepodá si knihu z knihovny, nepověsí bundu na věšák), když prostředí není uzpůsobeno jeho výšce a schopnostem

Příklady omezení pohybu vycházející z uspořádání podmínek či organizace dne v DS:

- x režim dne bez pestré nabídky pohybových aktivit
- x převaha řízených pohybových aktivit podle pokynů a pravidel
- x omezené prostory bez využívání možnosti zvětšení plochy k pohybu (např. odsunutím nábytku, stolů, židlí, lehátek) a bez pohybové kompenzace (např. bez zajištění aktivního programu při pobytu venku)

Ad 2) Svoboda projevu

Dospělí se v emočně vypjaté situaci často snaží dítěti vysvětlit, jak a proč nemá např. křičet, válet se po zemi a jak by se mělo správně chovat. S jejich vysvětlením ale úleva u dítěte nepřichází. Proč? Protože se snaží na dítě působit přes oblast racionální, ale dítě má zasaženu oblast emocionální. Působení dospělého se tak míjí účinkem. Scéna může vygradovat až do nežádoucího afektu dítěte i dospělého. V takovém případě dospělý není dítěti oporou, naopak jeho nejistotu umocní a neukáže mu cestu, jak příště obdobnou situaci řešit. Jiná situace je tam, kde dítě může autenticky vyjadřovat cokoli, i to, co cítí, a kde dospělý s klidem reaguje tak, že dítěti dokáže, že je s ním, nikoliv proti němu.

Nesvoboda projevu emocí znamená, že je dítě:

- x vedeno k popírání nebo utlumení emocí (např. „ty toho naděláš, vždyť se nic nestalo, tak koupíme jiný; nebuď baba; všichni se koukají; nehraj divadlo“), tím ale dítěti neumožní emoce projevit, emoce dítě nezpracuje, ale v sobě hromadí

Doporučené postupy pro práci s negativními emocemi dětí:

- mít povědomí o lidských potřebách a o potřebách konkrétního dítěte
- vytvářet vhodné podmínky k uspokojování potřeb dětí
- vytvářet citově vřelé prostředí s otevřeným vyjadřováním emocí
- nastavit hranice a při jejich překročení dítě klidně upozornit (např. místo „nesmíš si brát hračky domů“ lze klidně reagovat: „máme tu hodně hezkých hraček, ale nemohou se brát domů, protože ty ani děti byste si neměli s čím hrát“)
- snaha porozumět prožitkům dítěte a dát to najevo vyjádřením chápajících výroků (např. „máš na Oldu zlost, protože ti vzal hračku, rád bys ho uhodil, když to uděláš, bude ho to bolet...“)
- projevy dítěte nehodnotit, neodmítat, nenaléhat na změnu v jeho chování, nekárat, nevyčítat, neprojevovat netrpělivost, nezvyšovat hlas, nenechat „se vytočit“, ale také dítě nelitovat
- rozpoznat pocity a reagovat tak, aby jim i dítě lépe porozumělo
 - např. dítě spadlo do bláta a namísto „Ty vypadáš! To zas bude práce!“ reagovat pozitivně „Vím, je to nepříjemné, ale dá se to vyprat...“ tj. s vyjádřením naděje na řešení
 - nebo „Navrhuji, že to uděláme tak ..., máš i ty nějaký nápad?“ tj. se zapojením dítěte do řešení problému, nebo „Hm, máš strach, že se maminka bude zlobit, že ses ušpinil. Taky se mi to stalo, když jsem jednou šel do školky...“ tj. s přenesením pozornosti)

Ad 3) Svoboda ve volbě smysluplné aktivity

Děti se od dětství připravují na život. K tomu jsou vybaveny velkou zvědavostí a chutí zkoušet nové věci. Pokud se dospělý bojí aktivitu dítěti povolit, je to často proto, že nemá důvěru v jeho schopnosti a neví, jak dítěti činnost bezpečně připravit.

Děti se pro život učí různým praktickým činnostem jako např. ovládat počítač, ale měly by také umět manipulovat s nožem a zacházet s horkou vodou. To vše v bezpečí, bez stresu a tak, jak to zvládnou, tj. po troškách. Ne zákazem, ale postupně, aby s ohledem na individuální předpoklady např. ve 3 letech zkusily pod dohledem krájet okurku a v 6 letech zvládly usmažit palačinky. Ve školním věku pak mohou nasekat dřevo a založit oheň a uvařit polévku na ohni. Takové děti budou na sebe hrdé, budou pracovat opatrně a tak, jak nejlépe umí, protože cítí důvěru dospělých a vážnost úkolu, který dostaly.

Dítě není svobodné ve volbě aktivit, jeho potřeby zkoumat a manipulovat s objekty jsou popřeny, když dospělý jeho počínání:

- x omezuje (např. „Co to zase děláš? Proč vytahuješ ty kolíky? Nejsou na hraní! Běž si hrát s vláčkem!“)
- x kritizuje, znevažuje (např. „Cos to zase vymyslel? Hned to uklid', kam to patří! Dej mi s takovými nesmysly pokoj!“)
- x neschvaluje se zdůvodněním, že je na to malé, nešikovné

Doporučení pro dospělé při volbě aktivit dětí:

- rozeznávat, co je pro dítě smysluplná činnost
- jít naproti zájmům dětí a nechat je pracovat na činnostech, které jsou pro ně zajímavé, byť se dospělému zdají nesmyslné nebo příliš obtížné („Aha, tebe zajímají ty barevné zátky. Ano, dá se s nimi házet! ... Budu ti je házet sem do hrnce, ano? Můžeš je vytáhnout a vkládat tady do té krabičky. Zkus, dají se prostrčit? Vybereš ty červené?“ ...)
- o záměru nechat rozhodovat dítě
- odhadnout, co dítě může zvládnout (dát mu příklad, v případě možného rizika na něj dohlížet)

Další možné příčiny negativních emocí dětí:

- x narušení řádu
- x dítě volá po hranici
- x dítě volá po pozornosti
- x dospělý překračuje hranice
- x opravování chyb dítěte
- x vyhrožování, ponižování
- x časový stres
- x tlak na činnost/nečinnost dítěte

Ad a) **Narušení řádu**

Některé děti nesou obtížně jakoukoliv změnu. Pokud se činnosti dějí opakovaně, vnímají řád, v němž nacházejí oporu. Vědí, s čím mohou počítat. Pravidelné rituály jsou pro ně důležité (např. nepřítomnost hračky na spaní může v dítěti vyvolat i poměrně silnou negativní emoci). Je třeba počítat s tím, že změna zabere jistý čas, než se s ní dítě vyrovná (např. stěhování, nový sourozenec, nová práce matky), a může vést k neklidu, až stresu. Pokud dítě reaguje na změny negativně, je důležité sledovat, jak je zvládá. Oporu nalezne u dospělého, který se sám se změnami v klidu vyrovnává.

Ad b) **Dítě volá po hranici**

Děti někdy „zlobí“ a vztekají se, protože dospělý je „příliš klidný“, neprojevuje emoce. Dítě tím „volá“ – „Dej mi najevo, co cítíš!“. Také u lhostejného, duchem nepřítomného či slabého dospělého tím může „volat“: „Už mě zastav! Nedomluvej se se mnou – dej mi jasnou hranici! Řekni mi, co, jak a proč mám ne/dělat!“

Ad c) **Dítě volá po pozornosti**

Dále může dítě u dospělého, který je přepracovaný, ustaraný, přetížený apod. „volat“ po minulém čase plném milující pozornosti. Pokud dítě nemůže získat přízeň, bude se snažit získat alespoň nějakou pozornost a tou může být i hněv dospělého. Pokud dítě zjistí, že se mu věnuje, když se válí po zemi a křičí, využije tento ověřený model.

Ad d) **Dospělý překračuje hranice**

Někdy stačí jedno necílené vyrušení (např. radou či kritikou nebo jen utřením nosu, pohlazením, přiblížením se). Vyrušení, kdy dítě potřebuje samo objevovat, jej může emočně rozladit, může ztratit o činnost zájem nebo se může vztekat či projevit agresi (křičí, obviňuje, kope do věcí, uhodí někoho/něco).

Ad e) **Opravování chyb dítěte**

Chyba je pro vývoj dětí přirozená. Není třeba je ihned opravovat. Pokud se jedná o situaci, kdy se dítě soustředí a je předpoklad, že na chybu přijde samo, předčasný zásah ho připraví o cennou zkušenost. Takové počínání dospělých mohou děti prožívat nelibě.

Ad f) **Moralizování, vyhrožování, ponižování**

Někteří dospělí mají za to, že usměrní chování dítěte skrze vyvolávání nepříjemného pocitu (např. „To jsem si myslel, že to rozliješ! Cos to zase dělal? Proč do toho strkáš? Ukaž, dej mi to, naleju to sám!“). Lépe je reagovat v klidu (např. „Ty jsi chtěl nalít mléko a tady se ti vylilo mimo skleničku, že? ... Taký jsem vylíval, když jsem byl jako ty. Mohl jsem ti dát trochu méně mléka.“ A s podáním utěrky: „Vím, že si s touhle situací už umíš poradit!“). V prvním případě dospělý namísto „ponaučení“ v dítěti vyvolává negativní emoce (pocity lítosti, křivdy, zostuzení). Dítě se příště bude takovému dospělému snažit vyhnout nebo se bude snažit činnosti vykonat mimo jeho zorný úhel nebo činnost nebude chtít dělat vůbec.

Ad g) **Časový stres**

Pokud nemáme čas se domlouvat, nelze se domluvit. Měli bychom také vědět, že ve stresu se dítě učí pomaleji anebo vůbec.

Ad h) **Tlak na činnost/nečinnost dítěte**

Pokud chceme, aby se dítě něco naučilo anebo naopak něco přestalo dělat (např. rychle ukončilo hru), můžeme v něm vyvolat negativní reakci. Dospělý může dítě při nevhodné činnosti láskyplně zastavit a domluvit se, za jakých vhodnějších okolností by mohlo naplnit svoji potřebu (např. dítě rozhazuje hračky, po dohodě a úpravě podmínek je hází na cíl). Ukončit činnost nebo hru zaujatého dítěte je třeba citlivě, např. je možné ho s časovým předstihem upozornit na potřebu odchodu nebo se začlenit do hry a nenásilnou režií dovést aktivitu do takového konce, aby se dítě cítilo naplněno, nikoliv ošizené.

Jak by měl reagovat dospělý na negativní emoce dítěte? Nemůže spoléhat na vysvětlení příčin dítětem, protože to hlubší příčiny nezná. Vyptávání se může stav ještě zhoršit. Dospělý by si měl uvědomit, že dítě negativní emoce nemůže ukončit na povel a nepomůže dítěti ani tím, že ho bude jen konejšit. Dítě v tu chvíli potřebuje ze strany dospělého přijetí a porozumění. Dospělý by proto měl **hledat příčiny** stavu dítěte. Někdy je to jen momentální odepření přání dítěte (takto vyvolané emoce odezní poměrně rychle, např. upoutáním pozornosti dítěte k něčemu jinému). Jindy je stav dítěte důsledkem toho, že se dlouhodobě v situaci neorientuje nebo se v ní necítí dobře, jak ukazuje následující tabulka.

Hněvem a vztekem se projevují často hlubší emoce, příčinami mohou být například:

- ✓ změny v rodině (např. rozvod rodičů, nový sourozenec, kdy dítě prožívá nejistotu, lítost, žárlivost a projevuje se výbuchy vzteku)
- ✓ dítě je v tlaku (např. dospělý je pracovně a emočně přetížený, ve stresu neprojevuje potřebnou trpělivost, zájem, citlivost vůči dítěti, které reaguje vzdorem)
- ✓ dospělý nedává dítěti hranice (dítě se v situacích neorientuje, nejistotu projevuje záchvaty pláče, vzdoru bez úlevy)

Když se dítě vzteká, je nutno ho **nechat emoce prožít**, nikoliv umocňovat. Člověk ve stresu, ať už dítě, či dospělý, potřebuje projít emocemi, aby mohl opět racionálně uvažovat a komunikovat. Na to potřebuje čas, bezpečí a přijetí – dostat se do „fáze vyčerpání“. Až do doby, kdy se dítě začne uklidňovat, je vhodné, když dospělý jen přijímá jeho reakci hněvu či vzdoru, zajišťuje dítěti bezpečí. Nezapomínejte, že návaly vzteku prochází určitým průběhem a až teprve na konci celého prožití této negativní emoce je dítě schopné s námi komunikovat, případně přijímat naše rady, vysvětlení apod. Emoce se projevují ve vlnách a mohou se vracet, proto mějte trpělivost a počkejte až tato negativní emoce dítěte zcela dozní (např. dítě se vzteká, poté se začíná uklidňovat, ale stále emoci prožívá a jakýkoli vjem v něm může opět emoci vzteku zvýšit). Těchto opakování může být více, než emoci prožije a přijde konečné uklidnění dítěte.

S dítětem pak lze navázat komunikaci skrze:

- racionální logiku, s věcným tónem hlasu (např. „Ty jsi teď smutný, protože se klaunovi ulomila ručička. Rozumím, to bylo nečekané.“)
- hmat/dotek – volíme jemný/silný dle potřeb dítěte, jasný jemný/silný hlas (např. „Můžu tě teď obejmout, aby ses cítil lépe?“)
- vyjádření emocí – dospělý mluví o svých emocích a jejich prostřednictvím navazuje kontakt (např. „Ty jsi nešťastný z toho rozbitého klauna. Taky jsem nedávno byl, když se mi rozbilo auto a zůstalo mi stát na křižovatce. Bylo mi do pláče!“)
- shrnutí/konstatování: „Hm... Rozbitý klaun.“
- pokračování v komunikaci s napojením na již zklidněné reakce dítěte (např. hledat spolu řešení, jak klauna opravit)

Co může dělat dospělý při vypjatých negativních emocích dítěte:

- sledovat dítě a uvažovat (např. co se skrže hněv snaží dítě komunikovat? která emoce je pod špičkou ledovce? co potřebuje?)
- pozorovat, zda dítě používá hněv k dosažení svého chtění, či je mu upírána potřeba (je rozdíl mezi chtěním a potřebou, potřeby jsou nutné, chtění ne)
- sledovat sám sebe (např. co s ním dělají emoce dítěte, popisovat si své reakce slovy, čímž se drží v klidu, a průběžně používat kompenzační techniky, např. rozdýchávat se, aby zůstal v klidu)
- popisovat, co vidí (např. „jsi smutný, protože se klaunovi utrhla ručička“, ale potvrzení emoce neznamena, že půjde koupit novou hračku)
- pozorovat, zda je/není vztek dítěte projevem závislosti dítěte na dospělém (např. zlobí se dítě na dospělého, protože mu překáží ve vývoji k samostatnosti?)

Nejlépe je negativním emocím u dětí předcházet. Vedle již zmíněných návrhů v obsahu kapitoly lze dále doporučit:

- mít znalost psychomotorického vývoje dětí
- připravit vhodné prostředí pro dítě i sebe jako průvodce
- mít realistické cíle ohledně schopností dítěte
- vyloučit problematické situace (např. nemít v dohledu dózu s bonbóny)
- případně používat kompenzační techniky v situaci narůstajícího napětí u dítěte (např. začít zpívat, tančit se snahou o přesměrování pozornosti a emočního přeladění, s možným vyzváním dítěte, aby se přidalo)
- nespěchat

Ideální je, když děti vychovávají dospělí, kteří své emoce umějí zvládat. Pokud dítě vidí dospělého, který se svými emocemi hněvu a nespokojení pracuje (např. namísto křiku, bití či vyhrožování se rozdýchává, rozpohybuje, zpívá), spontánně ho napodobuje. Vzteká-li se dítě a následně se vzteká i dospělý, situaci jen nezdravě vyhotí. Dítě navíc nevidí příklad vhodného, společensky únosného, konstruktivního modelu chování.

V DS mohou děti zejména v době adaptace prožívat a projevovat negativní emoce, které se mohou přenášet i na ostatní děti. Proto je důležité vědět, jak je vhodné postupovat, ale nejen to, důležité je těmto situacím a jejich příčinám porozumět a umět jim předcházet.

DS by měla být místem s pozitivním sociálním klimatem, kde se děti cítí dobře, aby se mohly zdravě rozvíjet. V případě, kdy některé dítě prožívá negativní emoce často a dlouhodobě, je třeba hledat příčiny a začít v tomto ohledu spolupracovat s rodinou (příp. odborníky). Dítěti tak můžeme pomoci najít potřebnou emoční rovnováhu a nastolit tím i klidné prostředí pro ostatní děti v DS.

Závěrem této kapitoly vás chceme vyzvat, ať jste v těchto náročných situacích laskaví a trpěliví. Začněte sami u sebe a rozvíjejte práci s vlastními emocemi, hledejte techniky, které vám pomohou zvládat i tyto nesnadné situace. Víme, že je to opravdu náročné, ale každá emoce někde končí, a jelikož se snažíte vychovat sebevědomé, vyrovnané jedince, tyto první kontakty jsou pro ně zcela zásadní a ponesou si je s sebou dále do života.

12 ŘEČ – VÝVOJ, PORUCHY, PODPORA

Komunikace zastává v životě každého jedince důležitou roli. Zajišťuje výměnu informací, názorů, myšlenek a pocitů. Zahrnuje komunikaci slovní, mimoslovní (např. mimika, gesta, postoje) a komunikaci činem (konkrétní jednání). Hlavním dorozumivacím prostředkem je komunikace slovní prostřednictvím **řeči**.

Ve vývoji řeči dětí je možné sledovat určité zákonitosti. První **období předřečové** charakterizují hlasové projevy, jakými jsou křik, pláč, broukání, žvatlání a první chápání slov.

Křik je po narození prvním hlasovým projevem dítěte. Jedná se o pudovou tělesnou reakci. Kolem šestého týdne se zvyšuje intenzita i rozsah jeho hlasu, který se proměňuje v pláč, jímž vyjadřuje pocity nepohody, hladu, bolesti. Při opakování sacích pohybů dítě objevuje ohebnost jazyka a rtů a vydává tzv. zvučky. Jedná se o broukání, ještě bez konkrétních hlásek.

Zhruba od čtyř měsíců si dítě rozšiřuje škálu zvuků, které připomínají prozpěvování. Jde o pudovou hru s mluidly s pocitem libosti. Takové žvatlání je vlastní dětem všech národů i dětem s poruchami sluchu. Jedná se o neutrální A a souhlásky P B M T.

Od druhého pololetí svého života dítě experimentuje s hláskami a slabikami. Při zdvojení mohou znít jako první slova (papa, baba, mama, tata). Je-li dítě k aktivitě podněcované, snaží se je i napodobovat. Zprvu jsou pro něj bezobsažné. Od třetího čtvrtletí začíná spojovat slova s určitým významem. Některým slovům, otázkám (Kde je? Kde máš nos?), pokynům (Ukaž, jak jsi veliký! Udělej paci-paci!) již rozumí a reaguje na ně gestem, pohybem, hlasem (např. v 8. měsíci – ukazuje, tleská, natahuje se, protestuje, podává; v 9. měsíci – dej, kuk, pápá; v 10. měsíci – není, jíst, pít; v 11. měsíci – pojď). Dítě k reakcím a nápodobě podněcuje výraznou artikulací, gestikulací a mimikou. Rizikem pro vývoj řeči už v tomto počátečním období je nepodnětné prostředí.

První slova, tj. vědomě vyslovená s pochopením jejich významu, se objevují kolem jednoho roku dítěte, tedy v době, kdy některé děti nastupují do DS. Jde o slova jednoslabičná a dvouslabičná, tvořená opakováním stejné slabiky nebo již s obměnou slabik (pá-pá, pe-pa). Důležité je dítě v opakování slabik podporovat, poskytovat mu vzor k nápodobě (nešišlat). Dítě v této době komunikuje jedním slovem, ale často jím vyjadřuje celou větu, která může mít různé významy (slovo „ham“ může znamenat „mám hlad“ nebo „tam je jídlo“ apod.). Kolem 18 měsíců začíná dítě slova spojovat a tvořit **věty**, zprvu dvouslovné (auto tú-tú).

Mezi druhým a třetím rokem vlivem rozvoje smyslového vnímání, myšlení a paměti se **slovní zásoba** dítěte obohacuje a dovoluje mu čím dál lépe se dorozumět s okolím. Mezi počtem slov, kterým dítě rozumí a využívá je, může být velký rozdíl. Důležité je, jak dítě na sdělení druhých reaguje. Kolem 2,5 let tvoří již trojslovné i víceslovné věty. Postupně užívá **gramatická pravidla**, i když prozatím s častými chybami. Není vhodné dítě na ně upozorňovat, stačí mu poskytnout správný vzor a opakovat výroky ve správném tvaru.

Spolu s porozuměním řeči a vlastním vyjadřováním dítěte se rozvíjí také jeho **výslovnost**. Samohlásky dítě zvládne do šesti měsíců, souhlásky přibližně v pořadí, které je uvedeno v pravém sloupci tabulky (viz níže).

Věk kolem tří let je považován za hranici, kdy má dítě nárok na nižší mluvní aktivitu a kdy ještě není třeba se znepokojoval. Pokud po tomto období není zřetelný vývoj nebo jsou v projevech dítěte patrné výraznější odchylky, je vhodné taktně rodiče podnítit, aby se poradili s pediatrem či odborníkem.

Uvádíme stručný přehled vývoje řeči od 1 roku do 6 let s poznámkou, že se jedná pouze o schéma. Je třeba počítat s individuálními rozdíly a také dívky mohou být ve vývoji řeči o něco vyspělejší než chlapi.

Přehled vývoje řeči v předškolním věku:

Tabulka 3

Věk	Stupeň rozvoje řeči	Vývoj výslovnosti hlásek a slabik v daném časovém intervalu
od 1 roku	<ul style="list-style-type: none"> ✓ dítě rozumí jednoduchým pokynům ✓ začíná vyslovovat slova 	M P B A E I O U D T N J
1–1,5	<ul style="list-style-type: none"> ✓ tvoří jednoslovné věty s uplatněním principu slovo + gesto, např. na otázku „Co to je?“ odpoví „Ba“ (balon) s gestem správným směrem 	
1,5–2 roky	<ul style="list-style-type: none"> ✓ tvoří dvouslovné věty s uplatněním principu slovo + slovo, např. na otázku „Kde je?“ - „Ba(balon) – ne(není)“ 	
od 2 let	<ul style="list-style-type: none"> ✓ dítě tvoří jednoduché věty ✓ samo klade otázky typu „Co to je?“, rozšiřuje si tím slovní zásobu 	K G H CH OU AU V F
2,5 roku	<ul style="list-style-type: none"> ✓ tvoří trojslovné i víceslovné věty ✓ začíná vedle podstatných jmen a sloves (často nahrazovaných citoslovci, např. bác) užívat i přídavná jména ✓ postupně si začíná osvojovat gramatiku 	
3 roky	<ul style="list-style-type: none"> ✓ dítě zjišťuje souvislosti – ptá se „Proč?“ ✓ začíná tvořit souvětí ✓ aktivně ovládá kolem 400 slov 	D T N L Bě Pě Vě Mě
4 roky	<ul style="list-style-type: none"> ✓ dítě chápe děj a umí jej vyprávět v jednodušších větách ✓ pokračuje v rozšiřování slovní zásoby a gramatické stavbě vět ✓ užívá všechny slovní druhy 	Ď Ť Ň začíná Č Š Ž
5–6 let	<ul style="list-style-type: none"> ✓ dítě chápe složité děje ✓ vypráví a užívá přitom souvětí ✓ slovní zásoba je tvořena v průměru 3 000 slovy 	C S Z R Ř

Podle čeho lze zachytit případné opoždění, odchylky či rizika ve vývoji řeči dítěte do 3 let? Například:

Tabulka 4

Věk	Projevy
8 měsíců	nežvatlá, nenapodobuje
9 měsíců	nereaguje na řeč
1 rok	nežvatlá a neukazuje, ovládá méně než tři slova
1 a půl roku	neříká máma, táta, nepoužívá gesta
2 roky	používá méně než 10 slov, nerozumí pojům částí těla
2 a půl roku	neodpovídá na otázky, neřekne větu o dvou slovech
3 roky	nemluví nereaguje přiměřeně obsahu (nerozumí) má projevy mladšího dítěte

Řeč je komplexním jevem a do jejího vývoje mohou zasáhnout různé faktory a tak ji negativně ovlivnit. Příčiny mohou být jak vnitřní, tj. biologické, tak vnější, které na dítě působí z okolí. Nedostatky v řečovém vyjadřování označujeme jako poruchy řeči.

12.1 Poruchy řeči, s nimiž je možné se v dětské skupině setkat častěji

- **patlavost** (dyslálie) – jde o nesprávnou výslovnost hlásek, zpravidla na základě přirozeného vývoje, přetrvává-li do doby, kdy děti hlásku/hlásky mají již zvládnout, je namístě spolupracovat s rodiči a doporučit logopedickou péči
- **opožděný vývoj řeči** – pokud se nejedná o komplexnější problém a dětem je poskytována potřebná podpora, pak je reálná naděje, že se u nich stupeň vývoje řeči vyrovná

Doporučení pro práci s dětmi s opožděným vývojem řeči, např.:

- využívat principu názornosti (co ukazujeme, to pojmenujeme)
- děti k mluvení nenutit, nestavit je do středu zájmu
- dopřát jim radost z projevu při pohybu s říkankami
- nenutit je opakovat, počkat na spontánní nápodobu
- nechat je, aby se vyjádřily tak, jak umějí, neopravovat je nebo po nich jen v klidu opakovat ve správném tvaru
- poskytovat jim vhodné vzory
- chválit úspěchy přiměřeným způsobem
- spolupracovat s rodinou

- **výběrový mutismus** – děti jsou schopné mluvit, ale v některé situaci nebo s určitou osobou mají zábrany (často při adaptaci), někdy tyto děti mohou šeptat či odpovídat jednoslovně

Doporučení pro práci s těmito dětmi jsou např.:

- děti nenutit, aby mluvily, komunikaci pouze nabízet
- chválit je i za maličkosti
- nestavět je do centra pozornosti
- nepřehánět to s reakcí na jakýkoli komunikační úspěch
- zkoušet nové mechanismy chování k dětem či nové způsoby komunikace
- základem všech postupů by měly být pozitivní motivace a vstřícný, přívětivý přístup (tyto děti bývají velmi citlivé na pokárání a na nátlak)

- **koktavost** (balbuties) – tato porucha má mnoho podob a příčin a může se projevit již kolem třetího roku dítěte poruchami plynulosti řeči, nutná je dohoda s rodiči o úpravě podmínek a shodných postupech

Doporučení pro práci s těmito dětmi jsou např.:

- zajistit pravidelný denní režim s dostatkem pohybu a odpočinku
- na čas omezit nové podněty, hrát známé hry, chodit na známá místa
- opakovat rytmické písničky a říkanky s pohybem
- nespěchat při rozhovoru, neopravovat, případně pomáhat taktním doplněním obsahu – „Ty jsi byl u babičky, vid?“
- klást otázky obsahující odpověď – „Chceš čaj, nebo mléko?“
- přirozeně zvyšovat slovní zásobu a vyjadřovací aktivitu pomocí známých pohádek, obrázků
- vyhýbat se situacím, které jsou pro vyjadřování dítěte náročné
- při zhoršení řeči přecházet na šepot
- pokud se řeč zhruba do měsíce neupraví, doporučit návštěvu logopedického pracoviště

Pro informaci doplňujeme výčet o poruchy řeči, které vyžadují úzkou spolupráci s odborníky. Jsou jimi:

- **oněmění** (mutismus) – vzniká na podkladě silného psychického traumatu (šok, stres, vyčerpání), vyžaduje odborný přístup, zpravidla ve spolupráci odborníků z oblastí psychologie, foniatrie, logopedie
- **vývojová dysfázie** – zasahuje více oblastí a svými příznaky může být zaměněna za autismus nebo mentální retardaci (podrobněji o nich v kapitole Děti se speciálními potřebami). Při včasné diagnóze a správném přístupu lze děti zařadit do společnosti. Příznaky mohou být různorodé, nejnapadnější je opožděný vývoj řeči, dále patlavost, gramatické obtíže (špatný slovosled, nesprávné koncovky), narušené zrakové i sluchové vnímání (potíže s kresbou, přesmyk slabik, komolení), porucha krátkodobé paměti (potíže při zapamatování básničky), narušení pohybových funkcí (zhoršená koordinace pohybů mluvidel, pohybu rukou) apod.

Pro podporu vývoje řeči dětí může DS spolupracovat s odbornými pracovišti (pediatrie, psychologická poradna, neurologie, logopedie, pracoviště foniatrie či ORL – ušní, nosní, krční). Spolupráci lze nastavit např. formou konzultací s odborníky nebo jejich návštěvou v DS ke zjištění řečové úrovně dětí. Odborná péče se opírá o zjišťování příčin poruch, na jejichž podkladě jsou voleny cesty nápravy.

Příčinami poruch řeči mohou být:

- ✓ nedostatky ve sluchovém vnímání (např. zbytnělá nosní mandle vyvolávající lehkou nedoslýchavost)
- ✓ nedostatky v obratnosti mluvidel (např. zkrácená podjazyková uzdička omezující pohyb jazyka)
- ✓ nevhodné výchovné přístupy (málo podnětné prostředí nebo naopak vysoké požadavky na výkony dítěte)
- ✓ špatné mluvní vzory (šišlání, chudý jazyk)
- ✓ komplexnější příčiny jako např. rozumová omezení, psychické zábrany (mutismus), neuropsychické příčiny (kocktavost), neurologické příčiny (vývojová dysfázie)

Pokud máte v DS pochybnosti o zdravém vývoji řeči, je možné se nejprve zaměřit na sluchové vnímání dítěte. Je vhodné jednoduchými testy vyzkoušet, zda dítě přiměřeně reaguje na zvuky a hlasy (volat na něj jménem s různou intenzitou, z různých stran a vzdáleností, sledovat reakce dítěte na nečekané zvuky jako drnění budíku apod.). Pokud máme podezření, že dítě nereaguje podle očekávání, oslovíme rodiče a vedeme je ke spolupráci s DS a odborníky (dále viz kapitola Děti se speciálními potřebami).

Obecnými doporučeními podporujícími zdravý vývoj řeči dětí pro DS jsou:

- vytvářet příznivé sociální prostředí s pravidelným denním režimem
- nabízet dětem dostatek mluvních podnětů a vhodně je motivovat k mluvní aktivitě
- poskytovat správný mluvní vzor

Pro zdravý vývoj řeči je důležitý hlas, tempo řeči i jeho intonace se správným ovládním dechu. V tomto ohledu poskytujeme dětem vhodné vzory při práci s hlasem, např. při předčítání, vyprávění, hraní s maňásky. Ovládním dechu můžeme cvičit, a to i s nejmenšími dětmi formou **dechových cvičení** zaměřených na správný nádech a výdech, na jejich délku a směr jako např. foukání do roliček papíru, do peříček, do vody, se staršími dětmi brčkem do písku, mouky, do větrníku, do frkaček, rozfoukáváním barevných skvrn, foukáním do logopedických pomůcek, jako jsou turbínky či desky s drahami pro foukání brčkem.

DS může u všech dětí zábavnou formou rozvíjet také **obratnost mluvidel a fonemický sluch** (jemné sluchové vnímání a rozlišování). Obratnost mluvidel lze cvičit prostřednictvím pohybů mluvidel, zejména rtů a jazyka. Nejedná se o nápravu nesprávné a vadné výslovnosti, tu může poskytovat jen logopedický odborník. Taková cvičení lze zařazovat po krátkých chvilkách. Jako při každé činnosti je třeba děti vhodně motivovat (např. příběhy). Motivace zajistí udržení jejich pozornosti a posílí snahu o pečlivé provádění.

Fonemický sluch rozvíjíme u dětí **do 4 let** pomocí přirozených zvuků, výrazné artikulace, říkadly, básničkami, zpěvem a rytmizací. **U starších dětí** rozvíjíme fonemický sluch cvičeními zjemňujícími rozlišovací schopnosti (rozkládání a skládání slov, rozlišování počtu slabik, hlásek na začátku a na konci slov).

Příklady pro rozvíjení fonemického sluchu:

U dětí do 4 let	U dětí starších 4 let
<ul style="list-style-type: none"> → rozlišování zvuků – napřed vyslechnutí zvuků s pozorováním, pak určování bez oční kontroly, např. tikání budíku, zvonění klíčů, šustění papíru, zvonění mobilu, cinkání příborů → poslouchání zvuků v okolí, např. šustí listí, zurčí potok, zpívají ptáčky → podobná nebo stejná slova, např. předřikávání bez pohledu na ústa pečující osoby (pes – pes, pes – les; kabát – salát; talíř – malíř) 	<ul style="list-style-type: none"> → rozlišování výšky tónů – napodobujeme medvěda, motýlka → hláska, která nás probudí → výběr obrázků na danou hlásku → vytleskávání slabik → hledáme slova, která začínají na ko ..., končí na ...čka → hra na ozvěnu – dlouhé a krátké hlásky → slovní kopaná

Příklady pro rozvíjení obratnosti mluvidel:

Na statku	Na malíře	Mlsná kočička
<p>Příběh: U dědy na statku žije kůň, kravička, koza (obrázky). Proč koníček řehtá? Proč kravička bučí? Proč koza mečí? Asi mají hlad. Jak se ozývají? Íhahaha. Búúú. Mééé. Děda už spěchá s krmením. Dává jim trávu. Zvířátka ji přežvykují (přitahování čelistí, kruživé pohyby čelistí s otevřenými a sevřenými rty). Vysouvání čelisti vpřed – skus, předkus. Jako mlsná koza.</p>	<p>Příběh: Pan malíř se nám přestěhoval do pusinky. Ten tam ale vyvádí! Nejprve vybilí strop (jazyk přejíždí po horním patře), po stropě maluje kola. Namaluje všechny stěny (jazykem po zubech zepředu, zezadu i boční stranu tváří). I zvenku je vidět, jak pracuje se štětkou.</p>	<p>Příběh: Na dvorku je kočka, jmenuje se Vločka. I když je to zvíře, po jídle se líže. Nejradši má smetanu, chodí na ni potajmu. Pak očistí kožíšek, šikovní má jazýček. Jak si čistí kožíšek? Vyplázne jazýček a olízne si čumáček (horní, dolní ret, do kruhu), bradu (dolů) i ouška (do stran). Opakování podle potřeby.</p>
Kočka a její kořata	Přání pro maminku	Hra na ráno
<p>Motivace: Kočka přenáší kořata opatrně v tlamičce. Zkusíme to také tak? Dítě zvedne z plochého talíře mezi rty kousek piškotu (kotě) a přenesení jej na vedlejší misku.</p>	<p>Motivace: Vyrobíme pro maminku přání pro radost? Na papírové přání vytvoříme pusinkový vzkaz – rty dítěti natřeme jelením lojem (z hygienických důvodů jeho vlastním), dítě je otiskuje, nakonec je přetřeme vodovou barvou.</p>	<p>Vstáváme – protáhneme se a zíváme, usmějeme se na sebe a pošleme si pusou (střídání špulení a úsměvu), vyčistíme si zuby (jazyk po horní a spodní hraně zubů), zacvičíme pusou (stahování koutku vlevo, vpravo).</p>

V DS je mnoho příležitostí, jak u dětí podporovat vývoj řeči. Jde o oblast, která je pro celkový rozvoj osobnosti dítěte velmi významná, protože řeč je hlavním komunikačním prostředkem. Dobře zvládnutá komunikace člověku pomáhá v uplatnění ve společnosti, v sebevyjádření, podporuje sociální vztahy, a tím také zásadním způsobem podmiňuje jeho spokojené prožívání. Již od raného dětství je proto třeba sledovat, zda se řeč u dítěte správně rozvíjí. Včasným zachycením obtíží a účinnou podporou je možné dítěti významně pomoci a přispět ke kvalitě jeho života.

13 DĚTI SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI

Na DS se rodiče někdy obracejí se žádostí o přijetí dítěte se speciálními potřebami. V takovém případě je nutné se s nimi poradit, případně se poradit s odborníky a zjistit, jaké podmínky dítě ke svému rozvoji potřebuje. Poté je vhodné situaci zvážit s celým týmem a rozhodnout, zda je DS schopna podmínky poskytnout nebo vytvořit.

Rodiče v systému předškolní péče pro své dítě volí DS často z důvodu příznivého poměru počtu dětí a pečujících osob. Předpokládají, že tak mohou zajistit svému dítěti vyšší míru individuální péče. To však záleží na personálních a dalších provozních podmínkách konkrétní DS. Proto rozhodnutí o přijetí dítěte se speciálními potřebami leží vždy na straně DS.

Takto je možné postupovat v situaci, kdy rodiče jsou si speciálních potřeb dítěte vědomi a vedení DS o nich předem informují nebo kdy je při přijímacím řízení zjevné, že speciální podpora bude u dítěte nutná (tělesné postižení, Downův syndrom). S těmito rodiči může být zahájen otevřený rozhovor.

Ale vzhledem k tomu, že do DS mohou být přijímány děti již od útlého věku, může v průběhu docházky vyjít najevo, že některým z nich je třeba věnovat více pozornosti a případně jim také upravit podmínky. Zde je nutné postupovat velmi citlivě a v rodičích, kteří si nemusí obtíže svého dítěte uvědomovat, nevyvolávat nepodložené obavy. Stejně tak není namístě se v soudech o vývoji dítěte unáhlivat. V některých případech může k vyrovnání vývoje stačit intenzivnější individuální podpora, někdy jen více času pro rozvinutí určité oblasti.

Pracovníci dětských skupin nejsou oprávněni vyjadřovat nebo naznačovat jakoukoliv diagnózu, tu mohou stanovit pouze odborníci. Na druhou stranu se potřebují orientovat v zákonitostech vývoje a od nich posuzovat možné odchylky. Těmito zákonitostmi se zabývá vývojová psychologie, která poskytuje teoretický základ pro získání představ o tom, co a v kterém věku lze od dítěte očekávat. Zdravý vývoj jedince tedy postupuje v určitém řádu, ale také v poměrně širokých individuálních mezích. Dítě se v některých oblastech může vyvíjet rychle, až jakoby skokově, v jiných se může opožďovat (např. rychlý nástup řečového vývoje a současně emoční nezralost s problémy odpoutat se od rodinných příslušníků).

Pokud máte u dítěte podezření na vývojové odchylky, doporučujeme na ně zaměřit dlouhodobější pozornost. K tomuto účelu velmi dobře slouží portfolia, o nichž je blíže pojednáno v kapitole Individuální práce s dítětem. Stručně připomeneme, že se jedná o časosběrné záznamy projevů každého dítěte a výsledků jeho činnosti. U dítěte, u něhož jste zaregistrovali určité vývojové odchylky, doporučujeme pořizovat častější a podrobnější záznamy a následně je využít jako podklady pro plánování individuální práce, pro vyhodnocení jeho vývoje a pro případnou konzultaci s rodiči.

Tam, kde adaptace dítěte neprobíhá standardně (dítě je nebezpečné sobě i ostatním, vyžaduje stálou přítomnost pečující osoby, svými projevy výrazně narušuje dění a atmosféru v DS), je třeba zvažovat, do kdy je taková situace udržitelná a kdy začít s týmem a rodiči hledat cestu pro intenzivní spolupráci nebo doporučit jiná řešení (např. nástup dítěte odložit, poradit se s odborníkem).

Pokud se přes dlouhodobější podporu dítě nerozvíjí nebo jen s malými pokroky, je čas doporučit rodičům radu s pediatrem nebo dalším odborníkem, pokud tak už rodina neučinila. Opět je nutné zdůraznit, že jakýkoliv rozhovor na toto téma musí být veden citlivě a taktně, rodiče při něm nevystrašit, ale uvádět fakta bez hodnocení. Na druhou stranu stav nezlehčovat, ale dát rodičům naději s tím, že vývoj dítěte může probíhat v širokých mezích a že je možné s odbornou podporou díky tvárnosti dětského organismu rozdíl mnohdy vyrovnat.

Protože DS mohou navštěvovat děti již od šesti měsíců, mohou mezi nimi být i ty, které pro svůj nízký věk nemohou být diagnostikovány, zvláště pokud se vývojové odchylky týkají duševního vývoje. Nezbyvá, než co bylo popsáno výše – dítě sledovat, zjišťovat, v jakých fázích vývoje se nachází, a poskytovat mu individuální podporu. Jeho výkony nemají být srovnávány s výkony dalších dětí,

ale s jeho předchozími úspěchy. Důležité je sledovat, které aktivity zvládá, zda v něčem vyniká, a za každý malý postup jej chválit.

Úzká spolupráce s rodinou je základem úspěchu. Každodenní kontakty s rodiči je vhodné prokládat občasnými konzultacemi a v nich využít prostor a klid pro důkladnější vyhodnocení a nastavení další vzájemné spolupráce. Nedílnou součástí podpory je též psychická podpora rodičů s ujištěním, že s vaší pomocí mohou počítat.

Pro práci s dítětem s vývojovými odchylkami je výhodou, pokud bylo již diagnostikované jako dítě se speciálními potřebami, a k dispozici jsou informace od rodiny nebo přímo odborné vyjádření s doporučeními. Ta se mohou týkat různých oblastí – od úpravy prostředí, personálních podmínek, režimu dne i konkrétních postupů a námětů pro práci s dítětem. Tipem pro takový systematický speciální přístup k dítěti a rodině může být využití mentora (speciální pedagog, předškolní pedagog) z řad pečujících osob nebo externího pracovníka, který má zkušenosti s tzv. individuálním vzdělávacím plánem. Práce s ním jde již nad rámec této kapitoly, bližší informace lze najít na školských webových stránkách, např. www.rvp.cz a www.msmt.cz.

Děti, kterým je třeba věnovat speciální přístup a případně jim vytvořit speciální podmínky:

- ✓ s tělesným znevýhodněním
- ✓ s vadami řeči (viz kapitola Řeč – vývoj, poruchy, podpora)
- ✓ s více vadami
- ✓ se zdravotním znevýhodněním (z důvodu dlouhodobé nebo chronické nemoci)
- ✓ s odlišným mateřským jazykem
- ✓ a dále ***děti, u nichž nemusí být při přijetí do DS zřejmé, že se jedná o děti se speciálními potřebami (viz tabulka níže)***

My se budeme blíže věnovat poslední kategorii dětí. A to z toho důvodu, že mohou být do DS přijaty jako děti zdravě se vyvíjející a teprve při docházce se ukáže potřeba jejich speciální podpory. DS na ně nebývá předem připravena, a přesto situaci musí řešit tak, aby prospěla dítěti, rodině i ostatním dětem a nenarušila chod a klima DS.

Děti, u nichž nemusí být při přijetí do DS zřejmé, že se jedná o děti se speciálními potřebami:

- ✓ se sluchovým, zrakovým znevýhodněním⁹
- ✓ s mentálním znevýhodněním
- ✓ s poruchami autistického spektra
- ✓ s poruchami chování (ADHD)
- ✓ se specifickými vývojovými poruchami
- ✓ s mimořádným nadáním

⁹ Spadající do smyslového znevýhodnění.

Děti se sluchovým znevýhodněním se mohou do určité doby projevovat jako děti s opožděným mentálním (rozumovým) vývojem. Prodleva ve stanovení diagnózy je pro jejich vývoj promarněným časem, zvláště pokud ještě nemají vytvořené základy mluvené řeči (u dětí, které nastupují do DS po třetím roce, bývá problém zpravidla již odhalen). Proto je důležité zachytit omezení včas. Tomu mohou svým postřehem přispět také pečující osoby, pokud si u dítěte všimnou některých příznaků z následující tabulky.

Batole (1–2 roky), které nereaguje přiměřeně na zevní podněty:

- x neobrací hlavu ve směru hlasu na zašeptání, slabé zavolání v přiměřené vzdálenosti
- x nevěnuje pozornost zvukům z okolí a není schopno rozeznat, odkud přichází
- x neupoutá ho zvukové médium (rádio apod.)
- x nevyhledává společnost ostatních dětí
- x nenapodobuje jednoduchá pojmenování pro známé osoby a věci kolem sebe, ale setrvává ve fázi ukazování
- x nerozvíjí slovní zásobu a vyjadřovací schopnosti pro komunikaci

Pokud dítě nastoupilo do DS jako zdravé, a přesto jeho reakce nejsou přiměřené, je třeba hledat příčiny.

Doporučení pro postup, kdy dítě nereaguje na zvukové podněty přiměřeně:

- zjistit, zda dítě dobře slyší, např. zašeptat, zavolat jeho jméno, zatleskat, zazvonit na zvoneček z jedné i druhé strany, aby nás nevidělo (při hře nemusí reagovat z důvodu soustředění na jiné podněty)
- informovat rodiče, pokud dítě nereaguje nebo reaguje jen na některé signály
- doporučit odborné vyšetření (ORL, audiologie, foniatrie)
- dále spolupracovat s rodinou

Někdy dítě špatně slyší po zánětu středního ucha, rýmě, přičemž okolí nemusí změnu pro nízký věk dítěte zaregistrovat. Při včasné léčbě může jít jen o dočasnou záležitost. Jsou-li příčiny závažnější, je nutná komplexnější odborná podpora s užitím kompenzačních pomůcek, jakými jsou sluchadla nebo kochleární implantát aplikovaný do vnitřního ucha (nejlépe do konce druhého roku života).

Doporučení pro práci s dítětem se sluchovým znevýhodněním:

- mluvit na dítě ve vzájemné pozici, aby dobře vidělo na artikulaci, mimiku, gesta
- při společných aktivitách dítěti vymezit místo v dobrém zorném úhlu
- používat obrazový materiál, ukazovat na věci, poskytovat příležitosti pro manipulaci s objekty
- pomáhat dítěti v kontaktech s dalšími dětmi (být jeho tlumočnickem)
- poskytovat dítěti citovou podporu a blízký kontakt, potřebný i pro zajištění jeho bezpečnosti (nelze uplatňovat slovní upozornění)
- úzce spolupracovat s rodiči (informovat je o průběhu každého dne, diskutovat konkrétní potřeby dítěte a postupy práce)

Děti se zrakovým znevýhodněním mají narušenou orientaci v prostoru, samostatný pohyb a poznávací funkce, protože zrakem člověk získává nejvíce informací z okolí. Tato okolnost představuje ve vývoji dítěte závažné omezení.

Do DS může být přijato dítě se zatím neodhalenými zrakovými vadami, těžší vady zachytí rodiče či pediatr již v kojeneckém věku. Jejich příčiny mohou být různé a je třeba dítěti zajistit včasné odborné vyšetření a adekvátní následnou péči. Rozdílný přístup k dětem spočívá v míře jejich problémů. Jinou podporu vyžadují děti nevidomé, děti se zbytky zraku a slabozraké. U poslední skupiny se vada zraku někdy diagnostikuje opožděně, ačkoliv dítěti mohou pomoci brýle. DS může k tomuto odhalení přispět všímavostí pečujících osob či spoluprací s odborníkem, který v plánovaném čase vyšetří zrak přítomných dětí a pro rodiče v případě nálezu ponechá doporučení pro další řešení.

Projevy dětí se zrakovým znevýhodněním:

- ✓ nejistý pohyb (v neznámém prostoru dítě postupuje nejistými kroky, neběhá, naráží do objektů, zakopává o ně, šlape po hračkách)
- ✓ nepřiměřená vzdálenost očí od objektů (dítě si je přitahuje, těsně se k nim přibližuje)
- ✓ smyslové náhrady (dítě více využívá hmat, i v pozdějším věku strká předměty do úst)
- ✓ pasivita při aktivitách s obrazovým materiálem

Doporučení pro práci s dítětem se zrakovým znevýhodněním:

- přizpůsobit potřebám dítěte personální zajištění (pozn. tato podmínka při vyšší finanční náročnosti často představuje pro DS problém)
- poskytovat dítěti podporu v prostoru (blízkostí, komentářem, upozorněními, a to i pro zajištění jeho bezpečnosti)
- ponechat více času na seznámení se s prostorem, objekty
- při společných aktivitách dítěti vymezit místo v dobrém zorném úhlu a vzdálenosti
- přizpůsobit aktivity možnostem dítěte (poskytovat mu přiměřenou pomoc)
- je-li to nutné, pomáhat dítěti v kontaktech s dalšími dětmi
- poskytovat citovou podporu, blízký kontakt a motivaci s projevovanou důvěrou, že situace dítě dobře zvládne, udělovat mu pochvaly i za malé úspěchy
- dbát v případě nošení brýlí na jejich správné nasazení a čistotu čoček
- využívat v případě potřeby kompenzační prostředky (např. lupy obrazové, hmatové, orientační pomůcky)
- úzce spolupracovat s rodiči (informovat je o průběhu každého dne, diskutovat konkrétní potřeby dítěte a postupy práce s ním)

Děti s mentálním znevýhodněním (děti s mentální retardací) v lehké až středně těžké formě mohou být v raném věku do DS přijímány jako děti zdravě se vyvíjející. Lehčí vývojové odchylky mohou zůstat dlouho neodhaleny, někdy se projeví až při systematické přípravě na školu. Tyto děti mívají potíže s abstraktním myšlením. Přesto je jejich životní prognóza poměrně příznivá. Zvládnou sebeobsluhu, vykonávat jednoduchá zaměstnání a orientují se v sociálně srozumitelném prostředí. Děti se středně těžkou formou vzbudí pozornost odchylkami ve vývoji zpravidla v ranějším věku. Před nástupem do školy setrvávají na úrovni dvou- až tříletého dítěte. Patrná u nich bývá pohybová neobratnost, včetně problémů v oblasti jemné motoriky. Někdy se přidružují poruchy neurologické a duševní. Přesto i tyto děti docházku do DS mohou zvládnout. U těžké formy mentální retardace jsou již výchovné a vzdělávací možnosti značně omezené. Tyto děti vyžadují odlišnou péči.

Mentální retardace je vrozená, je při ní omezen vývoj poznávacích, řečových, pohybových i sociálních dovedností.

Projevy mentální retardace:

- ✓ nedostatečný rozvoj myšlení, řeči, paměti, pozornosti, představivosti
- ✓ omezená schopnost učení
- ✓ obtíže v přizpůsobení se životním podmínkám

Pokud pečující osoby registrují u dítěte mentální odchylky, měly by se v týmu dohodnout na postupu.

Doporučení pro postup při zachycení mentálních odchylek:

- nechat si dost času na pozorování dítěte
- pořizovat si záznamy o jeho projevech
- archivovat některé výsledky jeho činnosti (příp. jejich kopie nebo fotografie)
- informování rodičů, spolupráce s nimi

Jak informovat rodiče o opožděném mentálním vývoji dítěte?

Jedná se o závažné téma, které rodičům, zvláště pokud vývojové odchylky zatím neregistrovali nebo si je nechtějí připustit (zpravidla s očekáváním jejich budoucího vyrovnání), přináší hluboký zásah do života.

Doporučení pro komunikaci s rodiči:

- vystupovat v roli informátorů, kteří podávají objektivní zprávy o tom, jak dítě pobyt v DS prožívá, kde se mu daří a v čem dítě můžeme společně podpořit (přizvat rodiče k postupné spolupráci)
- všechny rozhovory zahajovat pozitivními zprávami
- nevyjadřovat soudy, domněnky, nehodnotit, nediagnosticskovat
- pořizovat si záznamy o vývoji dítěte (portfolio dítěte)
- diskutovat projevy dítěte s týmem (poskytovatel, vedoucí, pečující osoby, mentor apod.)
- vzdělávat se v řešené oblasti (samostudium, seminář, konzultace s odborníky se zákonným dodržáním GDPR)
- rozhodnout o potřebě konzultace s rodiči, neuspěchat ji (např. dítě s opožděným vývojem řeči jeví se jako mentálně retardované může vykázat skokový vývoj a začít rychle mluvit)
- dohodnout s rodiči konzultaci, připravit se na ni s využitím podkladů o vývoji dítěte (portfolio)
- informovat rodiče v klidu, taktně a citlivě o vývoji dítěte na základě dlouhodobějšího pozorování
- doporučit návštěvu pediatra či odborného pracoviště (pro získání doporučení, jak s dítětem dále pracovat, případně jim nabídnout kontakty na odborná pracoviště)
- nechat rodičům naději, navodit pozitivní pohled do budoucnosti

Rizika při komunikaci s rodiči:

- x ukvapené závěry
- x rozrušení rodičů (např. projevanou lítostí vzbuzující beznaděj, překvapení rodičů bez předchozí pozvolné přípravy formou denního informování o dítěti)
- x zablokování komunikace a spolupráce s rodiči (např. netaktním jednáním, nerespektováním rodičů jako nejlepších znalců svého dítěte)

Doporučení pro práci s dítětem s mentálním znevýhodněním:

- aktivity přizpůsobovat schopnostem dítěte, zařazovat takové, jejichž základem je smyslové poznání (příležitost k manipulaci s předměty, rukodělným aktivitám apod.), řeč a paměť rozvíjet přes rytmické popěvky, říkadla, zpěv s pohybem, pozornost poutat a soustředit podle zájmových oblastí dítěte
- postupovat na základě dosavadních dílčích úspěchů, respektovat tempo dítěte a často s dítětem opakovat
- v režimu dne se opírat o rituály
- projevat dítěti citovou náklonnost a podporu
- oceňovat i malé úspěchy
- pomoci dítěti zařazovat se do kolektivu dětí DS
- zajistit dítěti bezpečnost (nechápe všechna rizika)
- úzce spolupracovat s rodinou
- řídit se doporučeními odborníka (pokud bylo dítě již vyšetřeno, příp. diagnostikováno)

Děti s poruchami autistického spektra (s využívanou zkratkou PAS) – autisté mají zasaženou jak duševní, tak sociální oblast. Tyto poruchy se řadí mezi těžké mentální defekty. Hloubka postižení je individuální, také příznaky jsou rozmanité. Proto je mezi nimi možné najít děti s jazykovým nadáním, ale i s těžkými poruchami řeči, stejně jako děti nadprůměrně nadané, tak i s mentální retardací, obdobně děti sociálně přizpůsobivé i problémové. Chování a projevy se mění i s vývojem dítěte.

Příznaky PAS se u dětí projevují velmi brzy. Tím, že zasahují oblasti, které souvisejí se zařazováním jedince do společnosti, jsou nepřehlédnutelné. Proto je možné a žádoucí diagnostikovat je záhy, a to zhruba do tří let (jen v případě tzv. atypického autismu, jednoho z dalších syndromů autistického spektra, se příznaky projevují po třetím roce). Včasný určení diagnózy a zajištění vhodných podmínek může dítěti významně pomoci lépe se orientovat v prostředí.

Při podezření u dítěte na PAS by mělo být rodičům citlivě, obdobně jako u podezření na mentální retardaci, doporučeno odborné vyšetření. Pokud se podaří od rodičů získat vyjádření s konkrétními doporučeními, pak se jimi řídit a velmi úzce spolupracovat s rodinou. To je zásadní předpoklad pro poskytování podpory dítěti.

Projevy autismu:

- ✓ v oblasti sociální (dítě se vyhýbá očnímu kontaktu, neorientuje se v mimice, gestech druhých, neopětuje citovou odezvu ani nejbližším)
- ✓ v oblasti komunikační (vývoj řeči bývá opožděný a u části z nich se ani nevyvine, řeč je monotónní, dítě používá echolálie s opakováním slov a vět, nechápe abstraktní pojmy)
- ✓ v chování (vyžaduje rituály, opakuje stejné vzorce chování, na některé podněty nereaguje a na jiné reaguje panikou, křikem, záchvatem vzteku, sebepoškozováním)
- ✓ v oblasti zájmů (má omezený okruh zájmů, ulpívá myšlením např. u dopravních prostředků)

Z řady autistických syndromů zmíníme **syndrom Aspergerův**, který je lehčí formou autismu. Nebývá při něm narušen vývoj řeči ani inteligence.

Od ostatních autistů se tyto děti liší dobrým intelektem a vyjadřovacími schopnostmi, jejich verbální projev však bývá monotónní a je zaměřen na správnost užívaných pojmů. Taktéž nemají rády změny a lpějí na rituálech. Pro odlišné vnímání světa, uvažování, myšlení a chování jsou jako dospělí často považováni za podivíny či geniální osobnosti. Na rozdíl od jiných autistů dokážou hovořit o svých zkušenostech i pocitech. Mívají neobvyklé zájmy (učí se encyklopedické znalosti, pořizují si kuriózní sbírky). V důsledku neschopnosti se orientovat v každodenních situacích někdy prožívají těžké citové stavy a projevují je agresí. Jsou pro svou odlišnost samotáři. Své potíže si na rozdíl od jedinců s ostatními autistickými syndromy uvědomují a trpí jimi.

Projevy Aspergerova syndromu:

- ✓ v oblasti sociální (dítě má problémy v navazování vztahů, v zapojení do kolektivu, v chápání sociálních situací, nerozumí mimoslovní komunikaci – mimice, gestům, nerozumí humoru, ironii ani nadsázce)
- ✓ v oblasti emočního prožívání (dítě se neorientuje v pocitech a emocích druhých)
- ✓ v oblasti pohybové (dítě je neobratné, může mít potíže v sebeobsluze, příp. se psaním)

Doporučení pro práci s dítětem s poruchami autistického spektra:

- zajistit strukturovaný prostor a činnosti, tzn. přehledné prostředí a předvídatelné činnosti (např. s využíváním obrázkových kartiček na rozvrhu dne)
- zavést pravidla, pevný režim dne a rituály (dítěti v denním chaosu poskytují emoční stabilitu a pocit bezpečí)
- pracovat s motivací (odměnu či pochvalu poskytovat bezprostředně po splnění určité aktivity)
- pracovat s dítětem podle jeho individuálních potřeb (vzhledem k široké variabilitě příznaků)
- úzce spolupracovat s rodinou, případně odborníkem a řídit se jeho doporučením a pokyny rodiny

Děti s poruchami chování – v tomto věku se zaměříme na děti se syndromem ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), tedy s poruchou pozornosti s hyperaktivitou.

Projevy ADHD:

- ✓ hyperaktivita – neúčelné, nadbytečné pohyby, dítě „jako z hadích ocásků“ (vrtí se, pohybuje se bez ohledu na situaci)
- ✓ poruchy pozornosti – krátké intervaly zaměření, těkavost, problémy s opakovanými úkony (dítě nevydrží déle u aktivity, přebíhá od jedné ke druhé, úkoly rychle odbývá, a proto výsledky jeho práce nebývají precizní)
- ✓ impulzivita – rychlé, nepřiměřené a nepředvídatelné reakce (dítě bez rozmyslu přebíhá vozovku)
- ✓ zvýšený řečový projev (dítě je hlasité, nerespektuje situaci, zpravidla je výmluvné, své činnosti často komentuje a doprovází zvuky)
- ✓ poruchy motoriky (dítě se pohybuje rychle, trhaně, klátivě, pohyby nejsou plynulé a dobře koordinované v jemné i hrubé motorice)

Projevy ADHD v útlém věku:

V kojeneckém věku

- ✓ nápadně nepravidelný režim (dítě je aktivní někdy ve dne, jindy v noci)
- ✓ vyšší dráždivost (více brečí, často bez důvodu)

V batolecím věku

- ✓ větší neklid, nevyrovnaný vývoj (např. leze s vynecháním fáze sezení nebo dříve mluví, později chodí)
- ✓ nepředvídatelné reakce (vyžaduje více pozornosti, hrozí větší riziko úrazu)
- ✓ zvýšená aktivita (rodiče, pečovatele vyčerpává, v kolektivu působí rušivě)

ADHD nepostihuje inteligenci, i když v důsledku snížené pozornosti bývají výsledky těchto dětí horší, než by odpovídaly jejich intelektu. Děti mohou mít druhotné sociální problémy, protože svými impulzivními, nepředvídatelnými reakcemi mohou ostatní děti od kontaktů odrazovat.

Doporučení pro práci s dítětem s ADHD:

- vytvořit pohodovou atmosféru (nereagovat na projevy dítěte impulzivně, afektem)
- navodit klidnou, vstřícnou komunikaci s dítětem, naslouchat mu
- naplňovat jeho psychické potřeby poskytováním smysluplných a přitažlivých podnětů pro aktivity, uspokojovat jeho zvědavost
- naplňovat potřebu lásky (tyto děti bývají ohrožené stresem, jsou pro své projevy často napomínány, potřebují cítit, že jsou láskyplně přijímány)
- naplňovat potřebu pohybu (místo bezcílného běhání nabízet pohyb s poutavým obsahem)
- podporovat dítě, zvyšovat jeho sebevědomí pochvalami za každý dílčí úspěch (dítě nezlobí úmyslně), omezit na nejnutnější míru tresty, kárání, kázání
- stanovit jasná, účelná pravidla a důsledně, ale vlídně vyžadovat jejich dodržování

- pomáhat dítěti ke zklidnění (položením ruky na rameno, usazení dítěte vedle sebe při vyprávění, čtení pohádky, zajistit mu podmínky pro relaxaci bez rušivých podnětů, např. klidný kout bez lákavých hraček, některým z nich pomáhá ke zklidnění či usnutí jemné šimrání, hlazení, k tomu je však nutná dohoda s rodiči)
- soustředit pozornost dítěte a prodlužovat ji promyšleným obsahem aktivit, dítě motivovat, osobně se účastnit aktivit (dítě s ADHD vítá dospělého partnera, který mu poskytuje podněty)
- pomáhat dítěti při navazování kamarádských vztahů (zapojit se do hry, poskytovat dítěti herní vzory, zapojovat dítě do hry ostatních a vyzdvihnout jeho přednosti a možnosti, jak může být ve hře platný)
- spolupracovat s rodinou

I v tomto případě je potřebné rodiče o projevech dítěte průběžně informovat. Nezapomínat před nimi dítě chválit i za maličkosti tak, aby nepřevládala negativní hodnocení. Je vhodné rodiče po určitém čase pozvat ke konzultaci a taktně jim doporučit návštěvu odborníka a přizvat je k užší spolupráci.

13.1 Děti se specifickými vývojovými poruchami

Tohoto tématu se dotkneme spíše jen obecně, a to z toho důvodu, že důsledky těchto poruch se často plně projeví až v základní škole.

Základní specifické vývojové poruchy:

- ✓ dyslexie (obtíže při čtení)
- ✓ dysgrafie (obtíže při psaní)
- ✓ dysortografie (obtíže s pravopisem)
- ✓ dyskalkulie (obtíže v matematice)
- ✓ dyspraxie (obtíže v motorice)

Přestože se řadí mezi poruchy učení, jisté signály mohou být zachyceny již při práci s dětmi v DS. V tom případě je vhodné poskytnout dítěti ve spolupráci s rodinou a odborníkem (speciální pedagog) podmínky pro vyrovnávání potíží, a to již v předškolním věku. Vzhledem k vývojové tvárnosti dětského organismu jsou taková opatření namísto a dítěti tato podpora pomůže k úspěšnějšímu startu ve škole.

Příznaky naznačující možné problémy při osvojování dovedností číst, psát a počítat rozpoznatelné již v DS:

- ✓ poruchy se soustředěním (krátkodobá pozornost, výkyvy v soustředění)
- ✓ poruchy pravolevé a prostorové orientace u dětí kolem 5. a 6. roku (záměny pravé i levé strany na svém těle i v prostoru, potíže při orientaci v místnosti i budově, na stole, na ploše, tj. potíže s určením, co je nahoře, dole, uprostřed, vlevo nahoře, vpravo dole atd.)
- ✓ poruchy sluchového vnímání (potíže s rozlišováním jemných zvuků, slabik a hlásek, rytmu, např. v 5. a 6. roce přetrvávající chyby ve vytleskávání slabik)
- ✓ poruchy zrakového vnímání (potíže s rozlišováním detailů, při skládání a rozkládání tvarů)
- ✓ poruchy řeči (potíže s porozuměním řeči, vyjadřováním a výslovností)
- ✓ poruchy jemné a hrubé motoriky (horší koordinace pohybů těla, rukou, prstů)
- ✓ neurotické projevy (strach, napětí pro nezvládnutí požadovaných úkonů)

Blíže se podíváme na poměrně opomíjenou poruchu, jakou je **dyspraxie**. V DS je možné tuto poruchu včas podchytit a ve spolupráci s rodinou a speciálním pedagogem poskytnout takovému dítěti včasnou podporu, spočívající v příležitostech hravou formou trénovat hrubý i jemný pohybový aparát (zručnost) a zrakovou koordinaci.

Projevy dyspraxie:

- ✓ celková neobratnost, špatná koordinace pohybů
- ✓ nešikovné ruce, málo hbité prsty

Takové dítě i přes svůj věk, kdy se očekává, že se samostatně oblékne, nezvládá zapnout si knoflíky a zip, obrátit si rukávy či nohavice. Také zavázání bot pro něj bývá ještě i ve školním věku problém. Dítě trpící dyspraxií je často označováno za neobratné, nemotorné. Má obtíže s přijímáním informací a následným promyšlením pracovních postupů. Často si ve společnosti vyslouží nálepku nešiky. Vyskytuje se u něj často porucha koordinace očních pohybů i porucha motoriky mluvidel. Mívá proto ve škole problémy s psaním a čtením.

Všechny výše uvedené poruchy se mohou vyskytovat samostatně, ale dost často se navzájem kombinují.

Doporučení pro práci s dětmi s uvedenými specifickými vývojovými poruchami:

- zadávat práci postupně a dobře ji vysvětlit
- průběžně sledovat její plnění (dohled a povzbuzení děti motivuje k další snaze)
- zajistit pravidelnost a stabilní režim dne (pomáhá připravenosti a soustředění na práci)
- střídat činnosti a úsilí s relaxací
- projevovat dítěti lásku, uznání, chválit jej za každý malý úspěch
- zajistit klidné prostředí

13.2 Děti s mimořádným nadáním

Někoho může překvapit, že se speciální potřeby mohou týkat také dětí mimořádně nadaných. Vždyť tyto děti se přece naopak vyvíjejí velmi zdárně. Ano, ale i zde je třeba podporovat jejich potenciál a nenechat ho v době, kdy se může intenzivně rozvíjet, ležet ladem.

Mimořádné nadání (mimořádné proto, že se jedná o opravdu vysoký stupeň nadání) se u dětí projevuje již od útlého věku. Zasahuje různé oblasti. V intelektové se může projevovat např. tím, že děti mají časný zájem o písmena, brzy začínají číst (4–5 let), velmi brzy mluví v celých větách a mají bohatou slovní zásobu, se zaujetím naslouchají vyprávění a jsou schopny je reprodukovat; kladou časté otázky, přemýšlí o jevech a diskutují s druhými, rychle chápou vztahy mezi jevy a příčinné souvislosti; rozumí slovním vtipům, vyhledávají intelektuální zábavu – hádanky, skládky, hlavolamy; opírají se o vynikající paměť, mají zájem o čísla, jsou schopné hlubokého soustředění a při řešení problému projevují velké zaujetí atd.

Mimořádné nadání se může projevovat i v oblasti tvořivé, když děti např. prokazují mimořádnou fantazii, vyjadřují se výtvarnými prostředky, v neobvyklých barvách, využívají celé plochy; projevují technické nadání, vytváří složité konstrukce; jsou silně přitahováni hudbou, při zpěvu čistě intonují, velmi brzy se učí na nástroj, komponují; projevují neobvyklý zájem o dramatickou oblast, hrají si s loutkami, vymýšlí příběhy, převlékají se do kostýmů, chtějí ostatní pobavit; projevují pohybové schopnosti a kreativitu atd.

Některé děti mají vysoce rozvinutou oblast sociální, a to jim umožňuje být ve vrstevnické skupině iniciátory a organizátory her a různých aktivit, být respektovanými, přirozenými vůdci se schopnostmi

rychle rozhodovat, ale také vcítit se do problémů ostatních a poskytnout jim pomoc, rychle se přizpůsobit novému prostředí, používat verbálních schopností k ovlivňování druhých, lehce navazovat kontakty i se staršími dětmi a dospělými, bez problému vystupovat na veřejnosti.

I zde se vyplatí spolupracovat s rodiči, doporučit jim návštěvu pedagogicko-psychologické poradny pro případné potvrzení mimořádného nadání a doporučení, jak s dítětem pracovat. Někdy však mají tyto děti problémy v jiných oblastech (např. citová nestabilita, nerozumí si s vrstevníky, nemají kamarády) a je třeba je i v tomto ohledu podpořit.

Doporučení pro práci s mimořádně nadaným dítětem:

- podporovat dítě v jeho mimořádném nadání, poskytovat mu prostor v režimu dne (aby se mohlo věnovat oblastem, v nichž vyniká) a vytvářet mu pro to podmínky (např. vybavením – lupy, mikroskop; technickými komponenty – součástky, technické díly; tělovýchovným nářadím; hudebními nástroji; organizací – zavádění divadelních scének, pohybových chviliek atd.)
- poskytnout podmínky pro prezentaci schopností dítěte, zapojit je do dění DS, aby byly přínosem pro všechny
- neopomíjet dítě rozvíjet v dalších oblastech, sledovat, zda se nejedná o nerovnoměrný vývoj, zda se dítě v jiné oblasti neopožďuje

Pokud děti narážejí na nějaká vývojová omezení nebo naopak na omezení ve svém prostředí v době, kdy se stavějí základy pro jejich další rozvoj, kdy procházejí citlivými obdobími pro přechod k dalším stupňům rozvoje své osobnosti, bylo by ze strany dospělých chybou neposkytnout jim potřebnou podporu. Takovou podporu, která je postavena na dobré znalosti dětí a citlivém rozpoznání jejich potřeb a dále na úzké spolupráci DS s rodiči a podle potřeb i na spolupráci s odborníky.

Slovo závěrem

Průvodce při zakládání a provozování dětské skupiny vznikl, aby podpořil poskytovatele ve snaze nabízet kvalitní službu péče o dítě v DS a inspiroval je v tom, jak dobře nastavit fungování DS a předejít zbytečným komplikacím.

Nezapomíná ani na pečující osoby, když se v kapitolách druhé části věnuje výchovné oblasti a snaží se prohloubit jejich znalosti a přispět k jejich profesním kompetencím.

Věříme, že publikace naplní své cíle a přispěje ke zvýšení kvality služby péče o dítě tak, aby ve vaší dětské skupině bylo co nejvíce zdravě se rozvíjejících a spokojených dětí, a tím i spokojených rodičů.

Seznam použitých zdrojů

Analytická zpráva výzkumu: Šetření o dětských skupinách, jejich nastavení a vnímání poskytovateli i rodiči. Praha: MindBridge Consulting, a. s., 2019. ISBN 978-80-7421-213-0.

Metodika pro poskytovatele dětských skupin. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. ISBN 978-80-7421-214-7.

Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-10-6.

Presslerová, Pavla a Hana Sotáková: *Adaptační program pro děti v dětské skupině s akcentem na věková a vývojová specifika.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. ISBN 978-80-7421-215-4.

Seznam internetových zdrojů

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018 [cit. 2020-12-08]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1-1>.

Seznam interních zdrojů projektu Podpora implementace dětských skupin

Hoskocová, Simona, Zdeňka Kubíčková a Katarína Loneková: *Pečující osoba a rodiče: komunikace s rodiči a jak s nimi vést efektivní dialog.* 2018.

Chloupková, Jana: *Logopedie u dětí předškolního věku.* 2019.

Kejřová, Anežka: *Pečující osoba a dítě: pedagogická podpora, rozvoj profesních kompetencí a náměty práce s dětmi.* 2018.

Kubantová, Irena: *Práce s emocemi u dětí předškolního věku: Jak se správně naučit pracovat s emocemi dětí – hněvem, vztekem a agresivitou.* 2019.

Kubíče, Jiří a Zdeňka Kubíčková: *Pečující osoba a problematické aspekty péče: znevýhodněné dítě v rodině a dětském kolektivu.* 2018.

Weilová, Monika: *Cvičení oromotoriky.* 2019.

Seznam zákonů

nařízení Evropského parlamentu ES č. 852/2004 o hygieně potravin

vyhláška č. 137/2004 Sb., o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných na osobní a provozní hygienu, a to přiměřeně rozsahu činnosti

vyhláška č. 350/2021, o provedení některých ustanovení zákona o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů

vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování

vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých

zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině

zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví

zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění